

Právo a legislativa

Anotace předmětu:

Předmět je koncipován jako teoreticko-praktický, zaměřený na právo a legislativu. Seznamuje s platnými právními předpisy, které upravují systém poskytování zdravotní a sociální péče, včetně práv a povinností zdravotnických pracovníků, pacientů/klientů a orgánů státní správy. Využívá příkladů z praxe a judikátů.

Garant předmětu:

JUDr. Ing. Jaroslav Staněk, CSc.

Úvod

Tato učební pomůcka má seznámit studenty s významnými změnami, ke kterým došlo v období začátku druhé dekády 21. století v právním řádu České republiky.

Dnem 1. dubna 2012 vstoupila v účinnost skupina tří nových zákonů, a to zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách a zákon č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě.

Tyto změny se týkaly zcela změněné právní úpravy v oblasti tzv. zdravotnického práva. Další zásadní změny proběhly v soukromém právu v souvislosti s jeho velkou rekonstrukcí k 1. lednu 2014. Promítly se však i do dalších oblastí práva.

Uvedené právní úpravy významným způsobem mění nazírání na rozsáhlé oblasti právem upravených společenských vztahů. Změny jsou zcela zásadní a teprve čas ukáže, jak zdařilé tyto změny byly. Je proto třeba, aby studenti sledovali pozorně další vývoj právní úpravy v těchto oblastech, které se jich budou zásadním způsobem týkat nejen profesně, ale i lidsky, jako občanů.

1 Právní předpisy upravující poskytování zdravotní péče

Ty lidské aktivity, kterým právo přiznává právní relevanci (významnost), jsou také právem upraveny, a to obvykle právními předpisy správního práva. Poskytování zdravotních služeb je jednou z nich. V minulých přibližně padesáti letech bylo poskytování těchto služeb upraveno zákonem **č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu**. Tento zákon vymezoval povinnosti státu, zdravotnických zařízení i uživatelů zdravotních služeb a stanovil zásady zdravotní péče. Vycházel ze společenského prostředí, ve kterém zdravotní služby byly vesměs poskytovány jako bezúplatné pro jejich uživatele, neboť náhrady na tuto péči byly kryty z celospolečenských prostředků. Režim tohoto zákona byl v podstatě bezkolizní, neboť obsahoval především základní obecná ustanovení. V důsledku toho nebylo třeba tento právní předpis novelizovat. (V době od vzniku zákona do roku 1990 nebyl ani jednou novelizován.)

Změna společenských poměrů po roce 1990 si vyžádala řadu úprav v tehdejší právní úpravě většiny oblastí společenského života. I oblast zdravotní péče se nevyhnula změnám. Po roce 1990 tedy byl i základní právní předpis zdravotnického práva v Československu, zákon o péči o zdraví lidu několikrát novelizován, aby lépe vyhověl novým společenským a ekonomickým poměrům.

Po roce 1993, kdy došlo k rozpadu Československé socialistické federativní republiky na dva samostatné státy, a to na Českou republiku a na Slovenskou republiku, ubíraly se

právní úpravy v obou samostatných státech odlišnými cestami. Zákon o péči o zdraví lidu zůstal v České republice platit dál, i když s mnoha novelizacemi. Na Slovensku byl však již v roce 1994 nahrazen novým právním předpisem, a to zákonem č. 277/1994 Z.z., o zdravotnej starostlivosti, který později byl nahrazen zákonem č. 576/2004 Z.z., o zdravotnickej starostlivosti a o zmene a doplnění niektorých zákonov.

V České republice však zákon o péči o zdraví lidu z roku 1966 platil i nadále, i když s mnoha novelizacemi. Až v roce 2011 byl zrušen a nahrazen zákonem č. **372/2011 Sb., o zdravotních službách** a podmínkách jejich poskytování, zkráceně zákon o zdravotních službách. Ten vstoupil v účinnost od 1. dubna 2012.

Zákon č. 372/2011 Sb., se tedy stal novým základním právním předpisem v oblasti zdravotnictví v České republice. Z právního hlediska se jedná o složitý právní předpis, který obsahuje 118 paragrafů členěných do třinácti částí. Zákon patří do skupiny práva veřejného, konkrétně do odvětví práva správního. Pro veřejné právo je typické to, že právní předpisy z této právní oblasti obsahují v naprosté převaze tzv. kogentní právní normy. Kogentní právní normy jsou takové právní normy, které je třeba dodržovat vždy. Proti jejich ustanovení se nelze odchýlit ani výslovným ujednáním subjektů příslušných právních vztahů.

V oblasti veřejného práva jsou dány významné pravomoci tzv. veřejnoprávním orgánům, tj. orgánů státu či veřejné správy vůbec. Tyto orgány jsou obvykle v tzv. vrchnostenském postavení. Tedy mohou autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech nepodřízených subjektů, kterými jsou fyzické a právnické osoby.

V souvislosti s vydáním zákona 372/2011 Sb. byly vydány ještě dva další zákony upravující podmínky poskytování zdravotních služeb v některých specifických oblastech zdravotní péče. Jedná se o zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách a o zákon č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě.

Všechny tři uvedené zákony, tedy zákon č. 372/2011 Sb., zákon č. 373/2011 Sb. a zákon č. 374/2011 Sb. byly projednány v Parlamentu České republiky ve vzájemné shodě, jak to vyplývá již i z čísel těchto zákonů. Tyto zákony tedy nově tvoří základní kostru právní úpravy v oblasti zdravotnictví v České republice. Vedle nich je však oblast zdravotnictví upravena řadou dalších právních předpisů veřejného práva.

1.1 Pojem zdravotní služba a zdravotní péče

V dalších částech této publikace se budeme zabývat především zákonem č. 372/2011 Sb., o poskytování zdravotních služeb. Jak vyplývá z jeho názvu, upravuje zdravotní služby a jejich poskytování. Přitom definuje základní pojmy, se kterými dále hospodaří.

Zdravotními službami se podle zákona č. 372/2011 Sb. rozumí:

- poskytování zdravotní péče podle zákona o zdravotních službách, která je poskytována zdravotnickými pracovníky. Může být vykonávána i jinými odbornými pracovníky, jde-li o činnosti, které jsou vykonávány v přímé souvislosti s poskytováním zdravotní péče (např. dopravní zdravotnická služba).
- konzultační služby, účelem kterých je posouzení individuálního léčebného postupu. Tyto konzultace podporují rozhodnutí pacienta ve věci poskytnutí zdravotní služby.

- c) nakládání s tělem zemřelého za podmínek stanovených zákonem o zdravotních službách
- d) zdravotnická záchranná služba
- e) zdravotnická dopravní služba
- f) zdravotní služby odběrových zařízení
- g) zdravotní služby v zařízeních transfúzní služby nebo krevní banky

Dále se zdravotními službami rozumí i specifické zdravotní služby podle zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

Zdravotní péčí se rozumí:

- a) soubor činností a opatření prováděných u fyzických osob za účelem:
  - předcházení, odhalení a odstranění nemoci, vady nebo zdravotního stavu
  - udržení, odhalení nebo zlepšení zdravotního nebo funkčního stavu
  - udržení a prodloužení života a zmírnění utrpení
  - pomoc při reprodukci a porodu
  - posouzení zdravotního stavu
- b) preventivní, diagnostické, léčebné, léčebně rehabilitační, ošetrovatelské nebo zdravotní výkony prováděné zdravotnickými pracovníky za shora uvedeným účelem.

Tedy vidíme, že zákon rozlišuje mezi pojmy „zdravotní péče“ a „zdravotní služba“. Přitom pojem zdravotní služba je pojem širší než pojem zdravotní péče. Zdravotní péče totiž zahrnuje zdravotní výkony směřující především k předcházení, odhalení, odstranění nemoci, tedy ke zlepšení zdravotního stavu. Pojem zdravotní služby však zahrnuje i další činnosti (konsultační, dopravní apod.), které úzce souvisejí s poskytnutím zdravotní péče.

Zákon dále definuje pojmy související se **subjekty zdravotní služby**. Těmito subjekty jsou jednak pacient, jednak ošetřující zdravotnický pracovník.

Pacientem zákon rozumí fyzickou osobu, které jsou poskytovány zdravotní služby, a to bez ohledu na to, zda je to osoba zdravá či nemocná. Zde se tedy uvádí nový přístup k pojmu „pacient“, který byl tradičně překládán jako „trpící“. **Ošetřující zdravotnický pracovník** je ten zdravotnický pracovník, který navrhuje, koordinuje, poskytuje a vyhodnocuje individuální léčebný postup u konkrétního pacienta. Může jím tedy být kdokoliv zdravotnický pracovník oprávněný k samostatnému výkonu povolání.

V této souvislosti je třeba uvést i pojem **registrující poskytovatel**, kterým je poskytovatel ambulantní péče v oboru praktický lékař, zubní lékař nebo gynekolog. Ti jsou zodpovědní především za poskytování preventivní péče a koordinací další zdravotní péče, pokud je poskytována různými poskytovateli.

Zákon dále definuje pojmy poskytovatel zdravotních služeb a zdravotnické zařízení. **Poskytovatel zdravotní služby** má právní subjektivitu (tedy je schopen se samostatně vlastním jménem a na vlastní účet zavazovat) a je nositelem práv a povinností vyplývajících z jeho funkce.

Na rozdíl od něho **zdravotnickým zařízením** se rozumí prostor, který má věcné a technické vybavení k poskytování zdravotnických služeb. Tyto věcné, technické podmínky a i personální zabezpečení jsou stanoveny v minimální výši pro jednotlivé druhy a formy zdravotní péče a i s ohledem na poskytovaný obor zdravotní péče.

Zákon upravuje i pojem **návštěvní služba**. Tou rozumí poskytování zdravotní péče ve vlastním sociálním prostředí pacienta. Tím je domácí prostředí pacienta nebo jeho různé prostředí nahrazující (např. zařízení sociálních služeb, ústavy ochranné výchovy, azylové domy apod.).

2 Zdravotní služby a zdravotní péče

Zákon definuje jednak druhy, jednak formy zdravotní péče.

Druhy zdravotní péče rozlišuje následující:

a) neodkladná péče - jejím účelem je omezit vliv náhlých stavů, které bezprostředně mohou ohrozit život nebo vážně ohrozit zdraví pacienta. Poskytnutí neodkladné péče nemůže být poskytovatelem odmítnuto.

b) akutní péče - jejím účelem je odvrácení vážného zhoršení zdravotního stavu, aby byly zjištěny skutečnosti nutné pro stanovení léčebného postupu nebo pro jeho změnu

c) nezbytná péče - jedná se o péči, kterou z lékařského hlediska vyžaduje zdravotní stav pacienta, který je zahraničním pojištěncem. Pojištěná osoba a její rodinní příslušníci, pobývající v jiném členském státě EU než v členském státě pojištění, mají nárok na věcné dávky, které se stanou nezbytnými ze zdravotních důvodů během jejich pobytu, s přihlédnutím k povaze těchto dávek a očekávané délce pobytu.

d) plánovaná péče - jedná se o zdravotní péči, která není péčí uvedenou shora pod písmeny a) - c).

Podle účelu poskytnutí zákon rozeznává následující **druhy** zdravotní péče:

a) preventivní péče - jejím účelem je včasné vyhledávání faktorů, které jsou v příčinné souvislosti se vznikem nemoci nebo zhoršením zdravotního stavu. Spočívá v provádění opatření směřujících k odstranění nebo minimalizaci vlivu těchto faktorů a předcházení jejich vzniku. Zahrnuje provádění preventivních prohlídek, jejichž obsah stanoví zvláštní právní předpis. Preventivní prohlídky zajišťuje registrující poskytovatel.

b) diagnostická péče - jejím účelem je zjišťování zdravotního stavu pacienta a okolností, jež mají na jeho stav vliv. Cílem je získání informací potřebných ke stanovení diagnózy a individuálního léčebného postupu. Jejimi slovy jde o zjištění nemoci, a tím obvykle i její příčiny a její léčení.

c) dispenzární péče - jejím účelem je dlouhodobé sledování zdravotního stavu pacienta ohroženého nebo trpícího nemocí, u kterého lze důvodně předpokládat změnu zdravotního stavu.

d) léčebná péče - jejím účelem je příznivé ovlivnění zdravotního stavu s cílem vyléčení nebo zmírnění důsledků nemoci.

e) posudková péče - jejím účelem je zjištění, zda:

- nebude zdravotní stav pacienta negativně ovlivněn nároky, které na něho klade výkon práce.

- zdravotní stav pacienta je v souladu s předpoklady a požadavky stanovenými pro výkon práce

Činnost tzv. posudkových lékařů je upravena zvláštními předpisy.

f) **léčebně rehabilitační péče** - jejím účelem je obnovení fyzických a dalších funkcí pacienta cestou odstranění funkčních poruch, popř. stabilizací jeho zdravotního stavu. Jsou-li při ní využívány přírodní léčené zdroje ve smyslu lázeňského zákona (zákon č. 164/2001 Sb.), jde o lázeňskou léčebnou rehabilitační péči.

g) **ošetřovatelská péče** - jejím účelem je udržení, podpora a navrácení zdraví, rozvoj, zachování nebo navrácení soběstačnosti. Součástí je i péče o nevléčitelně nemocné a zajištění klidného umírání a důstojné přirozené smrti.

h) **paliativní péče** - jejím účelem je zmírnění utrpení a zachování kvality života pacienta, který trpí nevléčitelnou chorobou, tedy o vytvoření podmínek pro klidné a důstojné umírání. Jde o komplexní víceoborovou péči. Nejdůležitější je přitom léčba bolesti a řešení psychologických, sociálních a duchovních problémů nemocných. Je zde umožněn časově neomezený kontakt nemocného s rodinou.

ch) **lékárenská péče** - jejím účelem je zajišťování, příprava, úprava, kontrola a výdej léčiv a zdravotnických prostředků podle zákona o zdravotnických prostředcích. (zákon č. 123/2000 Sb.) a potravin pro zvláštní lékařské účely. To vše včetně poskytování poradenství a dalších služeb v oblasti prevence (např. měření krevního tlaku apod.) a hospodaření s léky.

Zákon uvádí následující **formy** zdravotní péče:

- a) ambulantní péče
- b) jednodenní péče
- c) lůžková péče
- d) zdravotní péče poskytovaná ve vlastním sociálním prostředí pacienta

ad a) **Ambulantní péči** rozumíme zdravotní péči, při které se nevyžaduje hospitalizace pacienta, ani jeho přijetí na lůžko do zdravotnického zařízení poskytovatele jednodenní péče. Poskytuje se jako:

- **primární** - jejím účelem je poskytování preventivní, diagnostické, léčebné a posudkové péče. Dále je účelem koordinace poskytovaných zdravotních služeb jinými poskytovateli.
- **specializovaná** - je poskytována v rámci jednotlivých oborů zdravotní péče.
- **stacionární** - jejím účelem je poskytování zdravotní péče pacientům, jejichž zdravotní stav vyžaduje opakované denní poskytování ambulantní péče.

ad b) **Jednodenní péče** je zdravotní péčí, při které se vyžaduje pobyt pacienta na lůžku po dobu kratší než 24 hodin. Musí být zajištěna nepřetržitá dostupnost lůžkové intenzivní péče.

ad c) **Lůžková péče** je

- **akutní péče intenzivní** - v případě náhlého selhání nebo ohrožení životních funkcí pacienta
- **akutní péče standardní** - je poskytována pacientovi:
  - s náhlým onemocněním, které ohrožují zdraví pacienta, ale nevede k bezprostřednímu selhání životních funkcí
  - za účelem provedení zdravotních výkonů, které nelze provést ambulantně
- **následná péče** - je poskytována pacientovi, u kterého došlo ke stabilizaci zdravotního stavu a jeho stav vyžaduje doléčení v lůžkovém zdravotnickém zařízení.

- **dlouhodobá péče** - je poskytována pacientovi, jehož zdravotní stav nelze léčebnou péčí podstatně zlepšit a bez soustavné ošetrovatelské péče se zhoršuje.

ad d) **Zdravotní péče poskytovaná ve vlastním sociálním prostředí pacienta** je:

- **návštěvní služba**

- **domácí péče**, kterou je ošetrovatelská péče, léčebně rehabilitační nebo paliativní péče poskytována v domácím prostředí pacienta. Takto lze ve vlastním sociálním prostředí pacienta provádět i umělou plicní ventilaci a dialýzu.

3 Oprávnění k poskytování zdravotní služby

Zákon upravuje **obecné podmínky poskytování zdravotních služeb**, tedy takové podmínky, které musí splňovat každý poskytovatel zdravotních služeb. V zásadě platí, že poskytovatel může poskytnout pouze zdravotní služby uvedené v oprávnění k poskytování zdravotních služeb.

Bez získání tohoto oprávnění je možné:

- poskytovat odbornou první pomoc
- poskytovat zdravotní služby v zařízení sociálních služeb podle zákona o sociálních službách
- zajistit převoz osoby, jejíž zdravotní stav to vyžaduje, ze zahraničí do České republiky nebo naopak.

Obecně platí, že zdravotní služby lze poskytovat jen prostřednictvím **osob způsobilých k výkonu zdravotnického povolání** nebo výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotních služeb.

Zdravotní služby je možno poskytovat jen ve **zdravotnickém zařízení** v místech uvedených v oprávnění. Z této zásady však existují výjimky (např. návštěvní služba, domácí péče, dopravní zdravotnická služba apod.).

Je-li poskytovatelem zdravotní služby **fyzická osoba**, pak musí být způsobilá k samostatnému výkonu zdravotnického povolání, anebo musí ustanovit odborného zástupce s touto způsobilostí.

Je-li poskytovatelem **právníká osoba**, pak je povinna vždy ustanovit odborného zástupce. Vedle odborné způsobilosti musí poskytovatel - fyzická osoba nebo odborný zástupce splňovat i požadavek bezúhonnosti. Za bezúhonného se pro tento účel považuje ten, kdo nebyl pravomocně odsouzen

a) za úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání alespoň 1 roku nebo

b) za trestný čin spáchaný při poskytování zdravotních služeb, anebo se na něho hledí, jako by nebyl odsouzen.

Bezúhonnost se obvykle dokládá výpisem z trestního rejstříku.

Pokud jde o osobu **odborného zástupce**, pak jím může být jen fyzická osoba, která je

a) způsobilá k samostatnému výkonu zdravotnického povolání a je členem příslušné komory (Česká lékařská komora, Česká stomatologická komora, Česká lékárnická komora), je-li členství v takové komoře podmínkou pro výkon příslušného povolání

- b) způsobilá k právním úkonům
- c) bezúhonná
- d) držitelem povolení k pobytu na území České republiky, pokud má povinnost takové povolení mít.

Odborný zástupce musí být v pracovněprávním nebo obdobném vztahu k poskytovateli. Úkolem odborného zástupce je odborně řídit výkon zdravotních služeb. Nenahrazuje však funkci zdravotnického pracovníka vykonávajícího dohled nad činností zdravotnických pracovníků bez způsobilosti k samostatnému výkonu zdravotnického povolání podle právních předpisů upravujících vzdělávání. Není tedy odborným zástupcem pro jednotlivé obory zdravotní péče. Odborným zástupce tedy musí být ustanoven pro obory zdravotní péče lékařů, pro obory zubních lékařů a pro obory farmaceutů. Jeden odborný zástupce může vykonávat tuto funkci nejvýše pro dva poskytovatele zdravotních služeb.

Udělovat oprávnění k poskytování zdravotních služeb mohou **krajské úřady**. Místní příslušnost krajského úřadu se řídí místem, v němž budou zdravotní služby zdravotnickým zařízeními vykonávány. Pokud jsou zřizovatelem zdravotnických zařízení ministerstva (Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti), pak i ona vydávají oprávnění k poskytování zdravotních služeb těmto zařízeními.

Pokud jde o vydání závazného stanoviska jako podkladu k vydání oprávnění pro poskytování lékárenské péče, pak je k jeho vydání příslušný Státní ústav pro kontrolu léčiv (SÚKL).

3.1 Podmínky pro udělení oprávnění k poskytování zdravotních služeb jsou následující:

Podmínky pro udělení oprávnění k poskytování zdravotních služeb jsou následující:

1) u **fyzické osoby**:

- a) dosažení věku 18 let
- b) způsobilost k právním úkonům
- c) bezúhonnost
- d) povolení k pobytu na území České republiky, musí-li ho fyzická osoba mít
- e) způsobilost k samostatnému výkonu zdravotnického povolání v příslušném oboru a členství v příslušné komoře (je-li podmínkou), anebo ustanovení odborného zástupce
- f) oprávnění užívat k poskytování zdravotních služeb zdravotnické zařízení splňující požadavky na technické a věcné vybavení
- g) splnění požadavků na personální zabezpečení poskytovaných zdravotních služeb
- h) vydání souhlasného závazného stanoviska k poskytnutí lékárenské péče Státním ústavem pro kontrolu léčiv, jedná-li se o poskytování lékárenských služeb
- i) povolení Státního úřadu pro jadernou bezpečnost k činnosti podle atomového zákona, budou-li při poskytování zdravotních služeb využívány zdravotnické prostředky užívané k lékařskému ozáření
- j) schválení provozního řádu zdravotnického zařízení orgánem ochrany veřejného zdraví
- k) vydání souhlasu Ministerstva zdravotnictví k poskytování lázeňské léčebné rehabilitační péče (bude-li poskytována).

U fyzické osoby dále nesmí trvat žádná z překážek k udělení oprávnění (viz dále).

Splňuje-li fyzická osoba tyto zákonem stanovené podmínky, má na udělení oprávnění k poskytování zdravotních služeb právní nárok. Jeden poskytovatel může mít více míst poskytování zdravotních služeb, tedy více zdravotnických zařízení.

2) u **právnické osoby**

- a) bezúhonnost statutárního orgánu nebo jeho členů
- b) ustanovení odborného zástupce
- c) splnění podmínek pod písmeny f) až k) shora
- d) netrvání překážek pro udělení oprávnění

3.2 Překážky udělení oprávnění k poskytování zdravotních služeb

Zákon stanoví skutečnosti, které jsou překážkou poskytování zdravotních služeb.

Jedná se o tyto skutečnosti:

- a) uložení sankce zákazu činnosti v soudním nebo správním řízení, pokud jde o činnost spočívající v poskytování zdravotních služeb. Tato překážka trvá po dobu zákazu.
- b) odnětí oprávnění poskytovat zdravotní služby. Překážka trvá po dobu 3 let od právní moci rozhodnutí od odnětí oprávnění.
- c) po dobu 3 let od právní moci rozhodnutí o zamítnutí insolvenčního návrhu pro nedostatek majetku dlužníka
- d) z dalších důvodů v souvislosti s úpadkem dlužníka, jak je uvádí zákon v § 17.

3.3 Žádost o udělení oprávnění k poskytování zdravotních služeb

Tato žádost musí obsahovat:

1) je-li žadatelem **fyzická osoba**:

- a) jméno, příjmení, státní občanství, adresu trvalého pobytu, datum a místo narození žadatele
- b) identifikační číslo
- c) jméno, příjmení, státní občanství, adresu trvalého pobytu, datum a místo narození odborného zástupce, musí-li být ustanoven
- d) formu zdravotní péče, její obory, popř. druh, a to pro každé místo poskytování zdravotních služeb
- e) adresu místa (míst) poskytování zdravotních služeb
- f) datum, k němuž hodlá žadatel poskytování zdravotních služeb zahájit
- g) dobu, po kterou hodlá žadatel zdravotní služby poskytovat, žádá-li o udělení oprávnění na dobu určitou

2) je-li žadatel **právnická osoba**

- a) obchodní firmu nebo název a sídlo
- b) údaje obsažené pod písmeny b) až g) u bodu 1) shora.

Zákon stanoví dále náležitosti rozhodnutí o udělení oprávnění k poskytování zdravotních služeb. Ukládá povinnost příslušnému správnímu orgánu zaslat stejnopis rozhodnutí správci daně, příslušné okresní správě sociálního zabezpečení a ČSÚ, popř. SÚKL. Poskytovateli zdravotních služeb zákon ukládá povinnost oznamovat příslušnému krajskému úřadu změny údajů týkajících se rozhodnutí o udělování opatření.

3.4 Zánik oprávnění k poskytování zdravotních služeb

Oprávnění **zaniká**:

- a) smrtí poskytovatele (je-li jím fyzická osoba)
- b) zánikem poskytovatele (je-li jím právnická osoba)
- c) výmazem organizační složky podniku právnické osoby z obchodního rejstříku
- d) zrušením organizační složky státu
- e) uplynutím doby, bylo-li oprávnění uděleno na dobu určitou
- f) rozhodováním o odejmutí oprávnění
- g) v dalších zákonem stanovených případech.

Příslušný správní orgán **odejme** oprávnění, jestliže:

- a) poskytovatel přestal splňovat některou ze zákonných podmínek
- b) nastala překážka v poskytování zdravotních služeb
- c) poskytovatel o to požádal.

Správní orgán **může odejmout** oprávnění, jestliže:

- a) poskytovatel poskytoval zdravotní služby pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky
- b) poskytovatel poskytoval služby prostřednictvím osoby, která není způsobilá k výkonu zdravotnického povolání
- c) poskytovatel závažným způsobem nebo opakovaně porušil povinnosti vyplývající pro něj ze zákona o veřejném zdravotním pojištění.
- d) zdravotní služby neposkytoval po dobu delší než jeden rok.

Správní orgán může oprávnění poskytovat zdravotní služby **pozastavit**, a to maximálně na dobu jednoho roku. V rozhodnutí o pozastavení oprávnění poskytovat zdravotní služby stanoví správní orgán dobu tohoto pozastavení a určí zároveň zdravotní služby, které po tuto dobu nemůže poskytovatel poskytovat.

Rozhodnutí o změně, nebo odnětí, anebo o pozastavení oprávnění zašle správní orgán příslušným orgánům státní správy (finanční úřad, okresní správa sociálního zabezpečení apod.) a i zdravotním pojišťovnám.

3.5 Přerušování poskytování zdravotních služeb

Zákon umožňuje přerušování poskytování zdravotních služeb na dobu určitou, aniž by poskytovatel musel žádat o odnětí oprávnění a následně o jeho udělení. Řeší se tím situace např. studijního pobytu poskytovatele v zahraničí či jeho dlouhodobé nemoci apod.

Poskytovatel může přerušit poskytování zdravotních služeb nejdéle na dobu 1 roku. Toto přerušování je povinen písemně ohlásit příslušnému správnímu orgánu nejméně 60 dnů přede dnem, k němuž hodlá poskytování služeb přerušit.

Zákon upravuje postup nakládání se zdravotnickou dokumentací pacientů v průběhu přerušování poskytování služeb.

Další přerušování poskytování zdravotních služeb zákon umožňuje až po pěti letech, aby se zabránilo zneužívání možnosti přerušování.

Zákon stanoví povinnost pacienta, popř. osoby jím určené či blízké či žijící s ním ve společné domácnosti prokázat v odůvodněných případech svoji totožnost cestou předložení průkazu totožnosti (občanský průkaz, pas). V případě, že pacient nebo jeho zákonný zástupce odmítne prokázat svoji totožnost, poskytovatel je povinen poskytnout mu jen neodkladnou péči.

4 Postavení pacienta a jiných osob v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb

4.1 Práva a povinnosti pacienta a jiných osob

Je velkým přínosem zákona o zdravotních službách, že upravuje práva a povinnosti pacientů a jiných osob v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb mnohem širěji a podrobněji, než jak to činily předchozí právní předpisy.

4.1.1 Práva pacienta

Pacient je při poskytování zdravotních služeb **rovnocenným partnerem** poskytovatele a zdravotnických pracovníků. Má především právo vyslovit souhlas či nesouhlas s poskytovanými službami. Takto se vysloví na základě řádně sdělené informace a poučení o zdravotních službách poskytovaných poskytovatelem nebo osobou jím k tomu určenou. Přitom je třeba vycházet z principů mezinárodní Úmluvy o lidských právech a biomedicíně.

Konkrétně **má pacient** zákonné **právo** na:

- a) úctu, důstojné zacházení, respektování soukromí
- b) volbu poskytovatele oprávněného k poskytování zdravotních služeb
- c) konzultační služby od jiného poskytovatele (pro některé osoby je toto právo omezeno, např. v případě poskytování neodkladné péče osobám ve výkonu trestu odnětí svobody)
- d) seznámení s vnitřním řádem zdravotnického zařízení
- e) nepřetržitou přítomnost zákonného zástupce, jde-li o nezletilou osobu nebo osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům. Vychází se zde především z Charty práv hospitalizovaných dětí, podle které mají děti v nemocnici právo na neustálý kontakt s rodiči a sourozenci. Kromě toho podle Listiny základních práv a svobod mohou být nezletilé děti od rodičů odloučeny jen rozhodnutím soudu. To se týká i případů hospitalizace dětí. Zdravotnická zařízení tedy na rodiče nezletilých dětí nesmí hledět jako na návštěvu, pro kterou platí návštěvní hodiny, ale jako na jejich zákonné zástupce, kteří mají mít neomezený přístup k dítěti. Toto právo však může být v závažných případech odmítnuto (nebezpečí šíření nakažlivé choroby, zabezpečovací detence, výkon vazby apod.).
- f) informování předem o ceně poskytovaných zdravotních služeb nehrazených nebo částečně hrazených z veřejných zdrojů
- g) informaci o jméně a příjmení zdravotnických pracovníků přímo zúčastněných na poskytování zdravotní péče
- h) odmítnutí přítomnosti osob, které nejsou na poskytování zdravotních služeb přímo zúčastněny
- i) přijímání návštěv ve zdravotnickém zařízení lůžkové nebo jednodenní péče v souladu s vnitřním řádem zdravotnického zařízení
- j) přijímání duchovní péče od duchovních církví registrovaných v České republice v souladu s vnitřním řádem zdravotnického zařízení.

Zákon dále stanoví povinnost respektovat při poskytování zdravotních služeb potřeby zdravotně postižených (smyslově či tělesně) pacientů tak, aby byl zajištěn jejich pocit bezpečí a zároveň aby nebyla porušována práva ostatních pacientů. Toto právo pacienta je koncipováno velmi široce včetně např. práva na přítomnost vodícího psa ve zdravotnickém zařízení v případě pacienta, který takového psa používá, či práva na tlumočení do cizího jazyka (kromě slovenštiny).

Pacient má svobodnou vůli při **volbě poskytovatele zdravotních služeb**. To se netýká některých druhů péče (např. zdravotnická záchranná služba, pracovnělékařská služba apod.) a některých osob (osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, vojáci v činné službě apod.).

Pacient má právo **znát všechny informace** o svém zdravotním stavu. Vychází se z přesvědčení, že jen takto může pacient účinně spolupracovat při poskytování zdravotních služeb, upravit své počínání v osobním životě apod. Toto právo však není absolutní. Pokud si pacient nepřeje být obeznámen s určitými aspekty svého zdravotního stavu, je třeba toto jeho přání respektovat. Takové přání pacienta se zaznamenává do zdravotnické dokumentace spolu s podpisem pacienta a zdravotnického pracovníka.

Zákon zároveň stanoví omezení obou těchto práv (právo znát i právo neznat svůj zdravotní stav) v případech, kdy je v zájmu pacienta nesděliti mu určité skutečnosti (např. v případě, že lze důvodně předpokládat, že podání takové informace může způsobit pacientovi závažnou újmu na zdraví), popř. kdy je třeba tyto skutečnosti mu sdělit, i když si výslovně přál nebyti informován (např. v případě, kdy zdravotní stav pacienta představuje riziko pro jeho okolí).

Pacient má také právo určit osoby, které mohou být o jeho zdravotním stavu informovány a které mohou nahlížeti do jeho zdravotnické dokumentace, činit z ní výpisy a kopie. Může však i tyto skutečnosti zakázat. Takový zákaz však má právo kdykoliv odvolat.

Informace o zdravotním stavu pacienta musí obsahovat především údaje o:

- a) příčině a původu nemoci, jsou-li známy, jejím stadiu a předpokládané prognóze
- b) účelu, povaze, předpokládaném přínosu, možných důsledcích a rizicích navrhovaných zdravotních služeb, a to včetně jednotlivých zdravotních výkonů
- c) jiných možnostech poskytnutí zdravotních služeb, jejich vhodnosti, přínosech a rizicích
- d) další potřebné léčbě
- e) omezeních a doporučeních ve způsobu života s ohledem na zdravotní stav
- f) možnosti vzdát se informace o zdravotním stavu.

Informace o zdravotním stavu se pacientovi sděluje při přijetí do péče a dále vždy, kdy je to účelné s ohledem na poskytované zdravotní služby anebo zdravotní stav pacienta. To se netýká pacienta, který není v důsledku svého zdravotního stavu schopen poskytované informace vůbec vnímat.

Jde-li o nezletilého pacienta nebo pacienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům, má právo na informace o zdravotním stavu pacienta jeho zákonný zástupce.

Nikdo nesmí být nucen postoupiti jakýkoliv zákrok v oblasti zdravotní péče, aniž by k tomu dal **souhlas**. Tento souhlas musí být:

- a) **svobodný** - bez jakéhokoliv nátlaku
- b) **informovaný** - na základě kvalifikované informace.

Souhlas musí být písemný, pokud tak stanoví právní předpis (např. transplantační zákon, zákon o specifických zdravotních službách) nebo si poskytovatel takovou formu souhlasu vyžádá.

V některých situacích však souhlas pacienta nelze vyžadovat, např. nemůže-li svůj souhlas vyslovit nebo je-li poskytnutí zdravotní služby ve veřejném zájmu.

U nezletilých pacientů nebo u osob zbavených způsobilosti k právním úkonům se zdravotní služby poskytují se **souhlasem zákonného zástupce**. Vždy je však třeba přihlídnout k rozumové vyspělosti pacienta.

Zákon upravuje i problematiku tzv. **dříve vyslovených přání**. Jedná se o situaci, kdy pacient předem dal anebo nedal souhlas s poskytnutím zdravotních služeb pro případ, že by se dostal do takového zdravotního stav, ve kterém by nebyl schopen svůj souhlas či nesouhlas vyslovit. Zákon s ohledem na rychlý pokrok v medicíně omezuje platnost dříve vyslovených přání na dobu 5 let od pacientova rozhodnutí.

Dříve vyslovená přání pacienta není možné respektovat, pokud by nabádala k činnostem směřujícím k aktivnímu ukončení života pacienta. Samozřejmě, že poskytovatel bude brát zřetel na dříve vyslovené přání pacienta jen tehdy, má-li ho k dispozici.

Zákon upravuje i možnost tzv. **utajeného porodu** a stanoví jeho podmínky. Ženě je umožněno porodit dítě s utajením jejich identifikačních údajů, a to na základě její písemné žádosti, nejde-li o ženu, jejímuž manželovi svědčí domněnka otcovství ve smyslu zákona o rodině. Součástí žádosti je i prohlášení ženy, že nehodlá o dítě pečovat. Anonymita ženy se nezachovává v případech postupů, které jsou potřebné k zajištění úhrady zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění.

Zákon dále upravuje problematiku poskytování zdravotních služeb **bez souhlasu pacienta**, resp. bez souhlasu jeho zákonného zástupce. Jedná se tedy o výjimku ze zásady souhlasu k poskytování zdravotních služeb, a to v případech, kdyby mohlo dojít k ohrožení života pacienta nebo k vážnému poškození jeho zdraví.

Pacienta je možno bez jeho souhlasu hospitalizovat:

- a) bylo-li mu soudem nařízeno ochranné léčení formou lůžkové péče
- b) je-li mu nařízena karanténa nebo izolace nebo léčení podle zákona o ochraně veřejného zdraví
- c) je-li nařízeno vyšetření jeho zdravotního stavu soudem
- d) ohrožuje-li závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví známky duševní poruchy nebo jí trpí nebo je pod vlivem návykové látky, nelze-li hrozbu pro pacienta a jeho okolí odvrátit jinak
- e) jeho zdravotní stav vyžaduje poskytnutí neodkladné péče a zároveň neumožňuje, aby vyslovil svůj souhlas.

Nezletilého pacienta nebo pacienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům je možno hospitalizovat bez souhlasu jeho zákonného zástupce, je-li zde podezření z týrání, zneužívání nebo zanedbávání.

Hospitalizaci pacienta bez jeho souhlasu musí poskytovatel do 24 hodin nahlásit soudu.

Zákon upravuje i **použití omezovacích prostředků**, jakými jsou:

- a) úchop pacienta zdravotnickými pracovníky
- b) omezení pohybu ochrannými pásy či kurty
- c) umístění v síťovém lůžku nebo v místnosti určené k bezpečnému pohybu
- d) ochranná vesta či kabátek zamezující volnému pohybu horních končetin pacienta
- e) psychofarmaka k omezení volného pohybu pacienta při poskytování zdravotních služeb.

Důvodem pro použití omezovacích prostředků nemůže být usnadnění péče o pacienta. Jejich použití je třeba považovat za krajní řešení. Přínos těchto omezovacích prostředků musí být větší než jejich riziko. Je třeba je užit jen na nezbytně nutnou dobu. Důvody jejich použití musí být medicínské, nikoliv výchovné či postihové. Použití omezujícího prostředku musí být zaznamenáno a odůvodněno ve zdravotnické dokumentaci.

4.1.2 Povinnosti pacienta při poskytování zdravotních služeb

Zákon o zdravotních službách upravuje i povinnosti pacienta při poskytování zdravotních služeb. Právní úprava povinností pacienta sleduje především ty povinnosti, kterými lze ovlivnit pozitivně vývoj zdravotního stavu pacienta a které mají omezit možné negativní dopady na třetí osoby.

Konkrétně je pacient **povinen**:

- a) dodržovat navržený léčebný postup, pokud s poskytnutím zdravotních služeb vyslovil souhlas
- b) řídit se vnitřním řádem zdravotnického zařízení
- c) uhradit cenu zdravotních služeb nehrazených nebo jen částečně hrazených z veřejného zdravotního pojištění
- d) pravdivě informovat ošetřujícího zdravotnického pracovníka o dosavadním vývoji svého zdravotního stavu včetně informací o infekčních nemocech, o zdravotních službách poskytovaných jinými poskytovateli, o užívání léčebných přípravků, popř. návykových látek a všech dalších skutečnostech, které jsou podstatné pro další poskytování zdravotních služeb
- e) v průběhu hospitalizace nepožívat alkohol ani jiné návykové látky a podrobit se opatření ke zjištění tohoto stavu.

Zákon stanoví povinnost pacienta, popř. osoby jím určené či blízké či žijící s ním ve společné domácnosti prokázat v odůvodněných případech svoji totožnost cestou předložení průkazu totožnosti (občanský průkaz, cestovní pas). V případě, že pacient nebo jeho zákonný zástupce odmítne prokázat svoji totožnost, poskytovatel je povinen poskytnout mu jen neodkladnou péči.

4.1.3 Práva a povinnosti zákonného zástupce pacienta

Za zákonného zástupce pacienta se považuje:

- a) **rodíč** - v případě nezletilého pacienta
- b) **opatrovník** - v případě pacienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům.

Těm přísluší práva uvedená pro ně v zákoně o zdravotních službách. Jedná se např. o právo na informace o zdravotním stavu pacienta, o právo vyslovit souhlas či nesouhlas s poskytnutím zdravotní služby pacientovi, o právo vyslovit souhlas či nesouhlas s hospitalizací pacienta, právo na informaci o použití omezovacích prostředků vůči pacientovi apod.

Na zákonného zástupce pacienta se však vztahují i některé povinnosti, které zákon ukládá pacientovi, např. dodržovat léčebný postup, pokud s ním byl vysloven souhlas, řídit se vnitřním řádem zdravotnického zařízení v případě umístění pacienta v něm, hradit cenu nehrazených nebo částečně hrazených zdravotních služeb z prostředků veřejného zdravotního pojištění, pravdivě informovat ošetřujícího zdravotnického pracovníka o dosavadním zdravotním stavu pacienta apod. Dále je zde povinnost prokázat svou totožnost v případě, že o to zdravotnický pracovník poskytující zdravotní služby pacientovi požádá.

Pro účely zákona o zdravotních službách se však práva a povinnosti zákonného zástupce vztahují i na pěstouna, dále na osobu, které byl nezletilý pacient svěřen do péče, a na statutárního zástupce zařízení, ve kterém je pacient umístěn, a na některé další v zákoně uvedené osoby.

4.1.4 Zdravotní služby a zaopatření poskytovaná v dětských domovech pro děti do 3 let věku

V dětských domovech pro děti do 3 let věku jsou dětem, které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, poskytovány vedle zaopatření i zdravotní služby. Zaopatřením se rozumí stravování, ubytování, ošacení a výchovná činnost. Jedná se tedy o služby, které nejsou hrazeny z prostředků veřejného zdravotního pojištění.

Tyto dětské domovy mohou poskytovat též ubytování ženám v průběhu těhotenství, pokud jejich nepříznivá životní situace ohrožuje jejich zdraví.

Přispívat na úhradu nákladů na zaopatření dítěte umístěného v takovém dětském domově jsou povinny osoby povinné výživou těchto dětí. Výši příspěvku stanoví vyhláškou Ministerstvo zdravotnictví.

5 Postavení poskytovatelů zdravotní služby a zdravotnických pracovníků při poskytování zdravotních služeb

5.1 Práva a povinnosti poskytovatelů zdravotních služeb

Poskytovatel je povinen poskytovat zdravotní služby na náležité odborné úrovni a vytvořit podmínky a opatření k zajištění uplatňování práv a povinností pacientů při poskytování zdravotnických služeb.¹

Povinnosti poskytovatelů zdravotních služeb zákon vymezuje tak, aby navazovaly na práva pacientů a aby byla zajištěna návaznost zdravotních služeb.

¹ § 45, odst. 1 zákon č. 372/2011 Sb.,

Poskytovatel je povinen:

- a) informovat pacienta o ceně poskytovaných zdravotních služeb nehrazených nebo částečně hrazených z veřejného zdravotního pojištění a vystavit účet za uhrazené zdravotní služby
- b) zpracovat seznam cen poskytovaných zdravotních služeb nehrazených a částečně hrazených z veřejného zdravotního pojištění
- c) vyvěsit provozní a ordinační dobu tak, aby byla přístupná pacientům, a označit zdravotní zařízení označením, které musí obsahovat obchodní firmu, název nebo jméno poskytovatele
- d) v době nepřítomnosti či přerušení poskytování zdravotních služeb zpřístupnit pacientům informaci o poskytnutí neodkladné péče jiným poskytovatelem
- e) předat zprávu o poskytovaných zdravotních službách registrujícímu poskytovateli (tj. praktickému lékaři). Z této povinnosti je výjimka pro stomatology a gynekology.
- f) předat jiným poskytovatelům zdravotních služeb informace o zdravotním stavu pacienta nezbytné k zajištění návaznosti dalších zdravotních a sociálních služeb

a plnit další povinnosti uložené zákonem (viz. § 45 a násl. zákona č. 372/2011 Sb.).

Poskytovatel je povinen zajistit:

- a) seznámení pacienta s jeho právy a povinnostmi při poskytování zdravotních služeb a s vnitřním řádem zdravotnického zařízení
- b) sestavení, koordinaci a realizaci individuálního léčebného postupu a komplexnost, návaznost a koordinovanost poskytovaných zdravotních služeb
- c) informování pacienta o dalších zdravotních službách a i možných sociálních službách, které mohou zlepšit jeho zdravotní stav, včetně možností sociální, pracovní a pedagogické rehabilitace
- d) zajistit zpřístupnění nezbytných informací vedených o zdravotním stavu pacienta jinému poskytovateli, od něhož si pacient vyžádal konsultační služby
- e) bezodkladně spolupráci při poskytování zdravotních služeb při mimořádných událostech (hromadné nehody, průmyslové havárie, přírodní katastrofy apod.) na výzvu poskytovatele zdravotnické záchranné služby
- f) bezodkladně účast zdravotnických pracovníků při poskytování zdravotních služeb při epidemiích nebo nebezpečí jejich vzniku, a to na výzvu nebo na základě opatření nařízeného příslušným orgánem ochrany veřejného zdraví.

Zákon dále stanoví zvláštní povinnosti pro poskytovatele jednodenní nebo lůžkové péče. Ti jsou povinni:

- a) zajistit hospitalizaci, a to odděleně v samostatných pokojích:
  - u osob mladších 15 let od dospělých
  - žen od mužů,a to s výjimkou poskytování akutní lůžkové péče intenzívní.
- b) umožnit pobyt zákonného zástupce nebo jím pověřené osoby společně s hospitalizovaným nezletilým pacientem nebo pacientem zbaveným způsobilosti k právním úkonům, pokud to umožňuje vybavení zdravotnického zařízení
- c) včas informovat zákonného zástupce pacienta o propuštění z jednodenní nebo lůžkové péče
- d) zpracovat traumatologický plán pro případ hromadných neštěstí, aktualizovat ho nejméně jednou za 2 roky a předat ho příslušnému správnímu orgánu. S ním také traumatologický plán projednat.

e) při propuštění vybavit pacienta léčivými přípravky a zdravotnickými prostředky na dobu 3 dnů, popř. i na dobu delší nezbytně nutnou.

Není-li pacient schopen obejít se bez pomoci další osoby vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, může být propuštěn z jednodenní nebo lůžkové péče až po předchozím včasném vyrozumění osoby, která tuto péči zajistí. U pacienta, u kterého není zajištěna další péče, informuje o propuštění poskytovatel obecní úřad obce s rozšířenou působností podle adresy trvalého bydliště pacienta. Obdobně postupuje u nezletilých pacientů se závažnou sociální problematikou v rodině.

Zákon o zdravotních službách zajišťuje pacientům právo volby poskytovatele zdravotních služeb. Poskytovatel, kterého si pacient zvolil, může však odmítnout převzetí pacienta do péče, pokud:

- a) tomu brání jeho provozní důvody, personální zabezpečení nebo technické a věcné vybavení zdravotnického zařízení či by došlo k překročení únosného pracovního zatížení, které by mohlo vést ke snížení úrovně kvality a bezpečnosti poskytovaných zdravotních služeb
- b) by vzdálenost místa pobytu pacienta neumožňovala výkon návštěvních služeb
- c) pacient není pojištěncem zdravotní pojišťovny, se kterou má poskytovatel uzavřenou smlouvu podle zákona o veřejném zdravotním pojištění. Toto právo se však nevztahuje na pojištěnce z členských zemí Evropské unie a Evropského hospodářského prostoru.

Poskytovatel může ukončit péči o pacienta v případě, že:

- a) prokazatelně předá pacienta s jeho souhlasem do péče jiného poskytovatele
- b) pominou důvody pro poskytování zdravotních služeb
- c) pacient vysloví nesouhlas s poskytováním veškerých zdravotních služeb
- d) pacient závažným způsobem omezuje práva ostatních pacientů zdravotnického zařízení, soustavně nedodržuje individuální léčebný postup, přestože s ním vyslovil souhlas, neřídí se vnitřním řádem zdravotnického zařízení
- e) neposkytuje součinnost nezbytnou pro další poskytování zdravotních služeb (nesmí však ukončením poskytování zdravotních služeb dojít k ohrožení života pacienta nebo k vážnému poškození jeho zdraví).

Poskytovatel nesmí ze shora uvedených důvodů odmítnout přijetí pacienta do péče nebo ukončit péči o něho,

- a) jde-li o pacienta, kterému je třeba poskytnout neodkladnou péči
- b) jde-li o porod
- c) jde-li o zdravotní služby, které jsou nezbytné z hlediska ochrany veřejného zdraví nebo ochrany zdraví při práci
- d) jde-li o krizové situace nebo o výkon ochranného léčení nařízeného soudem.

Odmítnutí pacienta či ukončení péče o něj musí být uvedeno v písemné zprávě, kterou je povinen poskytovatel pacientovi vydat.

Poskytovatel má povinnost zachovávat **mlčenlivost** o skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb. Tím však není dotčena jeho povinnost poskytovat určité informace podle jiných právních předpisů (např. pro potřeby trestního řízení apod.).

Z důvodu kvality a bezpečí poskytovaných služeb je poskytovateli uložena povinnost zavést interní systém hodnocení kvality a bezpečí a pravidelně sledovat spokojenost pacientů s poskytovanými službami.

Poskytovatel je dále povinen uzavřít s komerční pojišťovnou smlouvu o **pojištění o odpovědnosti** za škodu způsobenou v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb, neboť poskytování zdravotních služeb je spojeno s rizikem způsobení škody na zdraví pacienta. Toto riziko vyplývá jednak z možností lidského pochybení a i z důsledku okolností, které mají původ v povaze přístrojů používaných ke zdravotním službám.

Je třeba zdůraznit, že v těchto případech odpovídá poskytovatel za takovou škodu **objektivně**, tj. bez ohledu na zavinění. Přitom výše takových škod může dosahovat milionů Kč.

Za poskytování zdravotních služeb a za naplnění zákonných práv pacientů je odpovědný poskytovatel, a to bez ohledu na to, zda zdravotní péči poskytuje osobně nebo prostřednictvím svých zaměstnanců. Tím však není dotčena osobní odpovědnost zaměstnanců poskytovatele včetně odpovědnosti trestní.

5.2 Práva a povinnosti zdravotnických pracovníků

Vedle práv pacienta zákon stanovuje i **práva** zdravotnických pracovníků. Především má zdravotnický pracovník právo získat od pacienta informace o tom, zda pacient je nosičem infekčních nemocí a o dalších závažných skutečnostech týkajících se pacientova zdravotního stavu.

Poskytovatel zdravotních služeb je povinen vytvořit podmínky pro uplatnění práv zdravotnických pracovníků při poskytování zdravotních služeb.

Zdravotnický pracovník může **odmítnout** poskytnutí zdravotních služeb v případě, že by došlo k přímému ohrožení jeho života nebo k vážnému ohrožení jeho zdraví.

Zdravotnický pracovník může odmítnout poskytnutí zdravotních služeb pacientovi i z etického důvodu nebo z důvodu rozporu se svým svědomím nebo náboženským vyznáním. Uplatnění této tzv. „výhrady svědomí“ však nemůže být k tíži pacienta. Proto musí v takovém případě poskytovatel zajistit pacientovi jiného zdravotnického pracovníka či poskytovatele.

Zdravotnický pracovník však nesmí odmítnout z uvedených důvodů poskytnutí zdravotní péče pacientovi v případě, že by došlo k ohrožení života pacienta nebo k vážnému ohrožení jeho zdraví.

Pokud jde o **povinnosti** zdravotnického pracovníka, pak je jeho povinností především:

- poskytovat zdravotní služby, ke kterým získal odbornou způsobilost, v rozsahu této způsobilosti a s ohledem na zdravotní stav pacienta, a to na potřebné odborné úrovni
- poskytovat odbornou první pomoc každému, kdo by byl v ohrožení života nebo ve stavu vážného ohrožení zdraví
- zachovat **mlčenlivost** o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb. Tím však nejsou dotčeny povinnosti zdravotnických pracovníků či jiných osob oznamovat určité skutečnosti podle jiných právních předpisů (např. pro potřeby trestního řízení apod.).

6 Zdravotnická dokumentace a Národní zdravotnický informační systém

V rámci zpracovávání osobních údajů pacienta se nakládá i s jeho rodným číslem jakožto základním identifikačním údajem. S rodným číslem pacienta se nakládá:

- a) ve zdravotnické dokumentaci
- b) v Národním zdravotnickém informačním systému

6.1 Zdravotnická dokumentace

Právní úprava upravující zdravotnickou dokumentaci se zásadně vydáním zákona o zdravotních službách proti dosavadnímu stavu nemění. Co se týče vymezení rozsahu a stanovení práv a povinností souvisejících s vedením zdravotnické dokumentace, je respektována právní úprava vymezená zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

Zdravotnická dokumentace obsahuje:

- a) identifikační údaje pacienta, tj. jméno, příjmení, datum narození, rodné číslo, číslo pojištěnce veřejného zdravotního pojištění (není-li tímto číslem rodné číslo pacienta), adresu místa trvalého pobytu na území České republiky (jde-li o cizince, pak místo hlášeného pobytu na území České republiky)
- b) pohlaví pacienta
- c) identifikační údaje poskytovatele, jeho identifikační číslo (bylo-li přiděleno), název oddělení nebo odborné části (je-li zdravotnické zařízení takto členěno)
- d) informace o zdravotním stavu pacienta, o průběhu a výsledku poskytovaných zdravotních služeb a dalších významných skutečnostech souvisejících se zdravotním stavem pacienta
- e) údaje zjištěné z rodinné, osobní a pracovní anamnézy pacienta, popř. i údaje z jeho sociální anamnézy (je-li to důvodné)
- f) údaje vztahující se k případnému úmrtí pacienta
- g) další údaje stanovené zákonem o zdravotních službách, popř. dalšími právními předpisy.

Zdravotnická dokumentace musí být vedena průkazně, pravdivě, čitelně a musí být pravidelně doplňována, a to bez zbytečného odkladu. Je-li pacientovi poskytována akutní lůžková péče, zápis do zdravotnické dokumentace se provádí nejméně jedenkrát denně.

Zdravotnickou dokumentaci je možno vést **jak v papírové** (listinné), **tak v elektronické podobě**. Zákon o zdravotních službách podrobněji upravuje jen vedení dokumentace v elektronické podobě.

Každý zápis ve zdravotnické dokumentaci vedené **v listinné podobě** musí být opatřen:

- a) uvedením data provedení zápisu
- b) podpisem pracovníka, který zápis provedl, a otiskem razítka jmenovkou nebo čitelným podpisem.

Je-li zdravotnická dokumentace vedena **v elektronické podobě**, pak každý takový zápis do zdravotnické dokumentace musí být opatřením tzv. **identifikátorem záznamu**, který identifikuje záznam z hlediska poskytovatele, pacienta, typu záznamu a pořadového čísla v dané dokumentaci. Tím se umožňuje následně vyhledat záznamy vztahující se k určitému pacientovi u různých poskytovatelů.

Provádět **opravy ve zdravotnické dokumentaci** je možno jen zákonem stanoveným způsobem, a to tak, aby původní zápis zůstal čitelný.

Zákon o zdravotních službách uvádí další podmínky, které musí být dodrženy v případě vedení zdravotnické dokumentace v elektronické podobě (viz § 55).

Zvláštní podmínky stanoví zákon o zdravotních službách pro vedení zdravotnické dokumentace v případě **utajeného porodu**. V takovém případě se odděleně od zdravotnické dokumentace vede jméno a příjmení ženy, které jsou poskytovány zdravotnické služby v souvislosti s těhotenstvím a utajeným porodem, dále písemná žádost ženy o utajení porodu, datum narození ženy a datum porodu. Po ukončení hospitalizace ženy rodičí v utajení se zdravotnická dokumentace vloží do vhodného obalu, který se zapečetí a označí bezpečnostním kódem, který bude též předán pacientce. Otevření takové dokumentace je možné jen na základě rozhodnutí soudu a dále v případě, že o to požádá žena, která rodila v utajení. Je-li dokumentace vedena v elektronické podobě, převede se tato do listinné podoby a nakládá se s ní, jak uvedeno shora. Přitom se odstraní elektronická podoba dokumentace z informačního systému.

Součástí zdravotnické dokumentace jsou i informace o **zemřelém pacientovi**. Do dokumentace se vkládá i pitevni protokol, byl-li pořízen. V případě nenarozených plodů se vedou údaje o nich ve zdravotnické dokumentaci matky.

Zdravotnická dokumentace obsahuje také **klasifikaci pacienta**, jehož zdravotní stav vykazuje určitý stupeň omezení či znemožnění některých fyzických, psychických nebo sociálních funkcí dlouhodobého nebo trvalého charakteru podle Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (MKF).

Zákon upravuje i situace **zabezpečení zdravotnické dokumentace** a nakládání s ní v případě zániku poskytovatele zdravotnických služeb z důvodu jeho smrti či zániku (v závislosti na tom, zda je poskytovatel fyzickou nebo právnickou osobou) či v případě ukončení či zániku oprávnění poskytovatele k poskytování zdravotních služeb. V případech, kdy zdravotnickou dokumentaci nezajistí původní poskytovatel, převezme jí příslušný správní orgán a ten zajistí její předání novému poskytovateli v závislosti na volbě nového poskytovatele pacientem.

Pokud jde o oprávnění **nahlížet** do zdravotnické dokumentace, zákon stanoví podmínky, které mají v maximální míře zabránit zneužití informací ze zdravotnické dokumentace. Nahlížet do této dokumentace je umožněno pacientům, o nichž se příslušná dokumentace vede, popř. jejich zákonným zástupcům a dále jimi určeným osobám. Zákon dále uvádí výčet osob, které mohou do zdravotnické dokumentace pacienta nahlížet bez jeho souhlasu, ale jen v nezbytném rozsahu. Jedná se o zdravotnické pracovníky, kteří jsou zaměstnanci poskytovatele, dále osoby podílející se na přezkoumání lékařského posudku a další osoby uvedené v § 65, odst. 2 zákona o zdravotních službách.

6.2 Národní zdravotnický informační systém

Zákon o zdravotních službách upravuje v hlavě III. tzv. **Národní zdravotnický informační systém** (NZIS). Ten slouží k dlouhodobému sběru a zpracování informací, které jsou

významné z hlediska sledování zdravotního stavu obyvatelstva, ale i jednotlivých pacientů, dále informací o poskytovatelích zdravotních služeb a i informace pro potřebu vědy a výzkumu, ale i státní statistiky. Správcem NZIS je Ministerstvo zdravotnictví.

Zákon taxativně stanoví, které údaje jsou do NZIS o pacientech předávány, a to i bez jejich souhlasu. Avšak sběr a zpracování informací pro NZIS podléhá zákonu č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Hlavním **účelem** pro soustřeďování informací v NZIS je získávání podkladů k hodnocení zdravotního stavu obyvatelstva a jeho vývoje a dále ke sledování incidence závažných onemocnění. Zároveň slouží k hodnocení účelnosti diagnostických a léčebných postupů, popř. i jako podklad pro změny úhradového systému veřejného zdravotního pojištění.

Součástí NZIS jsou tyto **registry**:

- Národní onkologický registr
- Národní registr hospitalizovaných
- Národní registr reprodukčního zdraví
- Národní registr kardiovaskulárních operací a intervencí
- Národní registr kloubních náhrad
- Národní registr nemocí z povolání
- Národní registr léčby uživatelů drog
- Národní registr úrazů
- Národní registr poskytovatelů zdravotních služeb
- Národní registr zdravotnických pracovníků
- Transplantační registry

Doba uchování osobních údajů ve zdravotnických registrech je omezena a po uplynutí 5 let od úmrtí příslušné osoby se údaje anonymizují.

Registr zdravotních pracovníků neobsahuje evidenci lékařů, stomatologů ani farmaceutů. Obsahuje jen dílčí evidenci, např. Registr zdravotnických pracovníků způsobilých k výkonu zdravotnických povolání podle zákona č. 96/2004 Sb., o nelékařských zdravotnických povoláních.

7 Nakládání s odejmutými částmi lidského těla, tělem zemřelého, postup při úmrtí a pitvě

Nakládání s částmi lidského těla, s tělem zemřelého, úkony na těle zemřelého a pitvy vychází z dosavadní právní úpravy dle zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu a dále z právní úpravy dalších zdravotnických zákonů (např. transplantační zákon, zákon o lidských tkáních a buňkách apod.) a také ze zákona o pohřebnictví (zákon č. 256/2001 Sb.).

Podle § 79 zákona č. 372/2011 Sb. lze na těle zemřelého provádět **jen tyto úkony**:

- a) prohlídku těla zemřelého
- b) pitvu, včetně odběru biologického materiálu pro diagnostické účely
- c) odběr orgánů pro transplantace podle transplantačního zákona
- d) odběr tkání a buněk určených k použití u člověka, a to
  - při léčbě příjemce lidských tkání a buněk podle transplantačního zákona (zákon č. 285/2002 Sb.) a podle zákona o lidských tkáních a buňkách (zákon č. 296/2008 Sb.)

- pro výrobu léčiv podle zákona o léčivech (zákon č. 378/2007 Sb.) a zákona o lidských tkáních a buňkách
- e) odběr částí lidského těla, včetně tkání a buněk za účelem jejich použití pro lékařskou vědu, výzkum nebo k výukovým účelům, stanoví-li tak jiný právní předpis
- f) vyjmutí implantabilních zdravotnických prostředků, je-li to účelné. Vyjímání stomatologických protetických výrobků je zakázáno.
- g) další výkony stanovené zákonem o pohřbnictví.

Pro odběry části těla včetně orgánů, tkání nebo buněk za účelem vědy, výzkumu nebo výuky nebo pro účely použití při léčbě příjemce lidských tkání a buněk nebo pro účely výroby léčiv je třeba prokazatelný **souhlas pacienta**.

Souhlas se nevyžaduje pro použití biologického materiálu pro potřeby výuky, vědy nebo výzkumu odebraného pacientovi při poskytování zdravotní péče nebo v souvislosti s pitvou, pokud nebudou vedeny takové údaje, ze kterých by bylo možno identifikovat pacienta nebo zemřelého. Totéž platí i pro nakládání s plodem po potratu a i s plodovým vejcem bez obalu, placentou nebo těhotenskou sliznicí.

Úkony na těle zemřelého je možno provést nejdříve za 2 hodiny poté, kdy k úmrtí došlo, kromě výjimek stanovených v § 78, odst. 2 zákona o zdravotních službách (např. nařízení pitvy orgány činnými v trestním řízení apod.).

Na základě mezinárodní úmluvy **nesmí být lidské tělo nebo jeho částí zdrojem finančního prospěchu**, a to ani pro dárce, ani pro poskytovatele zdravotních služeb.

Zákon upravuje i **postup při úmrtí**. Úmrtí osoby nebo nalezení těla zemřelého mimo zdravotnické zařízení se oznamuje praktickému lékaři, popř. lékaři vykonávajícímu lékařskou pohotovostní službu. Nejsou-li takoví lékaři známi, učiní se oznámení na jednotné evropské číslo tísňového volání 112. Oznamovací povinnost má každý, kdo se o úmrtí dozvěděl nebo kdo našel tělo zemřelého nebo jeho část.

Prohlídky těl zemřelých provádějí lékaři se specializovanou způsobilostí.

Za zajištění prohlídek těl zemřelých odpovídají **kraje**, jako vyšší územní samosprávné celky. Ty také stanoví výši úhrad za tyto zdravotní služby nad rámec veřejného zdravotního pojištění.

Lékař, který provedl prohlídku těla zemřelého, vyplní formulář nazvaný **List o prohlídce zemřelého** a informuje osobu blízkou zemřelému. Prostřednictvím Listu o prohlídce zemřelého je informována matrika pro účely zápisu v knize zemřelých a i další subjekty stanovené zákonem (např. ÚZIS, ČSÚ apod.).

Zákon dále upravuje problematiku **pitvy** zemřelého. Přitom rozlišuje čtyři druhy pitev, a to:

a) patologicko-anatomická pitva - provádí se za účelem zjištění základní nemoci a dalších nemocí a jiných komplikací a k ověření klinické diagnózy a léčebného postupu u osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení

b) zdravotní pitva - provádí se za účelem zjištění příčin smrti u osob, které zemřely mimo zdravotnické zařízení. Provádí je poskytovatelé z oboru soudního lékařství.

c) soudní pitva - provádí se v případě podezření na úmrtí v důsledku spáchání trestného činu. Provádí je poskytovatelé z oboru soudního lékařství.

d) anatomická pitva - provádí se k výukovým účelům nebo pro potřeby vědy a výzkumu. Provádí se pouze v universitních vysokých školách, které k tomu mají příslušné oprávnění.

Zákon dále stanoví, ve kterých případech je provedení pitvy povinné (např. u dětí do 18 let věku, u pacientů, kteří zemřeli při operaci apod.).

Pacient, jeho zákonný zástupce či osoba blízká mohou vyslovit prokazatelný nesouhlas s provedením pitvy. Ten je součástí zdravotnické dokumentace.

8 Poskytování některých specifických zdravotních služeb

Specifickými zdravotními službami se rozumí:

a) zdravotnické služby poskytované za zvláštních podmínek.

Těmi jsou:

- asistovaná reprodukce
  - sterilizace
  - kastrace
  - psychochirurgické výkony
  - genetická vyšetření
  - odběry lidské krve a jejích složek, léčba krví nebo jejími složkami
- b) ověřování nových postupů použitím metody, která doposud nebyla v klinické praxi na živém člověku zavedena
- c) posudková péče a lékařské posudky, pracovnělékařské služby, posuzování nemocí z povolání
- d) lékařské ozáření a klinické audity
- e) ochranné léčení.

Právní úprava poskytování uvedených specifických zdravotních služeb je uvedena ve speciálním právním předpise, a tím je zákon č. **373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách**. Tento zákon vychází ze zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. Ve vztahu k němu má postavení zvláštního právního předpisu k obecnému právnímu předpisu, kterým je zákon č. 372/2011 Sb. Z toho tedy vyplývá, že speciální ustanovení zákona č. 373/2011 Sb. mají přednost před obecnými ustanoveními zákona č. 372/2011 Sb. Ve zvláštním zákoně č. 373/2011 Sb. neupravené problematiky necht' se řídí obecnými ustanoveními obecného právního předpisu, a tím je zákon č. 372/2011 Sb.

Právní úprava poskytování specifických zdravotních služeb je v našem právním řádu nová a mimo jiné zapracovává příslušné předpisy Evropské unie z této oblasti do podmínek České republiky.

8.1 Zdravotní služby poskytované za zvláštních podmínek

8.1.1 Asistovaná reprodukce

Asistovanou reprodukci se rozumí metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy:

a) ze zdravotních důvodů při léčbě její neplodnosti nebo neplodnosti muže

b) pokud jde o potřebu časného genetického vyšetření lidského embrya, je-li zdraví dítěte ohroženo z důvodu prokazatelného rizika přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad.²

Pro účely oplodnění ženy lze užít:

- a) vajíčka získaná od této ženy
- b) spermie získané od muže, který se ženou podstupuje léčbu neplodnosti společně
- c) zárodečné buňky darované jinou osobou (anonymní dárce).

Anonymním dárce může být jen žena, která dovršila 18 let a nepřekročila 35 let věku, nebo muž, který dovršil 18 let a nepřekročil 40 let věku.

Léčbu metodami asistované reprodukce může provádět pouze poskytovatel, kterému bylo uděleno oprávnění k poskytování zdravotních služeb v oboru reprodukční medicína.

Umělé oplodnění lze provést ženě v jejím plodném věku, tj. do 49 let života, a to na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto zdravotní službu hodlají podstoupit společně (neplodný pár).

Před zahájením postupů asistované reprodukce je poskytovatel povinen podat neplodnému páru informace o povaze navrhovaných postupů, jejich rizicích a trvalých následcích. Na základě této informace neplodný pár udělí písemný souhlas s provedením asistované reprodukce, který je součástí zdravotnické dokumentace vedené o příjemkyni (včetně záznamu o podání informace o povaze a rizicích navrhovaných postupů).

Poskytovatel, který je oprávněn provádět postupy asistované reprodukce, je povinen zajistit zachování anonymity případného anonymního dárce a i dítěte narozeného z asistované reprodukce.

Za odběr zárodečných buněk nevzniká osobě, které byly odebrány, nárok na finanční nebo jinou úhradu.

8.1.2 Sterilizace

Sterilizací se rozumí zdravotní výkon zabraňující plodnosti bez odstranění nebo poškození pohlavních žláz. Lze ji provést ze zdravotních, ale i z jiných, než zdravotních důvodů.³

Sterilizaci ze zdravotních důvodů lze provést pacientovi, který dosáhl věku 18 let, pokud k provedení udělí souhlas. Pacientovi nezletilému nebo zbaveného způsobilosti k právním úkonům lze sterilizaci provést na základě:

- a) písemného souhlasu zákonného zástupce
- b) kladného stanoviska odborné komise
- c) souhlasu soudu místně příslušného k poskytovateli.

Odbornou komisi sestavuje poskytovatel.

² § 3, odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb.

³ § 12 zákona č. 373/2011 Sb.

Sterilizaci z jiných důvodů lze provést pacientovi staršímu 21 let na základě jeho písemné žádosti a po podání informace o povaze, následcích a rizicích zdravotního výkonu. Zákon dále požaduje písemný souhlas pacienta, resp. jeho zákonného zástupce bezprostředně před provedením sterilizace.

8.1.3 Kastrace

Zákon č. 373/2011 Sb. rozlišuje dva druhy kastrace, a to:

- a) terapeutická kastrace
- b) testikulární pulpektomie.

V obou případech se jedná o zdravotní výkon, kterým se odstraní hormonálně aktivní část pohlavních žláz u muže s cílem potlačit jeho sexualitu.

Kastraci lze provést jen u pacienta staršího 25 let, který v minulosti spáchal násilný sexuálně motivovaný trestný čin. Další podmínkou je prokázání, na základě odborného lékařského vyšetření, existence sexuální deviace, na základě které je zde vysoká míra pravděpodobnosti, že pacient v budoucnu opět spáchá násilný sexuálně motivovaný trestný čin. Dalším předpokladem je to, že v daném případě nebyly úspěšné jiné léčebné metody. Kastrace je tedy metodou poslední volby.

Kastraci lze provést na základě písemné žádosti pacienta a kladného stanoviska odborné komise. U pacienta v ochranném léčení nebo ve výkonu zabezpečovací detence je zde ještě podmínkou souhlas soudu místně příslušného poskytovateli.

Odbornou komisi v tomto případě ustanovuje Ministerstvo zdravotnictví. Ta podá pacientovi informaci o povaze zdravotního výkonu, jeho trvalých následcích a rizicích. Před započítím provedení kastrace je třeba písemný souhlas pacienta.

Kastraci nelze provést pacientovi zbavenému způsobilosti k právním úkonům a dále osobám ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody.

8.1.4 Změna pohlaví

Změnu pohlaví lze provést u transsexuálních pacientů. Rozumí se jí provedení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedené změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce.

Transsexuálním pacientem se rozumí osoba, u níž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím (porucha sexuální identifikace).⁴

Chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví je možno provést pacientovi:

- a) u něhož byla jednoznačně stanovena porucha sexuální identifikace a prokázána schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví
- b) který neuzavřel manželství ani registrované partnerství anebo že prokáže, že jeho manželství či registrované partnerství zaniklo.

⁴ § 21, odst. 1, zákon č. 373/2011 Sb.

Chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví lze provést pacientovi staršímu 18 let na základě jeho písemné žádosti a kladného stanoviska odborné komise. U pacienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům je navíc ještě třeba souhlasu soudu místně příslušného poskytovateli.

Odbornou komisí v tomto případě ustanovuje Ministerstvo zdravotnictví. Ta podá pacientovi, popř. jeho zákonnému zástupci informaci o povaze zdravotního výkonu, jeho trvalých následcích a rizicích. S provedením změny pohlaví lze započít, jestliže k tomu pacient bezprostředně před započítím udělil písemný souhlas.

O provedení změny pohlaví vystaví poskytovatel pacientovi potvrzení.

8.1.5 Psychochirurgické výkony

Psychogirgickými výkony se rozumí neurochirurgický výkon, který se provádí k odstranění nebo zmírnění příznaků duševní nemoci v případě, kdy jsou již jiné léčebné metody vyčerpány, a pokud existuje vysoká míra pravděpodobnosti, že výkon bude účinný.⁵

Psychochirurgický výkon lze provést pacientovi staršímu 18 let na základě jeho písemného souhlasu a kladného stanoviska odborné komise. U nezletilého pacienta nebo pacienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům je třeba písemný souhlas jeho zákonného zástupce, kladné stanovisko odborné komise a souhlas soudu místně příslušného poskytovateli. (Podle nového občanského zákoníku však již nelze občana zbavit svéprávnosti – dříve způsobilosti k právním úkonům, ale je možno tuto pouze omezit.)

Odbornou komisí ustanovuje ministerstvo zdravotnictví. Ta podá pacientovi, resp. jeho zákonnému zástupci informaci o povaze zdravotního výkonu, jeho trvalých následcích a rizicích.

S prováděním psychochirurgického výkonu lze započít, jen pokud k tomu dal pacient, resp. jeho zákonný zástupce bezprostředně před jejím započítím písemný souhlas.

8.1.6 Genetická vyšetření

Genetické vyšetření zahrnuje:

- klinické vyšetření
- laboratorní vyšetření

Slouží ke stanovení podílu variant v lidském zárodečném genomu na rozvoj nemoci u pacienta.⁶

Genetická vyšetření je možno provést pouze pro účely:

- a) zdravotních služeb (např. k optimalizaci léčby, ke screeningu novorozenců za účelem geneticky podmíněných nemocí apod.)
- b) biomedicínského výzkumu spojeného se zdravím a jeho poruchami.

⁵ § 24, odst. 1 zákon č. 373/2011 Sb.

⁶ § 28, odst. 1 zákon č. 373/2011 Sb.

Genetické vyšetření lze provést pacientovi na základě informace o jeho účelu, povaze a dopadu na zdraví a možných rizicích a dále na základě jeho písemného souhlasu, popř. souhlasu jeho zákonného zástupce.

Za podstoupení genetického vyšetření nesmí být pacientovi nabídnuta nebo poskytnuta finanční odměna nebo jiný prospěch. Výsledky genetického vyšetření nesmějí být bez písemného souhlasu pacienta poskytnuty třetím osobám, ani nesmějí být použity k jakékoliv diskriminaci pacienta nebo geneticky příbuzných osob.

Postup, jehož účelem je vytvořit lidskou bytost, která má shodný lidský genom s jinou lidskou bytostí, ať již živou nebo mrtvou, je zakázán.

Dále je zakázáno přenášet celý lidský genom do buněk jiného živočišného druhu a naopak přenášet lidské embrya do pohlavních orgánů jiného živočišného druhu.

8.1.7 Odběry lidské krve a jejích buněk

Odběry lidské krve a jejích složek pro výrobu transfúzních přípravků a krevních derivátů a pro použití u člověka může provádět jen poskytovatel oprávněný k takové výrobě podle zákona o léčivech (zákon č. 378/2007 Sb.).⁷

Krev pro uvedené účely nelze odebrat osobám:

- nezletilým
- umístěným v policejní cele, ve výkonu vazby či trestu odnětí svobody či zabezpečovací detence
- v zařízeních ústavní nebo ochranné výchovy
- v nařízené izolaci, karanténě nebo v lůžkovém ochranném léčení
- hospitalizovaným bez jejich souhlasu.

Zákon dále definuje léčbu krví a jejími složkami. **Léčbou krví** se rozumí podání transfúzních přípravků pacientovi v rámci preventivní nebo léčebné péče.

Za posouzení slučitelnosti transfúzního přípravku s krví příjemce odpovídá poskytovatel, který provádí transfúzi. Záznam o slučitelnosti je součástí zdravotnické dokumentace pacienta.

Za odebranou krev nevzniká osobě, které byla krev odebrána, nárok na finanční odměnu, s výjimkou účelně vynaložených výdajů spojených s odběrem krve, o které osoba požádá, a to do max. výše 5 % minimální mzdy.

8.2 Ověřování nových postupů použitím metody doposud v klinické praxi na živém člověku

Na živém člověku lze provádět ověřování nových postupů v oblasti preventivní, diagnostické a léčebné péče nebo biomedicínského výzkumu spojeného se zdravím a jeho poruchami použitím metody, která dosud nebyla v klinické praxi zavedena, pouze za podmínek stanovených zákonem č. 373/2011 Sb.

⁷ § 31, odst. 1 zákon č. 373/2011 Sb.

Ověřování nezavedené metody lze provádět pouze za předpokladu, že:

- a) pacient, na němž má být nezavedená metoda ověřována, udělil s tím písemný souhlas
- b) lze očekávat, že nezavedená metoda přinese příznivé výsledky ve prospěch pacienta
- c) ověřování nezavedené metody nelze dosáhnout se srovnatelnou účinností jiným způsobem
- d) nehrozí opodstatněné nebezpečí, že následkem ověřování nezavedené metody dojde k dlouhodobému nebo vážnému poškození zdraví pacienta, na němž má být nezavedená metoda ověřována.⁸

Ověřování nezavedených metod nelze provádět na osobách ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence.

Ověřování nezavedené metody může provádět jen poskytovatel, kterému Ministerstvo zdravotnictví udělilo povolení k ověřování nezavedené metody.

Poskytovatel, který hodlá ověřovat nezavedenou metodu, musí sestavit pro tento účel etickou komisi a uzavřít pojištění odpovědnosti za škodu na zdraví způsobenou pacientům v souvislosti s ověřováním nezavedené metody.

Poskytovatel ověřující nezavedenou metodu je povinen:

- a) podávat Ministerstvu zdravotnictví ve lhůtách stanovených v povolení k ověřování nezavedené metody zprávy o jednotlivých etapách ověřování;
- b) neprodleně přerušit nebo zastavit ověřování nezavedené metody, vznikne-li opodstatněná pochybnost, že nezavedená metoda nepřinese předpokládaný výsledek nebo že její ověřování může vést k dlouhodobému nebo vážnému poškození zdraví pacienta, na němž je ověřována. Tuto skutečnost je poskytovatel povinen neprodleně oznámit Ministerstvu zdravotnictví;
- c) neprodleně oznámit Ministerstvu zdravotnictví, popř. Státnímu úřadu pro jadernou bezpečnost, pokud vydal souhlasné závazné stanovisko s ověřováním nezavedené metody spojené s lékařským ozářením, vzniklou nežádoucí příhodou, tedy nepříznivou změnu zdravotního stavu pacienta v důsledku ověřování nezavedené metody
- d) umožnit kontrolu v průběhu ověřování nezavedené metody osobám pověřených Ministerstvem zdravotnictví či Státním úřadem pro jadernou bezpečnost (pokud vydal souhlasné závazné stanovisko) nebo členům etické komise.⁹

Poskytovatel je povinen předložit do 30 dnů po ukončení ověřování nezavedené metody Ministerstvu zdravotnictví závěrečnou zprávu o výsledku ověřování.

Obdobnou správu předloží i Státnímu úřadu pro jadernou bezpečnost, pokud tento vydal souhlasné závazné stanovisko.

Ministerstvo zdravotnictví pak uzná nebo neuzná nezavedenou metodu jako standardní. Informuje o tom i ve svém Věstníku.

8.3 Posudková péče a lékařské posudky, pracovnělékařské služby, posuzování nemocí z povolání

⁸ § 33, odst. 4 zákona č. 373/2011 Sb.

⁹ § 39, odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb.

8.3.1 Posudková péče a lékařské posudky

Posudkovou péčí se rozumí posuzování:

- a) zdravotní způsobilosti ke vzdělávání pro potřeby škol nebo k tělesné výchově a sportu a k jiným činnostem;
- b) zdravotní způsobilosti na žádost správních orgánů v případech stanovených právními předpisy;
- c) zdravotní způsobilosti na vyžádání pacientem nebo jeho zákonným zástupcem nebo s jejich souhlasem na vyžádání právnickou osobou;
- d) zdravotní způsobilosti k práci nebo k výkonu služby na základě pracovnělékařské prohlídky;
- e) zdravotního stavu v souvislosti s nemocí z povolení
- f) zdravotního stavu pro účely nemocenského pojištění a pro účely potřeby úřadu práce
- g) zdravotního stavu pacienta pro jiné účely.

Lékařský posudek se vydává na základě výsledků lékařské prohlídky, výpisu ze zdravotnické dokumentace a posouzení zdravotní náročnosti příslušné činnosti (práce, služby, povolení, vzdělávání, sportu, tělesné výchovy či jiné činnosti).

Lékařský posudek vydává registrující poskytovatel posuzované osoby. Tím je obvykle lékař se způsobilostí v oboru všeobecné praktické lékařství nebo v oboru praktický lékař pro děti a dorost.

Z lékařského posudku musí být zřejmé, zda je posuzovaná osoba pro daný účel zdravotně způsobilá či nikoliv nebo způsobilá s podmínkou.

Součástí posudku musí být poučení o možnosti podat návrh na jeho přezkoumání. Posudek je součástí zdravotnické dokumentace. Návrhy na vydání lékařského posudku hradí ten, kdo o něj žádá.

Poskytovatel, který lékařský posudek vydal, jej neprodleně předá osobě posuzované a případně i osobě, která o vydání posudku oprávněně požádala.

Lékařský posudek lze uplatnit do 90 dnů od jeho vydání. Pokud posuzující lékař zjistí, že posuzovaná osoba není nadále způsobilá k výkonu činnosti, oznámí tuto skutečnost posuzované osobě a též bezodkladně osobě, které uplatněním lékařského posudku vznikají práva nebo povinnosti, pokud je mu tato osoba známa.

Pokud posuzovaná osoba nesouhlasí se závěry lékařského posudku, může do 10 dnů ode dne jeho předání podat návrh jeho přezkoumání poskytovateli, který jej vydal. Návrh na přezkoumání však nemá odborný účinek. Pokud poskytovatel nevyhoví návrhu na přezkoumání lékařského posudku v plném rozsahu ve stanovené lhůtě (10, popř. 30 dnů), předá spis příslušnému správnímu orgánu. Ten po prověření lékařský posudek buď potvrdí, nebo zruší a vrátí poskytovateli k vydání nového lékařského posudku, anebo lékařský posudek zruší.

8.3.2 Pracovnělékařské služby

Pracovnílékařské služby jsou zdravotní služby preventivní, jejichž součástí je hodnocení vlivu pracovní činnosti, pracovního prostředí a pracovních podmínek na zdraví, provádění preventivních prohlídek a hodnocení zdravotního stavu za účelem posuzování zdravotní způsobilosti k práci, poradenství zaměřené na ochranu zdraví při práci a ochranu před pracovními úrazy, nemocemi z povolání a nemocí souvisejícími s prací, školení v poskytování první pomoci a pravidelný dohled na pracovištích a nad výkonem práce nebo služby.

Pracovnílékařské služby pro zaměstnance a osoby ucházející se o zaměstnání zajišťuje zaměstnavatel za podmínek stanovených pracovními předpisy.¹⁰

Poskytovatelem pracovnílékařských služeb je poskytovatel v oboru všeobecného lékařství nebo v oboru pracovního lékařství. Pracovnílékařské služby hradí zaměstnavatel.

8.3.3 Nemoci z povolání

Zdravotní stav osoby v souvislosti s nemocí z povolání posuzují poskytovatelé pracovnílékařských služeb. Nemoci z povolání posuzují, uznávají a vývoj zdravotního stavu osoby s uznanou nemocí z povolání sledují poskytovatelé v oboru pracovního lékařství, kteří získali povolení od Ministerstva zdravotnictví k uznávání nemocí z povolání.

11

Z lékařského posudku musí být zřejmé, zda se nemoc posuzované osoby uznává nebo neuznává jako nemoc z povolání.

8.4 Lékařské ozáření a klinické audity

8.4.1 Lékařské ozáření

Poskytovatel poskytující zdravotní služby, jejichž součástí je lékařské ozáření, je povinen:

- provést lékařské ozáření jen v případě, že prokáže jeho přínos ve srovnání újmou, která může ozáření způsobit
- vypracovat interní klinický audit a odstranit případné zjištěné nedostatky
- zajistit provedení externího klinického auditu a odstranit případné zjištěné nedostatky
- zajistit dodržování pravidel radiační ochrany

8.4.2 Klinické audity

Klinické audity jsou dvojího druhu:

- interní
- externí

ad a) Cílem **interního klinického auditu** je zhodnotit, zda zdravotní služby, jejichž součástí je lékařské ozáření, jsou prováděny v souladu s místními radiologickými standardy a zda je dodržován systém jakosti lékařského ozáření.

¹⁰ §53, zákona č. 373/2011 Sb.

¹¹ §61, zákon č. 373/2011 Sb.

Provádí se jedenkrát za rok a provádějí ho osoby odborně způsobilé, které jsou v pracovním nebo obdobném vztahu s poskytovateli.
Poskytovatel vede o provedených interních klinických auditech evidenci.

ad b) Cíle **externího klinického auditu** jsou obdobné, jako u interního klinického auditu, avšak jeho výsledky jsou srovnány s národními radiologickými standardy.

Externí klinický audit může provádět právnická osoba, které bylo Ministerstvem zdravotnictví uděleno oprávnění na základě souhlasného stanoviska Státního úřadu pro jadernou bezpečnost. Tato právnická osoba vydá poskytovateli zprávu o provedení externího klinického auditu, která obsahuje její zjištění.

8.5 Ochranné léčení

Ochranné léčení se vykonává na základě pravomocného rozhodnutí soudu jako ochranné léčení:

- a) ústavní
- b) ambulantní.

Může být vykonáno i během výkonu trestu odnětí svobody ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby, které jsou součástí věznice. Smyslem ochranného léčení je chránit společnost před pachateli trestných činů, kteří jsou nepříčetní nebo u kterých je předpoklad snadnějšího zapojení do společnosti pro absolvování ochranného léčení. Ochranné léčení není trestem.

Poskytovatel, který zajišťuje ochranné léčení mimo výkon trestu odnětí svobody formou lůžkové péče, může:

- a) zakázat návštěvu u pacienta, používání telefonu pacientem a předávání korespondence pacientům, jestliže je důvodné podezření, že by tím byl závažným způsobem porušen individuální léčebný postup;
- b) nepovolit pacientovi krátkodobé opuštění zdravotnického zařízení;
- c) požadovat doprovod orgány Policie ČR, jde-li o pacienta, jehož účast u soudu poskytovatel zajišťuje a který by mohl být nebezpečný sobě nebo okolí, popř. hrozí-li nebezpečí jeho útěku.

Poskytovatel zajišťující ochranné léčení mimo výkon trestu odnětí svobody je povinen do 24 hodin nahlásit soudu, který ochranné léčení nařídil, zákonem uvedené skutečnosti o narušení režimu ochranného léčení pacientem (např. nenastoupení pacienta k výkonu ochranného léčení, svévolné se vzdání ze zdravotního zařízení, nedostavení se k ambulantním prohlídkám apod.).

Náklady související s výkonem ochranného léčení hradí stát. Ten může tyto náklady nebo jejich část vymáhat na pacientovi prostřednictvím Ministerstva zdravotnictví.

9 Poskytování zdravotnické záchranné služby

Právní úprava zdravotnické záchranné služby (ZZS) je obsažena ve zvláštním zákoně, kterým je zákon č. **374/2011 Sb.**, o zdravotnické záchranné službě.

Ten upravuje:

- a) poskytování zdravotnické záchranné služby

- b) povinnosti poskytovatelů akutní lůžkové péče k zajištění návaznosti jimi poskytovaných zdravotních služeb na zdravotnickou záchrannou službu
- c) podmínky pro zajištění připravenosti poskytovatele zdravotnické záchranné služby na řešení mimořádných událostí a krizových událostí
- d) výkon veřejné správy v oblasti zdravotnické záchranné služby

Zákon č. 374/2011 Sb. definuje zdravotnickou záchrannou službu jako zdravotní službu, v jejímž rámci je na základě tísňové výzvy poskytována zejména přednemocniční neodkladná péče osobám se závažným postižením zdraví nebo v přímém ohrožení života.¹²

Dále zákon vymezuje, které činnosti ZZS zahrnuje. Jedná se o tyto činnosti:

- a) nepřetržitý kvalifikovaný bezodkladný příjem volání na národní číslo tísňového volání 155 a výzev předaných operačním střediskem jiné základní služby integrovaného záchranného systému (tísňové volání)
- b) vyhodnocování stupně naléhavosti tísňového volání, rozhodování o nejvhodnějším okamžitém řešení tísňové výzvy podle zdravotního stavu pacienta, rozhodování o vyslání výjezdové skupiny či jejím přesměrování a operační řízení výjezdových skupin
- c) řízení a organizaci přednemocniční neodkladné péče na místě události a spolupráci s velitelem zásahu složek integrovaného záchranného systému
- d) spolupráci s cílovým poskytovatelem akutní lůžkové péče
- e) poskytování instrukcí k zajištění první pomoci prostřednictvím sítě elektronických komunikací v případě, že je nezbytné poskytnout první pomoc po příjezdu výjezdové skupiny na místo události
- f) vyšetření pacienta a poskytnutí zdravotní péče, včetně případných neodkladných výkonů k záchraně života, provedené na místě události, které směřují k obnovení nebo stabilizaci základních životních funkcí pacienta
- g) samostatnou zdravotní péči a nepřetržité sledování základních životních funkcí pacienta během jeho přepravy k cílovému poskytovateli akutní lůžkové péče, a to až do okamžiku osobního předání pacienta zdravotnickému pracovníkovi cílového poskytovatele akutní lůžkové péče
- h) přepravu pacienta letadlem mezi poskytovateli akutní lůžkové péče za podmínek soustavného poskytování neodkladné péče během přepravy, hrozí-li nebezpečí z prodlení a nelze-li přepravu zajistit jinak
- i) přepravu tkání a orgánů k transplantaci letadlem, hrozí-li nebezpečí z prodlení a nelze-li přepravu zajistit jinak
- j) třídění osob postižených na zdraví podle odborných hledisek urgentní medicíny při hromadném postižení osob v důsledku mimořádných nebo krizových událostí.¹³

9.1 Dostupnost zdravotnické záchranné služby

Dostupnost ZZS je dána především plánem pokrytí území kraje **výjezdovými základnami ZZS**. Plán pokrytí území kraje výjezdovými základnami stanoví počet a rozmístění výjezdových základen, aby místo události na území obcí bylo dosažitelné z nejbližší výjezdové základny v **dojezdové době do 20 minut** (před vydáním zákona č. 374/2011 Sb. byla dojezdová doba stanovena vyhláškou č. 434/1992 Sb. a činila 15 minut).

¹² viz. § 2, odst. 1 zákona č. 374/2011 Sb.

¹³ viz. § 4 zákona č. 374/2011 Sb.

Dojezdová doba se počítá od okamžiku převzetí pokynu k výjezdu výjezdovou skupinou od operátora zdravotnického operačního střediska. (V minulé právní úpravě podle vyhlášky č. 434/1992 Sb. se počítala od přijetí tísňového volání.). Dojezdová doba musí být dodržena s výjimkou případů nenadálých nepříznivých dopravních nebo povětrnostních podmínek nebo jiných zvláštního zřetele hodných případů. Plán pokrytí území kraje výjezdovými základnami vydává kraj.

Zákon stanoví i povinnost poskytovatelů akutní lůžkové péče k zajištění péče při poskytování ZZS, a to zřídit kontaktní místo pro spolupráci s poskytovatelem ZZS, zajistit nepřetržité předávání informací o počtu volných akutních lůžek, o provozních závadách a jiných skutečnostech, které podstatně omezují poskytování neodkladné péče.

Cílový poskytovatel akutní lůžkové péče je povinen převzít pacienta do své péče vždy, je-li pacient v přímém ohrožení života.

Každý poskytovatel ZZS sestavuje tzv. **traumatický plán**, který stanovuje opatření a postupy při zajištění a poskytování přednemocniční neodkladné péče v případě hromadných neštěstí. Je povinen ho aktualizovat jednou za 2 roky a je povinen ho projednat s krajským úřadem.

9.2 Součinnost poskytovatelů akutní lůžkové péče při poskytování ZZS

Poskytovatel akutní lůžkové péče je povinen:

- a) zřídit kontaktní místo pro spolupráci s poskytovatelem ZZS za účelem zajištění příjmu pacienta a neodkladného pokračování v poskytování zdravotních služeb
- b) zajistit nepřetržité předávání informací o počtu volných akutních lůžek svému kontaktnímu místu
- c) nepřetržitě spolupracovat se zdravotnickým operačním střediskem
- d) bezodkladně informovat zdravotnické operační středisko o provozních závadách a jiných skutečnostech, které podstatně omezují poskytování neodkladné péče
- e) poskytnout na výzvu poskytovatele ZZS součinnost při záchranných a likvidačních pracích při řešení mimořádných událostí a krizových situací
- f) přijmout pacienta, který by byl v ohrožení života. V tomto případě není třeba předběžný souhlas poskytovatele k přijetí pacienta.

9.3 Poskytovatelé zdravotnické záchranné služby

Poskytovatel ZZS je z hlediska právní formy **příspěvkovou organizací** zřízenou krajem, která má oprávnění k poskytování ZZS podle zákona o zdravotních službách. Je povinen poskytovat ZZS nepřetržitě. Je základní složkou **integrovaného záchranného systému** (ten dále tvoří Policie ČR a hasičský záchranný sbor).

Zařízení ZZS se organizačně skládá z těchto **součástí**:

- ředitelství
- zdravotnické operační středisko
- výjezdové základny s výjezdovými skupinami
- vzdělávací a výcvikové středisko

Z provozního hlediska jsou nejvýznamnější součástí poskytovatele ZZS zdravotnické operační středisko a výjezdové základny s výjezdovými skupinami.

Zdravotnické operační středisko vykonává především tyto činnosti:

- a) příjem a vyhodnocení tísňového volání
- b) převzetí a vyhodnocení výzev a vyzoomění přijatých od základních složek integrovaného záchranného systému a od orgánů krizového řízení
- c) vydávání pokynů výjezdovým skupinám
- d) poskytování instrukcí k zajištění první pomoci prostřednictvím sítě elektronických komunikací, je-li nezbytné poskytnout první pomoc do příjezdu výjezdové skupiny na místo události
- e) spolupráce s ostatními zdravotnickými operačními středisky a informačními středisky integrovaného záchranného systému
- f) zajištění komunikace mezi poskytovatelem ZZS a poskytovateli akutní lůžkové péče
- g) koordinace předávání pacientů cílovým poskytovatelům akutní lůžkové péče a přepravy pacientů neodkladné péče mezi poskytovateli zdravotních služeb

Výjezdová základna je pracoviště, odkud je na pokyn operátora zdravotnického operačního střediska zpravidla vysílána výjezdová skupina.

Výjezdová skupina má nejméně dva členy z řad zdravotnických pracovníků, kteří vykonávají základní činnost ZZS. Podle složení a povahy činnosti se výjezdové činnosti člení na:¹⁴

- a) pozemní
- b) letecké
- c) vodní.

Poskytovatel ZZS může zajistit činnost pozemních výjezdových skupin také prostřednictvím poskytovatele zdravotních služeb, který má oprávnění k poskytování přepravy pacientů neodkladné péče podle zákona o zdravotních službách, a to na základě dohody s tímto poskytovatelem zdravotních služeb.

Činnost leteckých výjezdových skupin může být také zajištěna prostřednictvím Armády ČR na základě dohody mezi Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem obrany.

9.4 Oprávnění a povinnosti členů výjezdových skupin

Členové výjezdových skupin jsou **oprávněni**:

- a) vstupovat do objektů, obydlí, na pozemky, pokud se tam podle dostupných informací nachází osoba, které má být přednemocniční péče poskytnuta
- b) požadovat od fyzických osob, které se zdržují na místě události nebo v jeho blízkosti, osobní a věcnou pomoc nutnou k poskytnutí ZZS, a to v nezbytné míře a pokud tím nebudou tyto osoby vystaveny ohrožení svého života a zdraví
- c) požadovat od fyzických a právnických osob informace nezbytné k poskytnutí ZZS

Členové výjezdové skupiny jsou **povinni**:

- a) splnit pokyny operátora zdravotního operačního střediska k výjezdu, a to do 2 minut od obdržení tohoto pokynu. Tím není dotčeno právo velitele letadla rozhodnout o provedení letu podle zvláštního předpisu, pokud se jedná o leteckou výjezdovou skupinu.

¹⁴ srov. §13, odst. 2 a 3 zákona č. 374/2011 Sb.

b) poskytovat přednemocniční neodkladnou péči i bez tísňové výzvy. Vedoucí výjezdové skupiny je povinen bezodkladně nahlásit čas zahájení poskytování této péče a místo události zdravotnickému operačnímu středisku.

Vedoucí výjezdové skupiny je oprávněn rozhodnout o **neposkytnutí přednemocniční neodkladné péče** v místě události, pokud by:

a) byly bezprostředně ohroženy životy nebo zdraví členů výjezdové skupiny nebo

b) měla být tato péče poskytnuta za podmínek, pro jejichž zvládnutí nebyli členové výjezdové skupiny vycvičeni nebo vybaveni vhodnými technickými nebo ochrannými prostředky.

Rozhodnutí o neposkytnutí přednemocniční neodkladné péče je vedoucí výjezdové skupiny povinen neprodleně oznámit operačnímu středisku s uvedením důvodu tohoto rozhodnutí.

9.5 Financování činnosti poskytovatele ZZS

Činnost poskytovatele ZZS je financována:

a) z veřejného zdravotního pojištění, jde-li o zdravotní služby hrazené z veřejného zdravotního pojištění

b) ze státního rozpočtu se hradí náklady na:

- připravenost na řešení mimořádných událostí a krizových situací
- provoz letadel pro ZZS

c) z rozpočtu krajů v případě ostatních nákladů. Evidují se však odděleně od jiných zdravotních služeb a dalších činností.

9.6 Působnost Ministerstva zdravotnictví a krajů

Veřejnou správu na úseku činnosti ZZS vykonává Ministerstvo zdravotnictví a kraje. **Ministerstvo zdravotnictví** především řídí činnost ZZS metodicky a provádí koordinační činnost v připravenosti na řešení mimořádných a krizových situací. Dále ve spolupráci s Ministerstvem vnitra koordinuje jednotný systém radiového spojení poskytovatelů ZZS a využívání národního čísla tísňového volání 155 a plní další úkoly uložené mu v § 23 zákona o ZZS.

Kraj je povinen zajistit nepřetržitou dostupnost ZZS v rozsahu stanoveném plánem pokrytí území kraje výjezdovými základnami. Tuto svoji povinnost kraj plní prostřednictvím poskytovatelů ZZS, a to jak u poskytovatele ZZS (ten je v kraji vždy jen jeden), tak u poskytovatelů akutní lůžkové péče, tak i ostatních fyzických a právnických osob.

Působnost krajů stanovená zákonem o ZZS je jejich samostatnou působností, nikoliv přenesenou působností státní správy ve smyslu zákona o krajích (zákon č. 129/2000 Sb.).

9.7 Správní delikty na úseku poskytování ZZS

Přestupku se dopustí fyzická osoba tím, že neoprávněně užije na objektu, dopravním prostředku nebo na oděvu na místě veřejnosti přístupném slovní spojení, zdravotnická záchranná služba včetně tvarů z něho odvozených. Za tento přestupek lze uložit pokutu až do 250 000 Kč.

Správního deliktu se dopustí právnická osoba nebo podnikající fyzická osoba stejným jednáním, jako v případě přestupku shora uvedená fyzická osoba, a to včetně užití takového slovního spojení ve svém názvu či obchodní formě. Stejně tak i pokuta, která za takové jednání hrozí, je do výše 250 000 Kč.

Poskytovatel akutní lůžkové péče se dopustí správního deliktu tím, že nesplní povinnost zřídit kontaktní místo pro spolupráci s poskytovatelem ZZS či nepřeveze pacienta do své péče, pokud jeho možnost přijmout pacienta byla potvrzena zdravotnickému operačnímu středisku. V takovém případě mu hrozí pokuta do výše 1 mil. Kč. Příjem z těchto pokut je příjmem rozpočtu kraje.

9.8 Odchodné

Zdravotnickému pracovníkovi, který vykonával činnosti při poskytování ZZS nejméně v rozsahu poloviny stanovené týdenní pracovní doby po dobu 15 let a dosáhl věku 50 let, přísluší odchodné při skončení pracovního poměru u zaměstnavatele, u něhož tyto činnosti vykonával. To však neplatí v případě, že jeho pracovní poměr zaměstnavatel rozvázal okamžitým zrušením nebo výpovědí z důvodu, pro který s ním mohl pracovní poměr okamžitě zrušit. Pro účely odchodného se sčítají veškeré pracovní doby, kdy zdravotnický pracovník vykonával činnost při poskytnutí ZZS v rozsahu nejméně poloviny stanovené pracovní doby.

Základní výše odchodného činí jeden průměrný měsíční výdělek zaměstnance. Za každý ukončený rok výkonu činností nad dobu 15 let se odchodné zvyšuje o jednu třetinu průměrného měsíčního výdělku. Celková výše odchodného nesmí překročit šestinásobek průměrného měsíčního výdělku zaměstnance (počítáno podle zákoníku práce).

9.9 Stupně naléhavosti tísňového volání

V souvislosti s právní úpravou činnosti ZZS je třeba se zmínit alespoň o jediné podzákoně právní normě vydané v souvislosti se zákonem č. 374/2011 Sb. Touto podzákonou normou je **vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 240/2012 Sb.**, kterou se provádí zákon o zdravotnické záchranné službě.

Vyhláška č. 240/2012 Sb. vymezuje některé pojmy, ale především stanovuje rozlišení **stupňů naléhavosti tísňového volání**:

- do **I. stupně** naléhavosti patří situace, kdy osobě (pacientovi) selhávají či již hrozí selhání základních životních funkcí nebo jde-li o mimořádnou událost s hromadným postižením osob, kam je třeba vyslat 5 a více výjezdových skupin současně nebo kde je postiženo 15 a více osob současně
- do **II. stupně** naléhavosti patří situace, kdy pravděpodobně hrozí selhání základních životních funkcí postižené osoby
- do **III. stupně** naléhavosti patří situace, kdy postižené osobě nehrozí selhání základních životních funkcí, ale přesto je třeba k ní vyslat ZZS.
- do **IV. stupně** naléhavosti patří situace, kdy se nejedná o žádnou ze shora uvedených situací, ale operátor zdravotnického operačního střediska přesto rozhodne o vyslání výjezdové skupiny.

Jednou stanovený stupeň naléhavosti se již během řešení dané události nemění. Vyhláška stanoví pracovní postupy při vyhodnocování stupně naléhavosti tísňového volání, schéma vysílání výjezdových skupin, koordinaci přepravy postižených osob a jejich předávání do další odborné péče.

Operátor zdravotnického operačního střediska má pravomoc rozhodnout o stupni naléhavosti tísňového volání a podle toho vysílá na místo výjezdové skupiny. Pokud se jedná o událost I. stupně naléhavosti, vyšle nebo přesměruje na toto místo nejbližší výjezdovou skupinu. Na takové místo je třeba vždy vyslat nebo přesměrovat výjezdovou skupinu s lékařem.

Operátor je povinen motivovat tísňově volající osobu k poskytování laické první pomoci a vést ji při této pomoci až do doby, než dorazí na místo aktivovaná výjezdová skupina.

Pokud jde o nasazení **letecké výjezdové skupiny**, tato se vysílá na místo události I. nebo II. stupně naléhavosti, pokud by pozemní výjezdová skupina dosáhla místa události až v době, kdy by byl zásah vzhledem ke zdravotnímu stavu postižené osoby pozdě, a dále v případě, že by přesun postižené osoby do cílového místa poskytovatele akutní lůžkové péče trval pozemním způsobem déle o více než 15 minut. Dále se letecká výjezdová skupina vysílá i na místo, které je pro pozemní výjezdové skupiny těžko přístupné, nebo za situace, kdy letecká přeprava dává větší šanci na nezhoršení zdravotního stavu pacienta, ač by k tomu při pozemní přepravě mohlo dojít.

Vyhláška dále stanoví obsah organizačně provozního řádu zdravotnického operačního střediska, který řeší mimo jiné i komunikaci a spolupráci mezi složkami **integrovaného záchranného systému** při výzvě a při společném zásahu, při vyhlášení poplachu a při řešení mimořádných situací.

Vyhláška stanoví i **postupy činnosti ZZS v místě mimořádné události s hromadným postižením osob**. Stanoví úkoly pro výjezdovou skupinu, která dorazí na místo události jako první. Dále stanoví úkoly pro jednotlivé skupiny zdravotnické složky integrovaného záchranného systému. Na místě s hromadným postižením osob působí:

- **třídící skupina** – ta vyhledává postižené osoby v terénu, stanoví rychlou orientační diagnózu a dopravuje osoby do místa, kde jim bude poskytnuta odborná zdravotnická pomoc. V případě velkého počtu postižených osob vybaví tyto osoby identifikační a třídící kartou s vyznačením předběžné diagnózy.
- **skupina přednemocniční neodkladné péče**
- **odsunová skupina**.

Každá z těchto skupin má na místě zásahu své stanoviště, které je v terénu označeno značkou s příslušným nápisem. Činnost skupiny řídí její vedoucí. Činnost zdravotnických pracovníků koordinuje vedoucí zdravotnické složky integrovaného záchranného systému.

10 Fakultní nemocnice a Centra specializované péče

Zákon o zdravotních službách upravuje právní postavení jediného druhu zdravotnického zařízení, a to fakultních nemocnic. Právní postavení ostatních druhů zdravotnických zařízení právně upraveno není. Důvodem pro to, aby bylo právní postavení fakultních nemocnic upraveno v zákoně, je fakt, že tato významná zdravotnická zařízení kromě

poskytování zdravotních služeb zajišťují ve spolupráci s příslušnou fakultou vysoké školy i výuku studentů a dále uskutečňují i činnost v oblasti vědy a výzkumu.

Zřizovatelem fakultní nemocnice je Ministerstvo zdravotnictví. Jedná se tedy o organizace přímo řízené ministerstvem. Z hlediska právní formy jsou fakultní nemocnice **státní příspěvkové organizace**.

Fakultní nemocnice poskytují zdravotní služby a uskutečňují i související výzkumnou a vývojovou činnost. Na jejich odborných pracovištích se realizuje odborná klinická a praktická výuka studentů lékařských fakult vysokých škol.

Za účelem zajištění klinické a praktické výuky studentů a i výzkumné a vývojové činnosti uzavírá fakultní nemocnice s příslušnou vysokou školou smlouvu. Ta upravuje zejména rozsah, strukturu a personální zajištění klinické a praktické výuky ve fakultní nemocnici a úhradu nákladů s tím spojených.

Zákon dále upravuje tzv. **Centra vysoce specializované péče**. Tato centra nejsou žádným samostatným druhem zdravotnického zařízení, ale jedná se určitý statut, který může Ministerstvo zdravotnictví udělit poskytovateli zdravotních služeb na základě jeho žádosti. Podmínkou pro udělení statutu Centra vysoce specializované péče je to, aby poskytovatel splňoval náročné požadavky na technické a věcné vybavení zdravotnického zařízení a i náročné požadavky na personální zabezpečení.

Z ekonomického hlediska je vznik Centra vysoce specializované péče dán potřebou koncentrovat nákladnou zdravotní péči do personálně i přístrojově špičkově vybavených center. Cílem je tedy účelné a efektivní vynakládání finančních prostředků.

11 Státní správa na úseku poskytování zdravotních služeb

Ústředním orgánem státní správy na úseku poskytování zdravotních služeb je **Ministerstvo zdravotnictví**. To podle zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy (kompetenční zákon) je ústředním orgánem státní správy pro zdravotní péči, ochranu veřejného zdraví, zdravotnickou vědeckovýzkumnou činnost, zdravotnická zařízení v přímé řídicí působnosti ministerstva, vyhledávání, ochranu a využívání přírodních léčivých zdrojů, přírodních léčebných lázní a zdrojů přírodních minerálních vod a léčiv a prostředky zdravotnické techniky pro prevenci, diagnostiku a léčení lidí, zdravotní pojištění a zdravotnický informační systém. Součástí ministerstva je i Český inspektorát lázní.

V přímé řídicí působnosti Ministerstva zdravotnictví působí tyto organizace:

a) státní ústavy:

- Státní zdravotní ústav (SZU)
- Státní ústav pro kontrolu léčiv (SUKL)

b) další ústavy, jako např. Endokrinologický ústav, Ústav pro péči o matku a dítě apod.

c) centra, jako např. Centrum kardiovaskulární a transplantační chirurgie Brno, Národní centru ošetřovatelství a nelékařských zdravotních oborů

d) instituty, a to:

- Institut klinické a experimentální medicíny
- Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví

e) fakultní nemocnice (9 nemocnic)

- f) ostatní přímo řízené nemocnice (pražské nemocnice Na Bulovce, Thomayerova nemocnice a nemocnice Na Homolce)
- g) krajské hygienické stanice
- h) zdravotní ústavy v Ostravě a v Ústí n. L.
- i) psychiatrické léčebny
- j) ostatní léčebny
- k) další instituce, a to Balmed, s. p., Národní lékařská knihovna, Zdravotnické zabezpečení krizových stavů, Referenční laboratoře přírodních léčivých zdrojů.

Výkon státní správy na úseku zdravotnictví v území je svěřen **orgánům územní samosprávy** v rámci jejich tzv. **přenesené působnosti**. V území tedy nejsou zřizovány žádné další byrokratické orgány státní správy na úseku zdravotnictví, ale výkon státní správy je svěřen orgánům územní samosprávy. To proto, že v rámci státní správy na úseku zdravotnictví je akcentován především místní aspekt problematiky, a tím je dostupnost zdravotní péče.

Kromě toho orgány územní samosprávy (především kraje) vykonávají na úseku poskytování zdravotních služeb rozsáhlé pravomoci i v oblasti své **samostatné působnosti** (nikoliv přenesené působnosti státní správy).

Na úrovni vyšších územních samosprávných celků, tedy **krajů** vykonávají **veřejnou správu** na úseku zdravotnictví **odbory zdravotnictví** krajských úřadů.

Odbory zdravotnictví realizují zdravotní politiku na území kraje, odpovídají za stav zdravotní péče v kraji, metodicky řídí nemocnice (kromě nemocnic přímo řízených ministerstvem) a i síť lékařů primární péče, ambulantních specialistů, lékáren, domácí zdravotní péče, dopravnické zdravotní služby, léčeben dlouhodobě nemocných, odborných ústavů, dětských léčeben, lázní a i síť tzv. nelékařské zdravotní péče, tj. psychologové, logopedi apod. Dále řídí zdravotnickou záchrannou službu v kraji a koordinují činnost všech těchto uvedených složek.

Odbor zdravotnictví se obvykle člení na dvě **oddělení**, a to:

- a) oddělení zdravotní péče
- b) oddělení ekonomicko investiční a majetkové.

Tato oddělení vykonávají svoji činnost jednak v rámci tzv. samostatné působnosti kraje a jednak v rámci tzv. přenesené působnosti státní správy.

V rámci samostatné působnosti především:

- metodicky vedou poskytovatele lůžkové zdravotní péče
- podílejí se na výkonu zřizovatelských funkcí kraje
- zabezpečují činnost zdravotnické záchranné služby, lékařskou pohotovostní službu a prohlídky těl zemřelých mimo zdravotnická zařízení
- spolupracují na úseku integrovaného záchranného systému
- organizují porady útvaru krizového managementu
- zabezpečují spolupráci se zdravotními pojišťovnami, s Krajskou hygienickou stanicí a s odbornými společnostmi v oblasti poskytování zdravotní péče
- vytváří koncepční materiály ve vztahu k poskytování zdravotní péče v kraji
- realizují zdravotní politiku na území kraje

- spolupracují se zdravotnickými registry
- plní úkoly vyplývající z protidrogové politiky kraje
- zabezpečují problematiku činností nehrazených ze zdravotního pojištění
- vyhodnocují investiční požadavky krajem zřízených zdravotnických zařízení
- provádějí kontroly využití finančních prostředků krajem zřízenými zdravotnickými zařízeními
- podílejí se na zadávání veřejných zakázek krajem zřizovaných zdravotnických zařízení

V rámci přenesené působnosti především:

- v prvním stupni rozhodují o přestupcích a správních deliktech v oblasti své působnosti
- jsou odvolacím orgánem ve věci přestupků a správních deliktů uložených nižšími orgány státní správy
- spolupracují s odborníky v oblasti posudkového a pracovního lékařství a v té souvislosti rozhodují o ukončení dočasné pracovní neschopnosti
- provádějí kontrolu poskytovatelů zdravotních služeb při nakládání s návykovými látkami
- podílejí se na zneškodňování nepoužitelných léčiv
- rozhodují ve správním řízení o udělení, pozastavení nebo odejmutí oprávnění k poskytování zdravotních služeb
- řeší stížnosti v oblasti poskytování zdravotních služeb
- organizují výběrová řízení nestátních zdravotnických zařízení před uzavíráním smluv o poskytování a úhradě zdravotní péče se zdravotními pojišťovnami
- zajišťují archivaci, skartaci a vydávání zdravotnické dokumentace poskytovatelů zdravotních služeb, kteří zanikli nebo kterým bylo odejmuto oprávnění k jejich poskytování
- komplexně zajišťují výkon státní správy na úrovni kompetencí krajského úřadu na úseku financování zdravotnictví.

Na úrovni **obcí s rozšířenou působností** a městských úřadů jsou zřízeny **odbory sociální a zdravotní**. Co se týče výkonu státní správy na úseku poskytování zdravotních služeb, tyto vykonávají především úkoly v oblasti evidence receptů na některé druhy léků (např. omamné látky) a dále řeší přestupky a jiné správní delikty na úseku ochrany před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.

11.1 Kontrola činnosti poskytovatelů zdravotních služeb

Zákon o zdravotních službách upravuje i problematiku kontrolní činnosti poskytovatelů zdravotních služeb. Uvádí přehled **správních orgánů, které jsou oprávněny kontrolovat dodržování podmínek pro poskytování zdravotních služeb a i dodržování zákona o poskytování zdravotních služeb**. Těmito správními orgány jsou:

- Ministerstvo zdravotnictví
- krajský úřad, který zaznamenal poskytovatele zdravotních služeb nebo sociálních služeb do Národního registru poskytovatelů
- Státní ústav pro kontrolu léčiv
- Státní úřad pro jadernou bezpečnost, je-li součástí zdravotní péče lékařské ozáření
- generální ředitelství Vězeňské služby v jejím zdravotnickém zařízení, Ministerstvo obrany ve zdravotnických zařízeních ozbrojených sil
- komory jako orgány profesní samosprávy v rozsahu daném zákonem č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře.

Kontrolní orgány jsou oprávněny¹⁵:

- a) ukládat nápravná opatření k odstranění zjištěných nedostatků
- b) stanovit lhůty, ve kterých je třeba nápravná opatření splnit
- c) kontrolovat splnění nápravných opatření
- d) požadovat na kontrolovaných osobách písemné zprávy o splnění nápravných opatření.

11.2 Vyřizování stížností

Problematiku vyřizování stížností na činnost poskytovatelů zdravotních služeb upravuje zákon o zdravotních službách ve své VIII. části. Účelem této právní úpravy je zajistit jednotný postup při vyřizování stížností a současně posílit postavení pacienta v systému poskytování zdravotních služeb.

Podat stížnost proti postupu poskytovatele zdravotních služeb může nejen pacient či jeho zákonný zástupce, ale i osoba zmocněná k tomu pacientem a i osoba blízká v případě, že pacient tak nemůže učinit s ohledem na svůj zdravotní stav nebo pokud zemřel.

Stěžovatel může podat stížnost přímo poskytovateli zdravotní služby nebo příslušnému správnímu orgánu nebo příslušné komoře nebo zdravotní pojišťovně, u které je pojištěn.

Poskytovatel, proti němuž stížnost směřuje, musí tuto vyřídit **do 30 dnů**. Nemůže-li ji v této lhůtě vyřídit, musí o tom informovat stěžovatele. Prodloužit v takovém případě lhůtu k vyřízení může maximálně o dalších 30 dnů. Poskytovatel je dále povinen vést evidenci o podaných stížnostech a o způsobu jejich vyřízení.

Vyřizuje-li stížnost příslušný správní orgán, může k jejímu vyřízení ustanovit nezávislého odborníka nebo ustanovit nezávislou odbornou komisi.

11.3 Hodnocení kvality a bezpečí zdravotních služeb

Hodnocení kvality a bezpečí zdravotních služeb je dobrovolný proces, jehož účelem je posoudit podle hodnotících standardů organizační úroveň poskytování zdravotních služeb, a to z hlediska jejich kvality a bezpečí.¹⁶

Jedná se o soubor požadavků na vybrané procesy a ukazatele ve zdravotnickém zařízení z hlediska zajištění kvality a bezpečí poskytovaných zdravotních služeb.

Toto hodnocení kvality a bezpečí provádějí fyzické nebo právnické osoby, kterým bylo uděleno oprávnění k provádění této činnosti podle zákona o zdravotních službách. Toto oprávnění uděluje Ministerstvo zdravotnictví. Podmínky pro udělení oprávnění jsou stanoveny tak, aby byly vytvořeny předpoklady pro potřebnou odbornou úroveň hodnocení kvality a bezpečí a i pro nepodjatost držitelů oprávnění k provádění hodnocení.

Hodnocení kvality a bezpečí zdravotních služeb se provádí na základě smlouvy uzavřené mezi osobou oprávněnou provádět hodnocení kvality a bezpečí a poskytovatelem zdravotní služby. Součástí této smlouvy je sjednání výše úplaty za provedené hodnocení.

¹⁵ § 109 zákona č. 372/2011 Sb.

¹⁶ § 98, odst. 1 zákon č. 372/2011 Sb.

O provedené kontrole kvality a bezpečí zdravotních služeb vydá hodnotitel **certifikát kvality a bezpečí** v případě, že úroveň poskytovaných služeb vyhovuje hodnotícím standardům. Platnost certifikátu je 3 roky.

V případě, že poskytovatel nesplňuje podmínky pro vydání certifikátu kvality a bezpečí zdravotních služeb, oznámí hodnotitel tuto skutečnost poskytovateli písemně. Přitom uvede, které podmínky poskytovatel nesplnil.

11.4 Správní delikty

Orgány státní správy na úseku poskytování zdravotních služeb jsou oprávněny ukládat správní sankce v případě porušení zákona o poskytování zdravotních služeb a i porušení stanovených podmínek pro poskytování zdravotních služeb. Při ukládání těchto sankcí se postupuje jednak obecně podle správního řádu (zákon č. 500/2004 Sb.), jednak specificky podle zákona o zdravotních službách.

Při ukládání správních sankcí se diferencuje s ohledem na to, zda poskytovatel zdravotních služeb je fyzickou nebo právnickou osobou. Toto zásadní rozlišení je dáno tím, že obecně se správní sankce dělí na:

- a) **přestupky** - podle přestupkového zákona (zákon č. 200/1990 Sb.) či jiných právních předpisů
- b) **jiné správní delikty** - a to podle zvláštních právních předpisů.

Toto členění správních sankcí má svůj historický charakter vycházející z toho, že až do poloviny 90. let 20. století přestupky spadaly do trestního práva. Měly tedy všechny znaky trestněprávních vztahů, z nichž nejdůležitějším je ten, že subjektem trestněprávního vztahu mohou být (v té době mohly být) jen fyzické osoby starší 15 let a příčetné. Subjektem trestněprávního rozsahu, tedy i vztahu přestupkového nemohly být právnické osoby.

Avšak je známo, že skutkových podstat přestupkového jednání se mohou dopouštět i právnické osoby, a proto pro tato jednání právnických osob se užíval institut tzv. jiných správních deliktů (tedy jiných než přestupků) a ten byl vždy institutem správního, nikoliv trestního práva.

Od poloviny 90. let 20. století je však přestupková agenda součástí práva správního, a proto **tzv. správní delikty jsou členěny na přestupky a na jiné správní delikty**. Přitom kategorie přestupků je vyhrazena pro protiprávní jednání, jejichž míra společenské nebezpečnosti nedosahuje úrovně nebezpečnosti trestných činů a jichž se dopustí fyzické osoby. Kategorie jiných správních deliktů je vyhrazena pro obdobná protiprávní jednání, jichž se dopustí právnické osoby nebo podnikající fyzické osoby (fyzické osoby - podnikatelé).

Nejčastějším druhem správní sankce je pokuta. V minulosti obvykle výše pokuty byla diferencována v případě přestupku a v případě jiného správního deliktu, a to tak, že pokuta za přestupek byla ukládána v nižší výši. Nyní však vidíme trend ke „zrovnoprávnění“ těchto správních sankcí. Tak tomu je i v případě správních sankcí ukládaných podle zákona o zdravotních službách.

11.4.1 Přestupky

Skutkové podstaty přestupku se dopustí fyzická osoba tím, že:

- a) poskytuje zdravotní služby bez oprávnění k jejich poskytování
- b) nesplní oznamovací povinnost krajskému úřadu, má-li úmysl poskytovat návštěvní služby nebo domácí péči
- c) poruší povinnost mlčenlivosti ohledně skutečností, o kterých se dozví ze zdravotnické dokumentace pacienta
- d) neumožní vstup do objektu, ve kterém se nachází zdravotnické zařízení, osobě pověřené příslušným správním orgánem, za účelem převzetí, popř. provedení předání zdravotnické dokumentace příslušnému správnímu orgánu, jestliže zaniklo oprávnění poskytovatele k poskytování zdravotních služeb

a dále v některých dalších případech uvedených v § 114, odst. 1 zákona o zdravotních službách.

Za přestupek je možno uložit **pokutu až do výše 1 mil. Kč** diferencovaně podle toho, kterou skutkovou podstatu přestupku fyzická osoba naplnila.

11.4.2 Jiné správní delikty

Jiného správního deliktu na úseku zákona o zdravotních službách se dopustí právnická osoba nebo podnikající fyzická osoba obdobným porušením zákona jako fyzická osoba, avšak navíc i porušením povinností, které má ve vztahu k obchodnímu rejstříku či k jinému zákonem určenému rejstříku, a s tím souvisejícími povinnostmi ve vztahu k příslušnému správnímu orgánu. (Právnická osoba je povinna zaslat příslušnému správnímu orgánu doklad prokazující podání návrhu na zápis do obchodního rejstříku do 15 dnů ode dne podání návrhu a dále doklad o tom, že byla zapsána do rejstříku, a to do 15 dnů od provedení zápisu).

Universitní vysoká škola se dopustí správního deliktu tím, že provede anatomickou pitvu, aniž by měla akreditovaný studijní program, jehož absolvováním se získává odborná způsobilost k výkonu zdravotnického povolání na k tomu určených pracovištích.

Za jiný správní delikt je možno uložit **pokutu až do výše 1 mil. Kč** diferencovaně v závislosti na skutkové podstatě správního deliktu.

Správního deliktu se může dopustit i osoba oprávněná provádět hodnocení kvality a bezpečí zdravotních služeb, a to porušením povinností, uložených jí zákonem o zdravotních službách. Za takové porušení povinností jí může být uložena pokuta až do výše 500 000,- Kč.

Správního deliktu se může dopustit také poskytovatel zdravotních služeb porušením povinností v oblasti personálního a materiálního zabezpečení poskytování zdravotních služeb, v oblasti povinností uložených zákonem ve věci vedení zdravotnické dokumentace a zamezení zneužití přístupu k ní, v oblasti porušení práv pacientů zajištěných zákonem o zdravotních službách a porušením dalších povinností, uložených mu zákonem.

Za tyto správní delikty může být poskytovateli zdravotních služeb uložena pokuta až do výše 1 mil. Kč.

11.4.3 Správní orgány oprávněné postihovat správní delikty

Správní delikty podle zákona o zdravotních službách projednává **prvoinstančně**:

- **krajský úřad**, v jehož obvodu byly spáchány
- **správní orgán** příslušný k udělení oprávnění k poskytování zdravotních služeb
- **Ministerstvo zdravotnictví**.

Každý z těchto správních orgánů je oprávněn postihovat správní delikty v rozsahu své působnosti.

Cílem ukládaných sankcí je zajistit vymahatelnost plnění povinností poskytovatelů zdravotních služeb a i zajistit dodržování práv pacientů.

Pokud jde o **opravné prostředky** proti rozhodnutím správních orgánů, které rozhodovaly jako prvoinstanční, platí obecná ustanovení **správního řádu** o opravených prostředcích.

12 Zákon o veřejném zdravotním pojištění

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění (dále jen zákon) upravuje toto pojištění a stanoví rozsah a podmínky, za nichž je na základě tohoto zákona zdravotní péče poskytována.

Podle tohoto zákona jsou povinně **účastníky pojistného systému** veřejného zdravotního pojištění:

- a) osoby, které mají trvalý pobyt na území České republiky;
- b) osoby, které nemají trvalý pobyt na území České republiky, pokud jsou zaměstnanci zaměstnavatele, který má sídlo na území České republiky.

12.1 Vznik a zánik pojištění

Zdravotní pojištění **vzniká** dnem:

- a) narození, jde-li o osobu s trvalým pobytem na území České republiky;
- b) kdy se osoba bez trvalého pobytu na území České republiky stala zaměstnancem zaměstnavatele se sídlem na území České republiky;
- c) získání trvalého pobytu na území České republiky.

Zdravotní pojištění **zaniká** dnem:

- a) úmrtí pojištěnce nebo jeho prohlášení za mrtvého;
- b) kdy osoba bez trvalého pobytu na území České republiky přestala být zaměstnancem zaměstnavatele se sídlem v České republice,
- c) ukončení trvalého pobytu na území České republiky.

12.2 Plátcí pojistného na zdravotní pojištění

Plátcem pojistného je ten, kdo odvádí pojistné na zdravotní pojištění příslušné zdravotní pojišťovně. Poplatníkem pojistného je ten, k jehož tíži se pojistné odvádí.

Plátcí pojistného na zdravotním pojištění jsou:

a) pojištěnci

b) zaměstnavatelé**c) stát**

Pojištěnce jako plátce na zdravotním pojištění zákon vymezuje v § 5 velmi široce. Zjednodušeně řešeno, jsou jimi především osoby samostatně výdělečně činné.

Zaměstnavatelé odvádějí příslušnou část pojistného za své zaměstnance ke své tíži a dále odvádějí i tu část pojistného, kterou platí ke své tíži zaměstnanci, avšak zaměstnavatelé ji srazili z jejich hrubých mezd.

Stát je plátcem pojistného za tzv. **státní pojištěnce**. Těmi jsou osoby uvedené v § 7 zákona. Obecně se jedná o osoby bez vlastních příjmů. Například je možno uvést:

- nezletilci a osoby soustavně se připravující na povolání
- důchodci
- ženy na mateřské dovolené a rodiče na rodičovské dovolené a i jim na roveň postavené osoby
- uchazeči o zaměstnání evidovaní v evidenci úřadů práce.
- osoby ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody.

Pojistné se platí zdravotní pojišťovně, u které je pojištěnec pojištěn.

Z účasti na zdravotním pojištění **nelze vystoupit**. Účast však **lze přerušit**, a to na dobu, po kterou bude pojištěnec v cizině, pokud je v cizině zdravotně pojištěn a učinil u své příslušné zdravotní pojišťovny písemné prohlášení. Po skončení pobytu v cizině je pojištěnec povinen předložit příslušné zdravotní pojišťovně doklad o uzavřeném zdravotním pojištění v cizině a jeho délce. Za dlouhodobý pobyt v cizině se považuje nepřetržitý pobyt v délce minimálně 6 měsíců.

Pojistné za zaměstnance hradí (je poplatníkem) z jedné třetiny sám zaměstnanec a ze dvou třetin zaměstnavatel.

12.3 Práva a povinnosti plátců pojistného

Plátcí pojistného mají **oznamovací povinnost** vůči příslušné zdravotní pojišťovně, a to do osmi dnů nahlásit:

- a) nástup zaměstnance do zaměstnání a jeho ukončení;
- b) změnu zdravotní pojišťovny zaměstnancem, pokud mu zaměstnanec tuto skutečnost sdělil;
- c) skutečnost rozhodnou pro povinnost státu platit za zaměstnance pojistné.

Pojištěnec, který je **osobou samostatně výdělečně činnou**, je povinen oznámit své zdravotní pojišťovně do osmi dnů zahájení, popř. ukončení samostatné výdělečné činnosti.

Pojištěnec, který je tzv. **státním pojištěncem**, je povinen nejpozději do osmi dnů nahlásit své zdravotní pojišťovně skutečnosti rozhodné pro vznik nebo zánik povinnosti státu platit za něj pojistné. Za osoby zaměstnané plní tuto povinnost zaměstnavatel. Za osoby nezletilé, popř. osoby bez způsobilosti k právním úkonům plní tuto povinnost jejich zákonný zástupce.

Narození pojištěnce je povinen nahlásit do osmi dnů od narození jeho zákonný zástupce pojišťovně, u které je pojištěna matka dítěte v den jeho narození. Příslušný obecní úřad pověřený vedením matriky oznámí narození pojištěnce Centrálnímu registru pojištěnců bezprostředně po přidělení rodného čísla.

Úmrtí pojištěnce, popř. jeho prohlášení za mrtvého oznámí do osmi dnů příslušný obecní úřad pověřený vedením matriky Centrálnímu registru pojištěnců.

12.4 Práva a povinnosti pojištěnců

Pojištěnec má **právo** zejména:

- a) na výběr zdravotní pojišťovny (nestanoví-li zákon jinak). Změnit zdravotní pojišťovnu může jedenkrát za 12 měsíců, a to vždy k 1. lednu nadcházejícího roku. Přihlášku ke změně zdravotní pojišťovny je třeba podat vybrané zdravotní pojišťovně nejpozději do 30. června běžného roku.
- b) na výběr poskytovatele zdravotní služby, který je ve smluvním vztahu ke zdravotní pojišťovně, u které je pojištěnec pojištěn,
- c) na časovou a místní dostupnost hrazených služeb poskytovaných poskytovateli zdravotní péče příslušné zdravotní pojišťovny;
- d) na poskytování hrazených služeb stanovených zákonem, přičemž poskytovatel nesmí za tyto služby přijmout od pojištěnce žádnou úhradu;
- e) na uhrazení částky přesahující limit pro regulační poplatky a doplatky za předepsané léčebné příplatky částečně hrazené.

Pojištěnec je **povinen** zejména:

- a) plnit stanovenou oznamovací povinnost (viz shora)
- b) sdělit svému zaměstnavateli, u které zdravotní pojišťovny je pojištěn
- c) hradit pojistné
- d) poskytnout součinnost při poskytování zdravotní služby a dodržovat stanovený léčebný režim
- e) podrobit se na vyzvání preventivním prohlídkám, pokud tak stanoví příslušný právní předpis
- f) do 30 dnů oznámit příslušné zdravotní pojišťovně změnu jména, příjmení a trvalého pobytu
- g) hradit poskytovateli zdravotní služby zákonem stanovené regulační poplatky.

12.5 Podmínky poskytování hrazených služeb

Ze zdravotního pojištění se hradí zdravotní služby poskytnuté pojištěnci s cílem zlepšit nebo zachovat jeho zdravotní stav nebo zmírnit jeho utrpení.

Hrazenými službami jsou:

- a) zdravotní péče preventivní, dispenzární, diagnostická, léčebná, rehabilitační, lázeňská, posudková, ošetrovatelská a paliativní. Dále zdravotní péče o dárce krve, tkání, buněk nebo orgánů.
- b) poskytování léčebných přípravků, zdravotnických prostředků a stomatologických výrobků
- c) přeprava pojištěnců a náhrada cestovních nákladů
- d) odběr a přeprava krve, tkání a buněk a orgánů

- e) prohlídka zemřelého a případná pitva
- f) pobyt průvodce pojištěnce ve zdravotnickém zařízení lůžkové péče
- g) a další služby uvedené v § 13, odst. 2 zákona.

Ze zdravotního pojištění se hradí zdravotní služby poskytované na území České republiky a i částka, kterou pojištěnec vynaložil na neodkladnou zdravotní péči při pobytu v cizině (do výše stanovené pro úhradu takové péče na území České republiky).

Ze zdravotního pojištění se dále hradí zdravotní péče související s umělým oplodněním, avšak nejvýše třikrát za život.

Pokud jde o úhradu léčivých přípravků, pak v každé skupině léčivých látek je vždy minimálně jeden plně hrazený.

Ze zdravotního pojištění se nehradí výkony akupunktury a dále zdravotní výkony uvedené v příloze zákona.

12.6 Regulační poplatky

Pojištěnec, popř. jeho zákonný zástupce je povinen platit poskytovateli zdravotní péče, který hrazené služby poskytl, regulační poplatek, a to ve výši:

- a) 30 Kč za vyšetření (neplatí děti do 18 let);
- b) 30 Kč za recept při výdeji léčebných příplatků (bez ohledu na počet položek a předepsaných balení);
- c) 90 Kč za využití lékařské pohotovostní služby (neplatí se, dojde-li k následujícímu přijetí pojištěnce do lůžkové péče);
- d) 100 Kč za každý den, ve kterém je poskytována lůžková péče včetně lázeňské nebo rehabilitační. Den nástupu a den propuštění z lůžkového zdravotnického zařízení se počítají jako jeden den. Uvedený poplatek 100 Kč, resp. jeho navýšení z 60 na 100 Kč však byl v polovině roku 2013 nálezem Ústavního soudu shledán ústavně nekonformním. Proto se tento poplatek od 1. 1. 2014 nevybírání. Je však otázkou, zda nebude opětovně zaveden, neboť výpadek příjmů z něho lůžková zařízení, především nemocnice ekonomicky negativně pociťují.

Regulační poplatky se neplatí:

- a) jde-li o pojištěnce umístěné v dětských domovech, ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo pojištěnce svěřené do pěstounské péče
- b) při ochranném léčení nařízeném soudem
- c) při léčení infekčního onemocnění
- d) jde-li o pojištěnce, který pobírá dávky v hmotné nouzi
- e) při posuzování zdravotní způsobilosti k odběru tkání a orgánů
- f) v dalších případech uvedených v § 16a, odst. 2 zákona.

Regulační poplatek je příjmem zdravotnického zařízení, které jej vybralo. Poskytovatel je povinen regulační poplatek od pojištěnce vybrat, a to pod sankcí pokuty až do výše 1 mil. Kč. Taková pokuta je příjmem zdravotní pojišťovny, která ji uložila. Pro uhrazené regulační poplatky a doplatky na léčiva platí **zákonné limity**, a to:

- a) 5 000 Kč za kalendářní rok
- b) 2 500 Kč za kalendářní rok pro děti do 18 let a pro pojištěnce starší 65 let.

Regulační poplatky a doplatky na léčiva nad uvedené limity je zdravotní pojišťovna povinna pojištěnci uhradit, a to do 60 dnů po uplynutí kalendářního čtvrtletí, ve kterém byl limit překročen.

12.7 Smlouvy o poskytování a úhradě zdravotních služeb

Zdravotní pojišťovny uzavírají k zajištění zdravotních služeb pro své pojištěnce smlouvy o poskytování a úhradě zdravotních služeb s poskytovateli těchto služeb. Tyto smlouvy se řídí **rámcovou smlouvou**, která je výsledkem **dohadovacího řízení** mezi zástupci svazů zdravotních pojišťoven a zástupců příslušných skupinových poskytovatelů zastoupených svými zájmovými sdruženími. Tyto rámcové smlouvy jsou předkládány Ministerstvu zdravotnictví. To je posuzuje z hlediska souladu s právními předpisy a i s veřejným zájmem na zajištění kvality a dostupnosti hrazených služeb. Po tomto posouzení je vydává formou vyhlášky ministerstva jako právní předpis.

Pokud mezi účastníky dohadovacího řízení nedojde k dohodě o obsahu rámcové smlouvy (a to do 6 měsíců) nebo pokud dohoda odporuje právním předpisům nebo veřejnému zájmu, rozhodne o podmínkách úhrad Ministerstvo zdravotnictví samo.

Ministerstvo zdravotnictví formou vyhlášky stanoví tzv. **seznam zdravotnických výkonů** s jejich bodovým ohodnocením. Hodnota bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulační omezení se na období příslušného roku stanoví na základě dohadovacího řízení zástupců zdravotních pojišťoven a příslušných profesních sdružení poskytovatelů. Dojde-li v rámci tohoto dohadovacího řízení k dohodě, Ministerstvo zdravotnictví ji posoudí z hlediska jejího souladu s právními předpisy a veřejným zájmem a vydá formou vyhlášky. Nedojde-li k dohodě do 120 dnů před skončením příslušného kalendářního roku nebo neodpovídá-li dohoda právním předpisům nebo veřejnému zájmu, rozhodne o hodnotě bodu, výši úhrad a regulačních omezeních samo ministerstvo vyhláškou (tzv. úhradová vyhláška).

12.8 Podmínky poskytování hrazených služeb

Hrazené zdravotní služby poskytují **lékaři**, popř. i zdravotničtí pracovníci za podmínek stanovených zákonem.

Hrazená péče se poskytuje ve zdravotnických zařízeních, ale i v dalším zákonem uvedeném prostřední, jako např. domácí zdravotní péče, zdravotní péče ve stacionářích, v zařízení sociálních služeb.

Za hrazené služby se považují i zdravotní služby poskytované v rámci zdravotnické záchranné služby.

Hrazenými službami jsou také **preventivní prohlídky**, které se provádějí:

- a) v prvním roce života devětkrát do roka
- b) v 18 měsících věku
- c) ve třech letech a dále vždy jedenkrát za dva roky.

V oboru zubní lékařství se provádí preventivní prohlídka:

- a) u dětí a dorostu ve věku do 18 let dvakrát ročně;
- b) u těhotných žen dvakrát v průběhu těhotenství;

c) u dospělých jednou ročně.

V oboru gynekologie se provádí preventivní prohlídka při ukončení povinné školní docházky a dále počínaje patnáctým rokem věku jedenkrát ročně.

Hrazenými službami dále jsou:

- a) vyšetření prováděná v rámci opatření proti infekčním onemocněním;
- b) očkování a úhrada léčivých přípravků za podmínek stanovených zákonem a proti nemocem uvedeným v § 30, odst. 2 zákona (vzteklina, tetanus, tuberkulóza, chřipka - u některých kategorií pojištěnců, pneumokoková infekce, lidský papilomavirus);
- c) odběry materiálů na vyšetření pro klinické účely a v souvislosti a výskytem nálezů;
- d) diagnostika HIV a některých dalších infekčních onemocnění u dárců krve, tkání a orgánů.

Hrazenou službou je i **léčebně rehabilitační péče** poskytovaná jako nezbytná součást léčebného procesu, jejíž poskytnutí doporučil ošetřující lékař a potvrdil revizní lékař.

Totéž se týká i **lázeňské léčebné rehabilitační péče** u onemocnění, která jsou podle tzv. **indikačního seznamu** lázeňsky léčitelnými chorobami. Indikační seznam vydává Ministerstvo zdravotnictví ve formě vyhlášky. Stanoví se v něm také délka pobytu v lázních, seznam lázní s vhodným přírodním léčivým zdrojem pro léčbu konkrétní choroby a dále to, zda je z prostředků zdravotního pojištění hrazena komplexní nebo příspěvková lázeňská péče.

Komplexní lázeňská péče navazuje na lůžkovou nebo specializovanou ambulantní zdravotní péči. Je zaměřena na doléčení, zabránění nebo minimalizaci rozsahu invalidity. Poskytuje se v době dočasné pracovní neschopnosti. Je plně hrazena z prostředků zdravotního pojištění.

Příspěvková lázeňská péče je poskytována především pojištěncům s chronickým onemocněním. Ze zdravotního pojištění je hrazeno pouze vyšetření a léčení pojištěnce, nikoliv ubytování a stravování. Neposkytuje se v době dočasné pracovní neschopnosti.

Ze zdravotního pojištění je hrazena dále zdravotní péče v **dětských odborných léčebnách a ozdravovnách**. Seznam chorob léčitelných v dětských léčebnách a ozdravovnách stanoví Ministerstvo zdravotnictví v indikačním seznamu, který vydává formou vyhlášky.

Hrazenou službou je dále **přeprava pojištěnce** na území České republiky ke smluvnímu poskytovateli a zpět do místa trvalého pobytu, neumožňuje-li zdravotní stav pojištěnce přepravu běžným způsobem, a to za použití zdravotnické dopravní služby. Je-li ošetřujícím lékařem indikován doprovod pojištěnce, hradí zdravotní pojišťovna i přepravu doprovázející osoby.

Ze zdravotního pojištění se dále hradí indikovaná **přeprava lékaře** a ostatních zdravotnických pracovníků **za pojištěncem**.

Hrazenou službou je i posouzení dočasné pracovní **neschopnosti** a dále i **prohlídka zemřelého** pojištěnce, pitva, přeprava k pitvě.

12.9 Regulace cen a úhrad léčebných přípravků a potravin pro zvláštní lékařské účely

Ceny léčivých přípravků a potravin pro zvláštní lékařské účely (dále jen léčivé přípravky) jsou podle zákona č. 526/1990 Sb., o cenách cenami regulovanými, resp. věcně usměrňovanými neboli maximálními. Jejich maximální výši stanoví Státní ústav pro kontrolu léčiv (SÚKL) podle metodiky stanovené v 6. části zákona. Nejčastěji se přitom vychází z cen, které má tento léčivý přípravek ve vybraných zemích Evropské unie (tzv. země regulačního koše).

SÚKL může vypsát tzv. úhradovou soutěž o nejnižší úhradu léčivého přípravku, pokud o její vypsání požádá zdravotní pojišťovna. Soutěž se vyhlašuje v rámci léčivé látky a látkové formy, ve které se vyskytují léčivé přípravky nejméně od 3 držitelů rozhodnutí o registraci. Úhradová soutěž probíhá formou elektronické aukce. SÚKL na jejím základě vyhodnotí a přijme léčivý přípravek s nejnižší aukční hodnotou.

SÚKL rozhodne o snížení maximální ceny za podmínek uvedených v zákoně (§ 39i) a i v případě, že je toto snížení součástí opatření schválených vládou k zajištění finanční stability systému zdravotního pojištění.

SÚKL hodnotí pravidelně, zda stanovené maximální ceny nepřekračují omezení stanovená zákonem a i splnění očekávaných výsledků z hlediska hodnocení klinické a nákladové efektivity (tzv. **hloubková revize systému maximálních cen nebo úhrad**).

SÚKL jedenkrát za rok informuje Komisi Evropské unie o léčivých přípravcích hrazených ze zdravotního pojištění včetně výše a podmínek úhrad.

12.10 Zdravotní pojišťovny

Provádění zdravotního pojištění zajišťují **zdravotní pojišťovny**, a to:

- a) Všeobecná zdravotní pojišťovna
- b) rezortní, oborové, podnikové, popř. další pojišťovny.

Zdravotní pojišťovny uhrazují poskytovatelům zdravotní péče nasmlouvané a provedené zdravotní výkony.

Zdravotní pojišťovny mají povinnost zajistit svým pojištěncům místní a časovou dostupnost hrazených zdravotních služeb.

Místní dostupností se rozumí přiměřená vzdálenost místa poskytování hrazených zdravotních služeb vzhledem k místu trvalého pobytu nebo místa bydliště pojištěnce.

Časovou dostupností se rozumí zajištění poskytnutí neodkladných a akutních hrazených služeb ve lhůtě odpovídající jejich naléhavosti. Lhůty stanoví vláda nařízením.

Zdravotní pojišťovny vedou:

- a) seznam smluvních poskytovatelů zdravotní péče
- b) přehled zdravotnických pracovníků poskytujících hrazené služby u jednotlivých poskytovatelů. Jsou uživatelem referenčních údajů vedených v základním registru obyvatel, kteří jsou jejich pojištěnci.

Zdravotní pojišťovny kontrolují poskytování hrazených služeb z hlediska objemu a kvality. **Revizní činnost** provádějí prostřednictvím informačních dat a činnosti revizních lékařů.

Revizní lékaři kontrolují, zda:

- a) poskytnuté zdravotní služby odpovídají vyúčtovaným službám;
- b) byly vyúčtovány jen ty zdravotní výkony, léčivé přípravky a zdravotnické prostředky, které je pojišťovna povinna hradit;
- c) druh a rozsah poskytovaných zdravotních služeb odpovídá zdravotnímu stavu pojištěnce.

Zdravotní pojišťovny vedou **osobní účty pojištěnců**. Na těchto účtech vedou přehled zdravotních služeb poskytnutých konkrétnímu pojištěnci a zaplacené regulační poplatky a doplatky na částečně hrazené přípravky, které se započítávají do stanoveného limitu. Pojištěnci mají právo na to, aby jim byl jedenkrát do roka poskytnut bezplatně výpis z osobního účtu za posledních 12 měsíců. Na požádání je pojišťovna povinna zajistit pojištěnci dálkový přístup k jeho osobnímu účtu.

12.11 Pokuty a přirážky k pojistnému

Pokuty:

a) Zdravotní pojišťovna může pojištěnci uložit pokutu za nesplnění oznamovací povinnosti podle zákona, a to až do výše 10 000 Kč, a zaměstnavateli až do výše 200 000 Kč. Při opakovaném nesplnění oznamovací povinnosti může být pokuta až dvojnásobná.

b) Zdravotní pojišťovna může uložit pojištěnci pokutu:

- za opětovné nesplnění povinnosti podrobit se preventivní prohlídce a za hrubé porušení vnitřního řádu poskytovatele s následkem předčasného propuštění z lůžkové péče, a to do výše 500 Kč;
- za prokázání se průkazem pojištěnce zdravotní pojišťovny v době, kdy jejím pojištěncem nebyl, a to do výše 5 000 Kč.

c) Zdravotní pojišťovna může uložit pokutu poskytovateli za opakované porušení zákazu přijmout od pojištěnce úhradu za poskytování zdravotních služeb hrazených ze zdravotního pojištění, a to do výše 1 mil. Kč.

Uložené pokuty jsou příjmem zdravotní pojišťovny.

Přirážky k pojistnému:

Zdravotní pojišťovna může vyměřit zaměstnavateli přirážku k pojistnému, dojde-li u něho v uplynulém kalendářním roce k opakovanému výskytu pracovních úrazů nebo nemocí z povolání, a v důsledku toho i ke zvýšení nákladů na zdravotní služby, a to do výše 5 % z podílu na jím hrazeném pojistném všech zaměstnanců.

Pro tento účel jsou zaměstnavatelé povinni zasílat zdravotní pojišťovně kopie záznamů o pracovních úrazech. Za nesplnění této povinnosti může příslušná zdravotní pojišťovna uložit zaměstnavateli pokutu až do výše 100 000 Kč.

Poskytovatelé, oprávnění k uznávání nemocí z povolání, jsou povinni zasílat příslušné zdravotní pojišťovně kopie hlášení nemocí z povolání.

Ministerstvo zdravotnictví může uložit pokutu zdravotní pojišťovně, a to až do výše 10 mil. Kč., v případě, že nesplní povinnosti vyplývající ze zákona o veřejném zdravotním pojištění. Taková pokuta je příjmem státního rozpočtu.

12.12 Síť poskytovatelů zdravotních služeb

Zdravotní pojišťovna plní svoji povinnost zajistit poskytování hrazených zdravotních služeb svým pojištěncům, včetně jejich místní a časové dostupnosti, prostřednictvím poskytovatelů, se kterými za tím účelem uzavřela smlouvu o poskytování a úhradě hrazených služeb. Tito poskytovatelé tvoří **síť smluvních poskytovatelů** příslušné zdravotní pojišťovny.

12.13 Náhrada nákladů na hrazené služby vynaložené v důsledku protiprávního jednání vůči pojištěnci

Zdravotní pojišťovna má právo na úhradu nákladů, které vynaložila na úhradu zdravotních služeb v důsledku protiprávního jednání vůči pojištěnci osobou, která takové protiprávní jednání způsobila. Pro tento účel mají poskytovatelé zdravotních služeb povinnost oznámit zdravotní pojišťovně úrazy a jiná poškození zdraví osob, kterým poskytli v důsledku toho zdravotní služby, mají-li podezření na to, že úraz nebo jiné poškození zdraví byly způsobeny jednáním jiných subjektů. Tuto oznamovací povinnost má i orgán činný v trestním řízení (policie, státní zastupitelství a soudy). Obdobnou povinnost mají i orgány inspekce práce a orgány státní báňské správy.

13 Zákon o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění

Pojistné na všeobecné zdravotní pojištění upravuje **zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění**. Tento zákon pochází z období, kdy se v České republice začal realizovat pojistný zdravotní systém.

Na rozdíl od zákona o všeobecném zdravotním pojištění, který byl od vzniku zdravotního pojistného systému již zcela změněn (původní zákon o všeobecném zdravotním pojištění č. 550/1991 Sb. byl narazen jiným zákonem, a to zákonem č. 48/1997 Sb.), zůstává základní právní úprava pojistného na všeobecné zdravotní pojištění stále v původním zákoně č. 592/1992 Sb. Avšak tento zákon byl od doby svého vzniku téměř padesátkrát změněn. Dnešní právní úprava je tedy v mnohé odlišná od původního znění zákona.

13.1 Účel zákona

Zákon upravuje tyto okruhy problémů:

- a) výši pojistného na všeobecné zdravotní pojištění
- b) penále a způsob jeho placení
- c) kontrolu placení pojistného
- d) vedení evidence plátců pojistného
- e) zřízení zvláštního účtu všeobecného zdravotního pojištění

13.2 Výše pojistného

Výše pojistného činí 13,5% z vyměřovacího základu za tzv. rozhodné období. Vidíme tedy, že výše (sazba) pojistného se od vzniku zdravotního pojistného systému do dneška nezměnila, i když se ekonomické charakteristiky národního hospodářství České republiky změnily podstatně (inflace, kurs měny, daňové zatížení, průměrná mzda, výše spoluúčasti pacientů apod.) Neměnnost výše pojistného je spíše projevem nedostatku politické shody na jeho případné změně než stability ekonomických poměrů.

Zákon stanoví, že sumu pojistného je jeho plátce povinen vypočítat si sám. Tato suma mu tedy není nikým stanovována, plátce ji vypočítá při každé platbě sám podle konkrétního objemu vyměřovacího základu. Vypočítané pojistné se zaokrouhuje na celé koruny směrem nahoru.

Vyměřovacím základem se pro účely pojistného na všeobecné zdravotní pojištění rozumí obecně příjem poplatníka, tj. osoby, k jejíž tíži se pojistné platí. Avšak tento příjem je pro jednotlivé kategorie pojištěnců různý.

Vyměřovací základ je tedy různý pro:

- a) zaměstnance
- b) osoby samostatně výdělečně činné
- c) osoby, které nemají příjem ze zaměstnání, ani ze samostatné výdělečné činnosti a za které pojistné nehradí stát
- d) státní pojištěnce (to je ty, za které pojistné platí stát).

ad a) Vyměřovacím základem **zaměstnance** je suma jeho příjmů ze závislé činnosti (mzdy) a funkčních požitků. Do vyměřovacího základu zaměstnance se nezahrnují tyto příjmy:

- náhrada škody vzniklé v souvislosti s výkonem závislé činnosti
- odstupné
- věrnostní přídavek horníků
- odměny vyplacené podle zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích
- jednorázová sociální výpomoc poskytnutá zaměstnanci v souvislosti s živelnou pohromou, požárem a jinou mimořádnou závažnou událostí
- plnění, které bylo poskytnuto požitavatel starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně po uplynutí jednoho roku ode dne skončení zaměstnání.

ad b) Vyměřovací základ **osoby samostatně výdělečně činné** je 50% příjmů ze samostatné výdělečné činnosti po odpočtu výdajů vynaložených na dosažení a udržení těchto příjmů. Procentní výše z vyměřovacího základu se v průběhu let zvyšovala (z 35 % před rokem 2004 až po 60 % roku 2006). I přes toto zvýšení je pojistné zatížení osob samostatně výdělečně činných výrazně nižší než u zaměstnanců. I to je jednou z forem podpory podnikání (především malého a středního) státem. Osoba samostatně výdělečně činná je povinna platit pojistné alespoň v minimální výši, a to i když ze své podnikatelské činnosti vykazuje ztrátu. V takovém případě je povinna odvést pojistné z tzv. minimálního vyměřovacího základu. Tím je dvanáctinásobek 50 % průměrné mzdy v národním hospodářství.

ad c) Vyměřovacím základem u **osoby, která nemá příjmy ze zaměstnání, ze samostatné výdělečné činnosti a není ani státním pojištěncem**, je minimální mzda.

ad d) Vyměřovací základ tzv. **státní pojištění** je stanoven ve výši 5 829 Kč za kalendářní měsíc.

Tzv. **rozhodným obdobím** je kalendářní měsíc, za který se platí pojistné. Pro osoby samostatně výdělečně činné je však rozhodným obdobím kalendářní rok, za který je pojistné placeno.

13.3 Odvod pojistného

Problematikou odvodu pojistného zákon stanoví odlišně pro:

- a) zaměstnance
- b) osoby samostatně výdělečně činné
- c) osoby bez zdanitelných příjmů
- d) státní pojištění

ad a) odvod pojistného za zaměstnance

Paragraf 5, odst. 1 zákona č. 592/1992 Sb. stanoví, že zaměstnavatel odvádí část pojistného, které je povinen hradit za své zaměstnance. Současně odvádí i část pojistného, které je povinen hradit zaměstnanec, srážkou z jeho mzdy nebo platu. K takové srážce zaměstnavatel nepotřebuje souhlas zaměstnance.

Pojistné odváděné zaměstnavatelem se platí za jednotlivé měsíce a je splatné do 20. dne následujícího kalendářního měsíce. Pojistné zaměstnavatel odvádí na účty těch zdravotních pojišťoven, u kterých jsou jednotlivé jeho zaměstnanci pojištěni.

Právní nástupce zaměstnavatele ručí za pojistné, které měl platit jeho předchůdce.

ad b) odvod pojistného za osoby samostatně výdělečně činné

Osoby samostatně výdělečně činné platí pojistné formou záloh na pojistné a doplatku pojistného. Zálohy na pojistné platí osoba samostatně výdělečně činná každý měsíc, a to do 8. dne následujícího měsíce.

Záloha se neplatí, byla-li osoba samostatně výdělečně činná uznána po celý kalendářní měsíc práce neschopnou.

V prvním kalendářním roce samostatné výdělečné činnosti se zálohy na pojistné vypočítávají z minimálního vyměřovacího základu. V dalších letech se záloha stanoví z měsíčního vyměřovacího základu. Ten se stanoví jako průměr z 50 % příjmů z výdělečné činnosti za předchozí kalendářní rok zmenšených o výdaje vynaložené na dosažení a udržení těchto příjmů, který připadá na jeden kalendářní rok.

Osoba samostatně výdělečně činná, která je současně zaměstnancem a pro kterou příjem ze samostatné činnosti není hlavním zdrojem příjmů, není povinna platit zálohy na pojistné. Musí však své zdravotní pojišťovně oznámit, co je jejím hlavním zdrojem příjmů při souběhu zaměstnání a samostatné výdělečné činnosti.

Doplatek pojistného ve výši rozdílu mezi zaplacenými zálohami a skutečnou výší pojistného vypočteného podle vykázaného vyměřovacího základu za příslušný kalendářní rok je splatný do 8 dnů po dni, ve kterém byl (nebo měl být) podán přehled o příjmech a výdajích za uplynulý rok příslušné zdravotní pojišťovně.

Nastane-li situace, že je úhrn záloh na pojistné vyšší než pojistné stanovené z vyměřovacího základu za příslušný kalendářní rok, jedná se o **přeplatek pojistného**. Ten se použije k úhradě jiného splatného závazku pojistníka vůči zdravotní pojišťovně a není-li takový, vrátí se plátcí pojistného, a to do jednoho měsíce po zjištění přeplatku.

ad c) Odvod pojistného za osoby bez zdanitelných příjmů

Osoba bez zdanitelných příjmů platí pojistné za příslušný kalendářní měsíc do 8. dne následujícího kalendářního měsíce.

ad d) Odvod pojistného za státní pojištěnce

Za osoby, za které pojistné platí stát, hradí toto pojistné Ministerstvo financí na zvláštní účet všeobecného zdravotního pojištění, který vede Všeobecná zdravotní pojišťovna pro účel přerozdělování pojistného, a to do 25. dne předcházejícího kalendářního měsíce.

13.4 Dlužné pojistné

Dlužné pojistné je plátce povinen doplatit. Nedoplatky pojistného nepřesahující 50 Kč nelze vymáhat.

Má-li plátce pojistného vůči zdravotní pojišťovně splatný závazek, je povinen ho splácet v pořadí:

- a) pokuty
- b) přírážka k pojistnému
- c) nejstarší nedoplatky pojistného
- d) běžné platby pojistného
- e) penále

13.5 Promlčení pojistného

Právo předepsat dlužné pojistné se promlčuje ve zvláštní promlčecí lhůtě, která činí 10 let ode dne splatnosti pojistného. **Právo vymáhat pojistné** se promlčuje ve lhůtě 10 let od právní moci platebního výměru, kterým bylo vyměřeno.

13.6 Způsob placení pojistného

Zákon ukládá platit pojistné v české měně. Pojistné může plátce platit buď převodem na účet zdravotní pojišťovny, a to i prostřednictvím poštovní poukázky, nebo v hotovosti přímo zaměstnanci příslušné zdravotní pojišťovny pověřenému přijímat pojistné.

Přitom se za den platby považuje buď den, kdy dojde k připsání pojistného na účet zdravotní pojišťovny v případě, že platba byla provedena bezhotovostně převodem na účet, nebo den, kdy pověřený zaměstnanec zdravotní pojišťovny přijal hotovostní platbu pojistného.

13.7 Penále

Pokud plátce pojistného nezaplatil pojistné nebo zálohu na něj ve stanovené lhůtě nebo jej zaplatil v nižší částce, než ve které mělo být zapláceno, je povinen zaplatit penále. Penále činí 0,05 % z dlužné částky denně.

Na druhé straně je i zdravotní pojišťovna povinna zaplatit penále v případě, že nevrátí přeplatek na pojistném v zákonné lhůtě, tedy do jednoho měsíce ode dne, kdy přeplatek zjistila. I v tomto případě penále činí 0,05 % z dlužné částky denně.

Platba penále se zaokrouhluje na celé koruny směrem nahoru. Penále se nepředepisuje, nepřesáhlo-li v úhrnu 100 Kč za kalendářní rok.

13.8 Přerozdělování pojistného

Všeobecná zdravotní pojišťovna je pověřena vedením zvláštního účtu přerozdělení pojistného, jak ho stanoví zákon o všeobecném zdravotním pojištění.

Vybrané pojistné všemi zdravotními pojišťovnami se mezi nimi přerozděluje podle počtu pojištěnců, jejich věkové struktury, pohlaví a nákladových indexů věkových skupin pojištěnců. Je tomu tak proto, že struktura tzv. pojistného kmene příslušné zdravotní pojišťovny je základním faktorem ekonomické úspěšnosti každé zdravotní pojišťovny. V zájmu vyrovnání ekonomických šancí všech zdravotních pojišťoven se veškeré vybrané pojistné přerozděluje mezi zdravotními pojišťovnami.

Vzhledem k faktu, že věk pojištěnce je významným faktorem ovlivňujícím pojištěncovu nákladnost pro zdravotní pojišťovnu, jsou pacienti rozděleni do 18 věkových skupin v rozmezí od narození do 5 let, od 5 let do 10 let a dále vždy po 5 letech až po věkovou skupinu 80–85 let. Poslední skupinu tvoří pojištěnci starší 85 let. K těmto věkovým skupinám jsou přiřazeny nákladové indexy, a to ještě dále v členění podle pohlaví. Tabulka věkových skupin je přílohou zákona o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění.

Všeobecná zdravotní pojišťovna je správcem zvláštního účtu přerozdělování a vede ho odděleně od ostatních účtů a fondů, které spravuje. Na dodržování pravidel, která byla stanovena pro hospodaření se zvláštním účtem přerozdělení, dohlíží zvláštní dozorčí orgán. Ten je tvořen zástupcem Ministerstva zdravotnictví, dále zástupcem Ministerstva financí, zástupcem Ministerstva práce a sociálních věcí a dále zástupcem Všeobecné zdravotní pojišťovny. Tito zástupci mají při hlasování dozorčího orgánu každý jeden hlas. Dále jsou členy dozorčího orgánu i zástupci ostatních zdravotních pojišťoven. Ti však mají při hlasování v dozorčím orgánu dohromady jeden hlas. Pravidla pro hospodaření se zvláštním účtem přerozdělování vydaná pro příslušný kalendářní rok Ministerstvo zdravotnictví po dohodě s Ministerstvem financí vyhláškou.

Zvláštní účet přerozdělování slouží i k přerozdělování příjmů z pojistného podle výskytu pojištěnců, za které byly zdravotními pojišťovnami uhrazeny zvláště nákladné zdravotní služby hrazené ze zdravotního pojištění (tzv. **nákladné hrazené služby**).

Nákladnými hrazenými službami jsou služby hrazené ze zdravotního pojištění, u kterých výše za jednoho pojištěnce překročila v kalendářním roce patnáctinásobek průměrných nákladů na jednoho pojištěnce v systému veřejného zdravotního pojištění za poslední kalendářní rok. Takový pojištěnec je označován jako **nákladný pojištěnec**.

Příslušná zdravotní pojišťovna má nárok na úhradu 80 % částky, o kterou nákladné hrazené služby překročí uvedený patnáctinásobek průměrných nákladů na jednoho pojištěnce.

Na kontrole správnosti vyúčtování nákladových hrazených služeb se podílejí všechny zdravotní pojišťovny, a to prostřednictvím kontrolní skupiny složené z revizních lékařů všech zdravotních pojišťoven.

13.9 Kontrola placení pojistného

Pověření zaměstnanci zdravotní pojišťovny jsou oprávněni kontrolovat správnost stanovení vyměřovacího základu, výše pojistného a jeho včasné odvedení plátcem pojistného. K provedení takové kontroly je příslušný plátcem povinen poskytnout potřebnou součinnost.

13.10 Povinnost zachovávat mlčenlivost

Zaměstnanci zdravotní pojišťovny jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se při kontrole plateb pojistného dozvěděli. Tato povinnost trvá i po skončení pracovního poměru příslušného zaměstnance.

Zaměstnanci zdravotních pojišťoven mohou být povinností mlčenlivosti zproštěni pouze písemně a s uvedením rozsahu a účelu zproštění.

13.11 Povinnosti plátců pojistného

a) osoba samostatně výdělečně činná je povinna příslušné zdravotní pojišťovně sdělit zákonem stanovené údaje. Těmito jsou např.:

- jméno, příjmení, trvalý pobyt, rodné číslo
- obchodní jméno, místo podnikání, identifikační číslo
- datum, ke kterému bude podávat daňové přiznání, není-li tímto datem 31. 3. kalendářního roku
- do jednoho měsíce ode dne, kdy měla podat daňové přiznání, předložit příslušné zdravotní pojišťovně (pojišťovnám) přehled o svých příjmech a výdajích, zaplacených zálohách na pojistném a pojistném vypočteném z daného vyměřovacího základu

b) zaměstnavatelé jsou povinni oznámit příslušné zdravotní pojišťovně (pojišťovnám):

- svůj název a sídlo (u právnických osob jejich právní formu), resp. jméno a příjmení, rodné číslo a adresu trvalého bydliště (u fyzických osob), identifikační číslo, číslo účtu, ze kterého budu provádět platbu pojistného
- do 8 dnů případnou změnu těchto údajů, ukončení činnosti, zrušení organizace nebo její vstup do likvidace
- nejpozději v den splatnosti pojistného předat každé zdravotní pojišťovně, u které jsou pojištěni jejich zaměstnanci, přehled o platbách pojistného.

13.12 Pravděpodobná výše pojistného

Neplní-li zaměstnavatel povinnost podat zdravotním pojišťovnám, u kterých jsou pojištěni jeho zaměstnanci, přehled o platbách pojistného, vyzve ho k podání takového přehledu příslušná zdravotní pojišťovna a přitom mu stanoví lhůtu pro předložení přehledu.

Nepředloží-li zaměstnavatel přehled ani v této dodatečné lhůtě, může zdravotní pojišťovna sama stanovit pravděpodobnou výši pojistného z údajů, které má k dispozici.

U osob samostatně výdělečně činných může zdravotní pojišťovna postupovat obdobně.

Je-li následně přehled o platbách pojistného dodán, zruší zdravotní pojišťovna rozhodnutí o pravděpodobné výši pojistného.

13.13 Doručení písemnosti

Písemnosti doručuje zdravotní pojišťovna plátcům pojistného buď poštou, nebo prostřednictvím svých zaměstnanců.

Písemnosti, které obsahují skutečnosti s právními důsledky k tíži plátce, doručuje zdravotní pojišťovna plátcům do vlastních rukou.

Nebyl-li adresát písemnosti doručované do vlastních rukou zastížen, je mu zásilka uložena na příslušné poště nebo na místně příslušné organizační jednotce zdravotní pojišťovny, jejíž písemnost má být doručena, a adresát je o této skutečnosti vhodným způsobem vyrozuměn. Jestliže si uloženou písemnost nevyzvedne do 15 dnů, považuje se tato zásilka za doručenu, i když se adresát o jejím uložení nedozvěděl.

Odmítne-li adresát převzít zásilku, považuje se za doručenu dnem, kdy bylo převzetí odmítnuto.

Není-li pobyt plátce pojistného znám nebo se v daném místě nezdržuje, doručí se mu zásilka veřejnou vyhláškou.

13.14 Vedení evidence pojištěnců

Všeobecná zdravotní pojišťovna vede registr všech pojištěnců všeobecného zdravotního pojištění. V tomto registru jsou uvedeny o pojištěncích následující údaje:

- rodné číslo, popř. jiné číslo pojištěnce
- jméno a příjmení, popř. rodné příjmení
- adresa pobytu
- datum vzniku, popř. zániku pojistného vztahu u příslušné zdravotní pojišťovny
- u pojištěnců, za které platí pojistné stát, časové období, v němž je plátcem pojistného stát
- označení skupiny pojištěnců
- datum případného odhlášení se ze zdravotního pojištění a přihlášení se do zdravotního pojištění v České republice.

Vojenská zdravotní pojišťovna sděluje Všeobecné zdravotní pojišťovně údaje o svých pojištěncích s ohledem na potřebu ochrany utajovaných skutečností.

Zákon ukládá státním orgánům a jiným právnickým osobám, které vedou evidenci osob a majetku z úřední povinnosti nebo vzhledem k předmětu své činnosti, aby Všeobecné zdravotní pojišťovně sdělovaly na výzvu údaje potřebné k vedení registru pojištěnců, a to bezplatně.

Všeobecná zdravotní pojišťovna nenese náklady spojené s vedením registru pojištěnců sama. Přispívají na ně i další zdravotní pojišťovny podle počtu svých pojištěnců. Náklady spojené s vedením registru pojištěnců vede Všeobecná zdravotní pojišťovna odděleně od ostatních svých nákladů.

Součinnost při vedení registru pojištěnců poskytuje Všeobecné zdravotní pojišťovně i Ministerstvo vnitra České republiky a i Policie České republiky, a to poskytováním údajů ze základního registru obyvatel a z informačního systému cizinců.

13.15 Tiskopisy

Všeobecná zdravotní pojišťovna vydává tiskopisy k hlášení údajů stanovených zákonem o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění. Plátcí pojistného jsou povinni tyto tiskopisy používat při komunikaci se zdravotní pojišťovnou.

14 Změny soukromého práva účinné od roku 2014

Obecně k nové právní úpravě soukromého práva

Od 1. 1. 2014 vstoupil v účinnost **nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.)**, který přinese velké množství změn do oblasti soukromého práva. Učebnice „Právo a legislativa“¹⁷, vydaná Vysokou školou zdravotnickou v Praze v roce 2011, která slouží jako

¹⁷ STANĚK, J. *Právo a legislativa*. Praha: Maurea, 2011. ISBN 978-80-904955-4-8.

studijní opora k výuce předmětu právo a legislativa, samozřejmě tyto změny nemohla postihnout. Proto nyní přinášíme přehled základních změn, které oproti textu v uvedené učebnici nová právní úprava přináší. Zaměříme se jen na aktualizaci té soukromoprávní problematiky, která je obsažena v uvedené učebnici, a dále na změny v oblasti obecné teorie práva, jak je přináší nová právní úprava. Nebudeme se tedy zabývat všemi oblastmi, které upravuje nový občanský zákoník. Zájemci o seznámení se s celou problematikou upravenou v novém občanském zákoníku odkážeme na zákon č. 89/2012 Sb.

14.1 Společenské změny po roce 1989 a jejich promítnutí do oblasti práva

Základní společenské změny, ke kterým došlo po roce 1989 v naší společnosti, se samozřejmě promítly i do oblasti práva. Na tyto změny bylo možno reagovat v podstatě dvěma způsoby:

- a) zrušením dosavadního právního řádu a jeho nahrazením novým právním řádem, který bude respektovat nastalé společenské změny
nebo
- b) ponecháním stávajícího právního řádu a jeho postupným přepracováváním na nové společenské podmínky.

Z důvodu praktičnosti byla zvolena druhá cesta, tedy cesta postupné obměny stávajícího právního řádu.

Postupná obměna právního řádu se řídila kritériem naléhavosti. Nejprve bylo třeba nově upravit vztahy k výrobním prostředkům. Možnost soukromého podnikání přinesla i soukromé vlastnictví výrobních prostředků a promítla se do oblasti hospodářských vztahů, především vztahů dodavatelsko-odběratelských.

Z hlediska kodexové úpravy tedy nejprve přišla na řadu problematika bývalého hospodářského práva. Bývalý hospodářský zákoník (zákon č. 109/1964 Sb.) byl zrušen a nahrazen v roce 1991 **obchodním zákoníkem** (zákon č. 513/1991 Sb.). Proměna této právní oblasti šla tak daleko, že zároveň zaniklo i odvětví hospodářského práva a bylo nahrazeno odvětvím práva obchodního.

Další rekonstrukce se pak uskutečnily v oblasti veřejného práva. V souvislosti s rozpadem Československa a vznikem samostatné České republiky k 1. 1. 1993 bylo třeba změnit Ústavu. **Ústava České republiky** byla vydána pod číslem 1/1993 Sb.

Zásadní strukturální a vlastnické změny ve společnosti v průběhu 90. let pak poněkud upozadily rekonstrukční práce v právní oblasti. Soulad právního řádu se společenskou realitou byl v této době zajišťován především v rovině jednotlivých zákonů a jejich novelizací.

Významným impulsem pro aktualizaci právního řádu byla **přístupová jednání České republiky k Evropským společenstvím** zahájená již v průběhu 90. let minulého století. V rámci těchto aktivit bylo třeba mimo jiné zesoulat náš právní řád s právním řádem Evropských společenství (s komunitárním právem). Právní úprava komunitárního práva se tak promítla prakticky do celého právního řádu České republiky. Práce na zesoulení právního řádu s právem komunitárním se realizovaly především na přelomu tisíciletí.

Další rekodifikační změny přináší až období poloviny 1. dekády nového století. V roce 2004 byl vydán **nový správní řád** (zákon č. 500/2004 Sb.), v roce 2006 **nový zákoník práce** (zákon č. 262/2006 Sb.) a v roce 2009 **nový trestní zákoník** (zákon č. 40/2009 Sb.).

Tedy, vidíme, že většina rekodifikačního úsilí byla soustředěna do oblasti veřejného práva. Práce na zásadní **reformě soukromého práva** byly zahájeny v roce 2000 a trvaly dlouhých 12 let. Jejich výsledkem bylo přijetí nového občanského zákoníku v roce 2012.

Nový občanský zákoník byl svými tvůrci pojat velmi velkoryse, a to nejen jako rekodifikace stávajícího občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.), ale jejich záměrem bylo vytvořit dokonce universální kodex soukromého práva. Tedy kodex, který by zahrnoval prakticky všechna stávající odvětví soukromého práva, tedy nejen právo občanské hmotné, ale i právo obchodní, rodinné a pracovní.

V průběhu přípravných prací a i díky iniciativám různých zájmových skupin však toto úsilí zůstalo nenaplněno. Především v důsledku tlaku zájmových skupin (odborníky, svazy zaměstnavatelů) zůstalo v samostatné oddělené právní úpravě **právo pracovní**. Už také proto, že pro toto odvětví práva je typický významný podíl kogentní právní úpravy, což je typické spíše pro veřejné právo. Proto také někteří autoři řadí pracovní právo na pomezí mezi právo veřejné a soukromé.

Z oblasti obchodního práva zůstala v samostatné právní úpravě jeho tzv. korporátní část, tedy **právo obchodních korporací**, tedy obchodních společností a družstev. Druhá část obchodního práva, tedy část upravující obchodní závazkové vztahy (nazývaná také obligační právo), přešla do nového občanského zákoníku. Zanikla tak dnes již nadbytečná dvoukolejnost smluvních vztahů, tedy smlouvy občanské a smlouvy obchodní.

Původně zamýšlený universální kodex soukromého práva tak nyní upravuje jen tři základní oblasti společenských (a i právních) vztahů, a to:

- a) **vlastnictví**
- b) **rodinu**
- c) **smlouvy.**

Je však otázkou, zda zamýšlené opuštění koncepce oddělených komplexních právních úprav bylo správné. Existence samostatných právních odvětví zastřešených příslušným kodexem není totiž jen ideologickým projevem, jak se píše v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku, ale má svou oporu i v oblasti teorie práva.

Vyčlenění určité skupiny společenských vztahů do samostatného právního odvětví je dáno, mimo jiné, i specifickým duchem právní úpravy¹⁸ v daném odvětví. Tento duch (hovoříme o rysech právního odvětví) je typický pro dané odvětví práva a je odlišný od ducha jiných právních odvětví. I v soudní praxi jsou soudy povinny vykládat zákon mimo jiné v souladu s jeho duchem.

Tak např. rysy (duch) rodinného práva rodinně právní vztahy jednoznačně odlišuje od ostatních právních vztahů. Jedná se např. o tyto rysy rodinného práva:

- existence emocionálního prvku v rodinně právních vztazích;

¹⁸ pojem „duch zákona“ poprvé použil Ch. L. Montesquieu ve svém díle Duch zákonů

- dlouhodobost, často celoživotnost rodinně právních vztahů;
- nezczizitelnost (nepřevoditelnost) rodinně právních vztahů apod.

Tyto rysy nenajdeme u jiných soukromoprávních odvětví a často je pro ně typický přesný opak těchto rysů rodinného práva.

Rekodifikace soukromého práva, ke které došlo v roce 2012, zahrnuje tři základní právní předpisy:

- občanský zákoník (nový) - zákon č. 89/2012 Sb.
- zákon o obchodních korporacích - zákon č. 90/2012 Sb.
- zákon o mezinárodním právu soukromém - zákon č. 91/2012 Sb.

Již z čísel těchto tří základních rekodifikačních právních předpisů je patrné, že byly v Parlamentu pojednávány ve vzájemné shodě.

Zákon o obchodních korporacích přináší samostatnou úpravu korporátního práva, tedy právní úpravu obchodních korporací.

Zákon o mezinárodním právu soukromém nahradil dosavadní zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

Vydáním nového občanského zákoníku se **ruší** (zcela nebo z části) přes 230 jiných právních předpisů. Dochází ke zrušení některých kodexů (ruší se obchodní zákoník - č. 513/1991 Sb., ruší se zákon o rodině - zákon č. 94/1963 Sb.), dále ruší celá řada zákonů (např. zákon č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, zákon č. 116/1990 Sb., o pronájmu nebytových prostor a řada dalších). Avšak největší část zrušovacího ustanovení nového občanského zákoníku (§ 3080) tvoří přehled právních předpisů, ze kterých se v důsledku vydání nového občanského zákoníku ruší jen jejich určitá část. Právní předpis jako celek však zůstává zachován. Tím se právní řád České republiky, již tak dost nepřehledný, stává ještě nepřehlednějším.

Nový občanský zákoník je monumentálním dílem už jen svým rozsahem (přes 3000 paragrafů). Připravoval se řadu let (od roku 2000) a pracovalo na něm mnoho předních odborníků. To však neznamená, že bychom k němu měli přistupovat nekriticky.

14.2 Hlavní ideové zásady nového občanského zákoníku

Každá rekodifikace znamená změnu společenského přístupu k dané právní problematice. Vyjadřuje vůli zákonodárce po zásadní změně filosofie, na které byla dosavadní právní úprava konstruována. Jedná se tedy o zcela změněný pohled na danou oblast společenských vztahů.

Tak je tomu i v případě nového občanského zákoníku. Důvodová zpráva k němu uvádí šest hlavních ideových zásad nové právní úpravy. Jedná se o tyto zásady:

a) příklon k evropským kontinentálním konvencím

Autoři nového občanského zákoníku kritizují dosavadní koncepci právního řádu založenou na oddělených komplexních právních úpravách určitých oblastí společenských vztahů (právní odvětví). Především kritizují existenci samostatného odvětví obchodního, rodinného

a pracovního práva s odkazem na to, že jiné státy střední a východní Evropy se od této oddělené konstrukce odklonily.

S touto jejich myšlenkou by bylo možno polemizovat, protože jednak dosavadní oddělené komplexní právní úpravy v těchto odvětvích nečinily v praxi větší obtíže (snad jen dvoukolejnost smluvních závazkových vztahů v režimu občanského a obchodního zákoníku bylo možno oprávněně považovat v současných společenských poměrech za zbytečnou, což je však dáno především tím, že obchodní právo je vlastně jen pododvětvím práva občanského), jednak duch těchto jednotlivých právních odvětví byl a je odlišný a jednak i další vývoj sám ukázal vhodnost a potřebnost vyčlenění alespoň pracovně právních vztahů do samostatného odvětví pracovního práva.

b) kategorický rozchod s právními tradicemi totalitarismu

Diskontinuita s dosud platným občanským zákoníkem není tak nechtěným vedlejším produktem této nové právní úpravy, ale je cíleným záměrem tvůrců této nové úpravy. Přitom je známo, že zdárnému rozvoji společnosti více prospívá metoda jemného ladění, než metoda radikálních řezů. A nová právní úprava takovým radikálním řezem je.

Právo nic nemiluje tak, jako stav právní jistoty. Radikální řezy však ke zvýšení právní jistoty nepřispívají. Takto radikální změny právního řádu by byly logické bezprostředně po revoluci na přelomu 80. a 90. let minulého století. Ne s dvacetiletým odstupem. On totiž právní řád České republiky na začátku druhé dekády 21. století již vůbec není tím právním řádem, který zde byl před dvaceti lety. Za tu dobu se již velmi přizpůsobil společenské potřebě a realitě. Potřeba jeho kategorické změny je proto diskutabilní.

c) vytvoření obecného (universálního) kodexu soukromého práva

Tím je myšlen rozchod s tradicí samostatných komplexních právních úprav (kodexů) v soukromém právu. I když se v důvodové zprávě k návrhu nového občanského zákoníku píše, že „samostatné komplexní právní úpravy soukromé právo jako celek destabilizují, chaotizují a ve svém synergickém efektu oslabují a popírají jeho funkce“¹⁹, praxe tomuto tvrzení nepřisvědčila. Dosavadní právní úpravu soukromého práva lze jen stěží označit za chaotickou a destabilizovanou. Naopak. Právo je systematická věda a podrobnost této systematizace přispívá k jeho přehlednosti, srozumitelnosti a přesvědčivosti. Nehledě na významný rozdíl ve filosofickém přístupu k jednotlivým odvětvím práva.

Teorie mohou být různé, ale každou teorii prověřuje praxe.²⁰ A praxe dosavadní systemizaci soukromého práva osvědčila. Nehledě na to, že již samotný proces prosazování nové navrhované právní úpravy musel v některých oblastech (především oblast pracovního práva) ustoupit tlaku zájmových skupin na ponechání oddělené právní úpravy.

d) akcentace zásady smluvní volnosti v soukromém právu proti dosud vůdčí zásadě rovnosti

Zde se jedná o zřejmě nejdůležitější změnu v přístupu (ve filosofii) k dané právní materii. Tento nový přístup je však také předmětem největší polemiky nad novou právní úpravou. Konstrukce dosud platného občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) vychází především ze zásady rovnosti jako vůdčí zásady soukromého práva (zásada vyjadřující

¹⁹ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku - s. 572

²⁰ „Čas odhalí pravdu“. Seneca

myšlenku, že před zákonem jsme si všichni rovni). Tuto konstrukci nová právní úprava podrobuje kritice, a to především v oblasti vzájemného postavení fyzických a právnických osob. Konstatuje, že tyto dvě kategorie osob si nemohou být rovny od své podstaty. Člověk má totiž svá přirozená práva, jichž není stát tvůrcem, ale ochráncem. Odvolává se přitom na čl. 8. Listiny základních práv a svobod, podle které stát člověku svobodu nedává, ale zaručuje ji. Kdežto právnická osoba je umělý organizační útvar vytvořený člověkem a sloužící jeho zájmům. Není nadána přirozenými právy, ale práva jí stát (právo) poskytuje. S tímto pojetím je jistě třeba souhlasit. Ovšem mezi lidmi (fyzickými osobami) navzájem je třeba zásadu rovnosti prosazovat a respektovat.

Akcentace smluvní volnosti je také problematická. I když naše společnost je z právního hlediska společností rovných lidí, vidíme, že v ní probíhají diferenční procesy, které nastavují různé úrovně nerovnosti, a to nerovnosti příjmové, majetkové a ve svém důsledku nerovnosti sociální. Lidé si nejsou rovni ani z hlediska schopností, talentu, vzdělání apod. Za situace faktické nerovnosti je prosazování akcentace smluvní volnosti tedy problematické. To potvrzuje i praxe, když např. různé organizace na ochranu spotřebitele vyzývají, aby lidé dobře četli smlouvy, které podepisují. Ale ono číst nestačí. Ono je také a především třeba porozumět přečtenému, což je i otázka erudice a někdy i psychického nátlaku ze strany druhého smluvního partnera. Kromě toho vidíme, že často jsou smlouvy záměrně formulovány nesrozumitelně, jejich uzavření není zcela prosté nátlaku apod., jak je známo z různých nekalých praktik „šmejdů“ všeho druhu.

Ponechat tedy veškerou iniciativu smluvní volnosti může vést k problematické situaci jedné (slabší) ze smluvních stran, a to se nemusí vždy jednat jen o smlouvy spotřebitelské. Vždy je totiž třeba mít na paměti obecnou úlohu práva, kterou velmi správně formuloval akademik Viktor Knapp, když říká, že zákony zajišťují fungování spravedlivého systému. Jejich úkolem je v rámci zákona chránit slabší stranu, narovnávat šance těch, kteří nemají vlastní schopnost účinně se bránit nespravedlivostem.

Proto absolutizace smluvní volnosti může přinášet mnohé individuální problémy. Právo musí chránit slabší stranu, jak to vyplývá z definice V. Knappa. Proto i v oblasti soukromého práva mají své místo kogentní právní normy, které smluvní volnost určitým způsobem omezují.

e) osou právní úpravy je člověk a jeho zájmy (na rozdíl od dosavadní hlavní osy právní úpravy, kterou je člověk ve společnosti).

I tato zásada je velmi diskutabilní. Původní občanský zákoník (č. 40/1964 Sb.) vycházel ze zásady, že zájmy jednotlivce jsou podřízeny zájmům celku. Tedy společenský zájem převyšoval zájem individuální, i když novelami občanského zákoníku z 90. let byla tato zásada přiměřeně oslabena. Vždy však je třeba mít na zřeteli, že člověk žije mezi lidmi, a proto jeho jednání musí nutně zohledňovat nejen jeho zájem, ale i zájem ostatních lidí, tedy zájem společenský. S akcentací prosazování zcela individualistických zájmů nelze souhlasit. Vzpomeňme na výrok A. Einsteina, že „jenom život, který žijeme pro druhé, má smysl“.

f) základním ideovým zdrojem rekonstrukce je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937, který však nebyl v důsledku politických událostí konce 30. let přijat.

I když tento nebyl jediným ideovým zdrojem, přesto je daný přístup polemický. Předně platí, že „nevstoupíš dvakrát do stejné řeky“, a dále není možné nerespektovat vývoj společnosti za dalších 70 let. Především však morální prostředí současné společnosti je podstatně jiné, že to, které zde bylo ve 30. letech minulého století.

Za povšimnutí stojí i to, že autoři nového občanského zákoníku přebírají i názvosloví užívané ve 30. letech, které je dnešní době již poněkud cizí, a proto málo srozumitelné (např. pojmy jako výprosa, pacht, výměnek, služebnost apod.). To jistě nepřispívá ke zvýšení srozumitelnosti textu právního předpisu pro veřejnost.

Kromě nových pojmenování přináší nová právní úprava i zcela nadbytečnou **změnu nazvání zažitých právních pojmů**. Tak např. pojem právní úkon nahrazuje pojmem právní jednání, pojem způsobilost k právům a povinnostem nahrazuje pojmem právní osobnost, pojem způsobilost k právním úkonům nahrazuje pojmem svéprávnost, pojem věcné břemeno nahrazuje pojmem služebnost apod. To bude přinášet obtíže i do studia právní problematiky a i do laické orientace v právu vůbec.

Vidíme tedy, že s touto zásadní změnou právní úpravy bude spojena celá řada problémů. Tato právní úprava si vyvolá potřebu změny desítek navazujících právních předpisů a bude třeba přijmout řadu prováděcích předpisů k novému občanskému zákoníku. Jejich příprava je však ve velkém časovém skluzu a v důsledku politických událostí ve 2. pololetí roku 2013 (pád vlády, rozpuštění Poslanecké sněmovny, vyhlášení mimořádných parlamentárních voleb) je zde oprávněná obava, zde se tyto prováděcí předpisy do data účinnosti nového občanského zákoníku (1. 1. 2014) stihnou projednat a schválit v Parlamentu, nebo zda bude třeba účinnost nového občanského zákoníku odložit. K odložení účinnosti však nedošlo.

14.3 Zásady soukromého práva

Jak již bylo uvedeno, charakteristickým znakem kodexu obvykle bývá i změna ducha právní úpravy v dané právní oblasti (odvětví). Tento duch právní úpravy, je-li v kodexu explicitně vyjádřen, tak se tak děje pojmenováním zásad příslušného kodexu.

Nový občanský zákoník tak činí ve svém § 3, odst. 2, kdy vyjmenovává demonstrativně zásady soukromého práva. Tyto zásady jsou následující:

- a) každý má právo na ochranu života, zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí;
- b) rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany;
- c) nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět bezdůvodnou újmu. Nikdo však nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých.
- d) daný slib zavazuje a smlouvy musí být plněny;
- e) vlastnické právo je chráněno a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká;
- f) nikomu nelze odepřít, co mu po právu náleží.

Pro srovnání si znovu zopakujeme dosavadní hlavní zásady soukromého práva, kterými je:

- a) zásada rovnosti
- b) zásada autonomie vůle
- c) zásada dodržování smluv
- d) zásada nepoškozování

e) zásada ochrany dobré víry.

Vidíme, že některé dosavadní hlavní zásady byly záměrně opuštěny (zásada rovnosti), jiné přešly do hlavních ideových zásad (zásada autonomie vůle), některé zásady zůstaly (zásada dodržování smluv), další mezi hlavní zásady zařazeny nebyly (zásada nepoškození, zásada ochrany dobré víry). Je diskutabilní, do jaké míry je to správné. Například vypuštění zásady nepoškození z přehledu hlavních zásad soukromého práva je jistě na velkou diskusi.

14.4 Struktura nového občanského zákoníku

Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., se člení do **pěti částí**. Těmi jsou:

1. Obecná část
2. Rodinné právo
3. Absolutní majetková práva
4. Relativní majetková práva
5. Ustanovení společná, přechodná a závěrečná.

S jistým zjednodušením lze konstatovat, že nový občanský zákoník zachovává strukturu stávajícího občanského zákoníku. Navíc však zahrnuje problematiku práva rodinného (ve své 2. části), kterou se změnami přebírá z dosavadního zákona o rodině (zákon č. 94/19963 Sb.).

I když struktura nového občanského zákoníku je v podstatě obdobná, jako byla struktura dosavadního občanského zákoníku, vidíme, že nový právní předpis je mnohem podobnější, než předchozí. Obsahuje 3081 paragrafů. To je jednak dáno převzetím právní úpravy, která dosud byla obsažena v jiných právních předpisech (zákon o rodině, obchodní zákoník apod.), jednak to vyplývá z nové detailnější právní úpravy (např. problematika věcných břemen byla v dosavadní právní úpravě obsažena ve 3 paragrafech, nově je upraveno v 51 paragrafu, zástavní právo bylo upraveno ve 22 paragrafech, nově je v 85 paragrafech, promlčení bylo upraveno ve 13 paragrafech, nyní je ve 44 paragrafech apod. Je však otázkou přístupu k právní úpravě, zda tato má být podrobná nebo jen rámcová. Obecná kritika přílišné sešňěrovanosti společenských vztahů právními normami spíše hovoří ve prospěch obecnější právní úpravy.

Rozsáhlost nového právního předpisu je dána i faktem, že nový občanský zákoník přináší celou řadu dosud neznámých nebo dlouhodobě nepoužívaných (a tedy i neupravených) oblastí společenských vztahů a s nimi spojených pojmů. Jedná se např. o nové pojmy v oblasti dědického práva (např. odkaz, dědická smlouva apod.), nové druhy pojmenovaných smluv (např. smlouva o péči o zdraví, pachtovní smlouva, smlouva o výměnku apod.), společenské oblasti soukromým právem dosud neupravené (např. právní úprava losu, právo stavby, nezvěstnost, změna pohlaví apod.)

Co se týče **dopadů nového občanského zákoníku do oblastí soudní praxe**, pak je třeba konstatovat, že nový občanský zákoník ponechává velký prostor pro aplikační činnost soudů, aniž by v mnoha místech stanovil hranice (mantinely) pro tuto aplikační praxi. I když bude zřejmě stanovení těchto mantinelů z části upřesněno prováděcími předpisy k občanskému zákoníku, prostor pro aplikační iniciativu soudů bude jistě výrazně vyšší, než

jak tomu bylo v dosavadní právní úpravě. To vychází již ze záměru autorů minimalizovat rozsah kogentních úprav v hlavním kodexu soukromého práva.

Bude tedy třeba vyčkat na ustálení soudní praxe, než bude navozen potřebný společenský stav právní jistoty.

Vzhledem k převládající dispozitivní úpravě občanského práva bude tento nový právní stav klást vysoké nároky na účastníky soukromoprávních vztahů, neboť na ně bude více než dosud navalena tíha důkazního břemene při prosazování jejich práv (především práv ze smluv), obzvláště bude-li se jednat o ústní formu právního jednání.

14.5 Dopady nového občanského zákoníku do jednotlivých oblastí soukromého práva

Vzhledem k tomu, že tento text má navazovat na učebnici Právo a legislativa, vydanou Vysokou školou zdravotnickou v Praze v roce 2011, přidržíme se její struktury a studenti budou dále seznámeni se změnami těch právních oblastí, které byly v uvedení učebnici popsány. Pro větší přehlednost a snazší orientaci bude nová právní úprava popsána podle kapitol a jejich názvů uvedených v učebnici. Uvedeny budou jen změny právní úpravy. Proto tento text neposkytuje úplnou informaci o platném právu. Je proto třeba vycházet jak z učebnice, tak z tohoto doplňujícího textu.

ad. Oddíl I. Základní právní pojmy

Co se týče tohoto oddílu učebnice, nový občanský zákoník přináší především nová pojmenování (nazvání) základních právních pojmů. Jak již bylo uvedeno, je otázkou, zda bylo třeba měnit léta užívaná a všemi akceptovaná názvosloví. Přitom je zřejmé, že autoři nové právní úpravy vyšli především z textu návrhu občanského zákoníku z roku 1937. Avšak čeština užívaná před osmdesáti lety byla dosti jiná, než je čeština užívaná dnes. Vracení se k terminologii užívané před tolika lety zřejmě příliš ke zlepšení srozumitelnosti právních textů pro laickou veřejnost nepřispěje.

Které právní pojmy mají mít tedy nové nazvání?

Tak např. způsobilost k právním úkonům se dále bude nazývat **svéprávnost** (§ 15, odst. 2). Právní úkony se budou nazývat **právní jednání** (§ 545 a násl.). Způsobilost k právům a povinnostem fyzické osoby se bude nazývat **osobnost člověka** (§ 15, odst. 1). Místo pojmu občanské sdružení se bude nově užívat pojem **spolek**. (§ 214 a násl.). Pojem podnik je nahrazen pojmem **obchodní závod** (§ 502), pojem organizační složka podniku je nahrazen pojmem **pobočka** (§ 503), záloha se dále nazývá **závdavek** (§ 1802 a násl.), odpovědnost za škodu je nahrazena pojmem **povinnost nahradit škodu** (§ 2909 a násl.), jednatelství bez příkazu je nahrazeno pojmy **jednání k užitku jiné osoby** (§ 3009) a některé další.

Některé archaické pojmy zaváděné novým občanským zákoníkem jsou dnes již dosti nesrozumitelné (např. pojem výprosa, výměnek, pacht, služebnost, sešvagření apod.), což také zhoršuje srozumitelnost práva vůbec.

Dále bude pojednáno o obsahové změně některých právních pojmů.

14.5.1 Subjekty právních vztahů

Nový občanský zákoník místo pojmu subjekty právních vztahů užívá pojem **osoby** (hlava II.). U nich analogicky s dosud používanými pojmy způsobilost k právům a povinnostem a dále způsobilost k právním úkonům užívá pojmy **právní osobnost** a dále pojem **svéprávnost**.

Fyzické osoby

Pokud jde o právní postavení fyzických osob, významnou změnou proti dosavadní právní úpravě je ta, která se týká zletilosti. Nově totiž může soud přiznat svéprávnost i osobě, která dosáhla věku 16 let a je schopna se sama žít. Podmínkou přitom je, že o přiznání svéprávnosti taková osoba požádá a s takovým návrhem souhlasí i její zákonný zástupce (§ 37).

Významné je dále ustanovení o tom, že člověk v očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem nebo aby je spravovala určitá osoba nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem (§ 38).

Omezit svéprávnost člověka je možno jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření (§ 55, odst. 2). Omezit svéprávnost člověka může jen soud (§ 56, odst. 1), nejdéle však na dobu 3 let.

Právnícké osoby

Právnícké osoby, o kterých to stanoví právní předpis, se zapisují do veřejného rejstříku právníckých osob (viz zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právníckých a fyzických osob).

Právníckou osobu lze ustanovit zakladatelským právním jednáním, rozhodnutím orgánu veřejné moci, popř. jiným způsobem, který stanoví zvláštní právní předpis (§ 122).

Právníckou osobu lze ustanovit ve veřejném nebo soukromém zájmu (§ 144, odst. 1).

Pokud jde o jednání za právníckou osobu, pak se v § 161 stanoví, že ten, kdo právníckou osobu zastupuje, dá najevo, co ho k tomu opravňuje, nevyplývá-li to z okolností (§ 161). Člen statutárního orgánu může zastupovat právníckou osobu ve všech záležitostech (§ 164, odst. 1).

Právnícká osoba se zrušuje právním jednáním, uplynutím doby, rozhodnutím orgánu veřejné moci nebo dosažením účelu, pro který byla ustanovena, a z dalších zákonem stanovených důvodů (§ 168, odst. 1).

Právnícká osoba zapsaná do veřejného rejstříku zaniká dnem výmazu z tohoto veřejného rejstříku (§ 185). Právnícká osoba, která nepodléhá zápisu do veřejného rejstříku, zaniká skončením likvidace (§ 186).

14.5.2 Objekty právních vztahů

Objektem právních vztahů jsou nejčastěji **věci**. Změny v právních poměrech věcí jsou těmi nejvýznamnějšími změnami, které nový občanský zákoník přináší.

Věc v právním smyslu zákoník definuje jako vše to, co je rozdílné do osoby a co slouží k potřebě lidí (§ 489).

Zákon výslovně stanoví, že **věcí není**:

- lidské tělo a ani jeho části
- živé zvíře.

Nově jsou v § 498 vymezeny **věci movité a nemovité**. Nemovité věci jsou pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon. Stanoví-li právní předpis, že určitá věc není součástí pozemku, a nelze-li takovou věc přenést z místa na místo bez porušení její podstaty, pak je i tato věc nemovitá.

Veškeré další věci, ať je jejich podstata hmotná nebo nehmotná, jsou věci movité.

Jednou z nejvýznamnějších změn, které nový občanský zákoník přináší, je **prohlášení stavby za součást pozemku**. Tato změna je zcela nová a zásadní. Dosud totiž v našem právním řádu byl znám (a v praxi také často realizován) režim stavby na cizím pozemku. To je stav, kdy osoba vlastníka stavby je odlišná od osoby vlastníka pozemku, na kterém stavba stojí.

Rozpor mezi stávající a novou právní úpravou je řešen pomocí institutu **předkupního práva**. Vlastník pozemku, na němž je zřízena stavba, má totiž od nabytí účinnosti nového občanského zákoníku k této stavbě předkupní právo a vlastník stavby má předkupní právo k takovému pozemku.

14.5.3 Právní úkony

Pro dosavadní pojem právní úkony používá nový občanský zákoník pojem **právní jednání**. Nový občanský zákoník v § 580 a násl. přehledně uvádí hlavní **důvody neplatnosti** právního jednání. Těmito důvody jsou:

- a) jednání příčící se dobrým mravům;
- b) jednání, podle kterého má být plněno něco nemožného;
- c) jednání osoby bez plné svéprávnosti, ke kterému není způsobilá. Stejně tak jednání osoby jednající v duševní poruše;
- d) jednání, které není učiněno ve formě ujednané stranami nebo stanovené zákonem.

14.5.4 Právní odpovědnost

Nový občanský zákoník o problematice dosud ve stávajícím občanském zákoníku uváděné pod názvem odpovědnost za škodu hovoří jako o **povinnosti nahradit újmu**.

Nový občanský zákoník upravuje v § 2909 a násl., kdy nastupuje **povinnost nahradit škodu**. Je to tehdy, dojde-li:

- a) k porušení dobrých mravů
- b) k porušení zákona
- c) k porušení smluvní povinnosti.

Ve všech těchto případech má škůdce povinnost nahradit takto vzniklou škodu.

I nový občanský zákoník zná tzv. **objektivní odpovědnost**, která vzniká bez ohledu na zavinění povinné osoby. Jedná se např. o:

- a) o škodu způsobenou provozní činností (§ 2924)
- b) o škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným (§ 2925)
- c) o škodu z provozu dopravních prostředků (§ 2927 a násl.)
- d) o škodu způsobenou zvířetem (§ 2933 a násl.)
- e) o škodu způsobenou věcí (§ 2936 a násl.)
- f) o škodu způsobenou vadou výrobku (§ 2939 a násl.)
- g) o škodu na převzaté věci (§ 2944)
- h) o škodu na odložené věci (§ 2945)
- i) o škodu na vnesené věci (§ 2946 a násl.)

ad Oddíl II. **Veřejné právo**

Rekodifikace soukromého práva se netýká práva veřejného. Proto problematika uvedená v oddíle II. učebnice, nazvaném Veřejné právo, není vydáváním nového občanského zákoníku a dalších právních předpisů soukromého práva dotčena.

Přesto je vhodné při této příležitosti uvést významnou změnu, ke které došlo od vydání učebnice „Právo a legislativa“ v odvětví trestního práva.

V roce 2012 totiž nabyl účinnosti **zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob**. Ten zcela nově zavádí trestní odpovědnost právnických osob, čímž došlo i ke změně jedné z hlavních zásad trestního práva, a to zásady trestní odpovědnosti jen fyzických osob. Dosud totiž platila zásada, že subjektem trestněprávního vztahu (tedy pachatelem trestného činu) může být jen fyzická osoba starší 15 let a příčetná. Nově může být subjektem trestněprávních vztahů i osoba právnická (ne však Česká republika nebo územní samosprávný celek).

Právnické osobě lze uložit jen druhy trestů uvedené v zákoně č. 418/2011 Sb. (např. trest zrušení právnické osoby, peněžitý trest, trest zákazu činnosti apod.) Právnické osobě může být uloženo i ochranné opatření zabránění věcí.

ad Oddíl III. **Soukromé právo**

14.5.5 Občanské právo

Kodexem občanského práva je nově **občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb.** Ten je pojat jako do značné míry univerzální kodex soukromého práva, protože upravuje, jak již bylo řečeno, jak materii dosavadního občanského zákoníku, tak i problematiku práva obchodního a rodinného. Mimo kodexovou úpravu však zůstala z odvětví soukromého práva právní úprava práva pracovního a problematika obchodních korporací (zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích) a i některé další oblasti (např. zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon apod.).

Nový občanský zákoník má obdobnou strukturu jako dosavadní občanský zákoník (navíc je zde však problematika rodinného práva).

Absolutní majetková práva

Dosavadní občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb.) uváděl následující věcná práva:

- a) vlastnické právo
- b) spoluvlastnické právo
- c) držbu
- d) věcná práva k věci cizí.

Nový občanský zákoník kromě těchto věcných práv uvádí i další, a to správu cizího majetku. Kromě toho mění pořadí, v jakém jsou věcná práva v zákoníku uvedena. Toto pořadí je nyní následující:

- a) **držba**
- b) **vlastnictví**
- c) **spoluvlastnictví**
- d) **věcná práva k věci cizí**
- e) **správa cizího majetku**

Vidíme tedy, že na prvním místě je jmenována držba, zatímco stávající občanský zákoník na prvním místě jmenuje vlastnictví jako základní věcné právo (právo k věcem).

Držba

Nový občanský zákoník v § 987 uvádí, že **držitelem je ten, kdo vykonává právo pro sebe.**

Držbu lze nabýt:

- a) **bezprostředně** - tím, že se jí držitel ujme svou mocí
- b) **odvozeně** - tím, že dosavadní držitel převede svou držbu na nového držitele, nebo tím, že se nový držitel ujme držby jako právní nástupce dosavadního držitele.

Držbu zákoník rozlišuje jako držbu:

- a) **poctivou** - držitel má z přesvědčivého důvodu za to, že mu náleží právo, které vykonává;
- b) **nepoctivou** - držitel ví nebo mu musí být z okolností zřejmé, že vykonává právo, které mu nenáleží.

Držba používá právní ochrany. Nikdo ji není oprávněn svémocně rušit. Držitel se smí svémocnému rušení držby vzepřít, avšak nesmí přitom překročit meze nutné obrany.

Držba zaniká:

- vzdá-li se jí držitel
- ztratil-li držitel trvale možnost vykonávat obsah práva, které dosud vykonával
- byl-li z držby držitel vypuzen a neuchová si ji svépomocí nebo žalobou.

Vlastnictví

Vše, co někomu patří, je jeho vlastnictvím. Nový občanský zákoník nově upravuje některé způsoby nabytí vlastnictví. Uvádí následující způsoby nabytí vlastnického práva (§ 1045 a násl.):

- a) **přivlastnění** - věc, která nikomu nepatří, si každý může přivlastnit, nebrání-li tomu zákon nebo právo jiného. Opuštěná nemovitá věc připadá do vlastnictví státu.
- b) **nález** - ztracenou věc vrátí nálezce tomu, kdo ji ztratil. Nelze-li takového určit, oznámí nálezce nález obci, na jejímž území byla nalezena. Nepřihlásí-li se nikdo o věc do jednoho

roku, bude s ní obec nakládat jako poctivý držitel. Uplynou-li 3 roky od vyhlášení nálezů, nabude obec nebo jiná osoba, které byla věc svěřena, vlastnické právo k této věci.

c) přírůstek - přírůstek movité věci náleží jejímu vlastníkov

d) vydržení - drží-li poctivý držitel vlastnické právo po vydržecí dobu, nabude věc do vlastnictví. Vydržecí doba se nemění proti stávající právní úpravě. Je tříletá u věcí movitých a desetiletá u věcí nemovitých.

e) některé další důvody uvedené v zákoně.

Významnou změnou proti dosavadní právní úpravě je **změna okamžiku převodu vlastnického práva**. K tomu dochází u movitých věcí už samotnou smlouvou k okamžiku její účinnosti, není-li zákonem nebo ujednáním stanoveno jinak.

U věcí nemovitých ke změně právní úpravy nedochází. Vlastnické právo přechází až **vkładem** (zápisem) do katastru nemovitostí.

Spoluvlastnictví

Nová právní úprava v rámci spoluvlastnictví jednak upravuje spoluvlastnictví podílové, jednak přejímá ze zákona o vlastnictví bytů (zákon č. 72/1994 Sb., který byl vydáním nového občanského zákoníku zrušen) právní úpravu bytového spoluvlastnictví. Problematiku společného jmění manželů pojednává zákoník v části I., v § 708 a násl., kde hovoří o manželském majetkovém právu.

U **podílového spoluvlastnictví** zákon posiluje autonomii vůle jednotlivého spoluvlastníka, když v § 1123 uvádí, že každý spoluvlastník může se svým podílem nakládat podle své vůle.

Odpadá tak dosavadní povinnost nabídnout podíl k odkupu ostatním spoluvlastníkům v rámci jejich zákonného předkupního práva.

Pokud jde o **společné jmění manželů** jako o zvláštní druh spoluvlastnictví, pak nový občanský zákoník je neuvádí v rámci pojednání o právní úpravě spoluvlastnictví v části třetí nazvané „absolutní majetková práva“, kde jinak pojednává o spoluvlastnictví, ale v části dvě nazvané „rodinné právo“, a to v pojednání o tzv. manželském majetkovém právu.

Společné jmění manželů podléhá jednomu ze tří režimů:

a) zákonnému režimu

b) smluvenému režimu

c) režimu založenému rozhodnutím soudu.

ad a) Zákonný režim

Předmět společného jmění manželů je v jeho zákonném režimu v podstatě obdobný s režimem, jak ho vymezoval dosavadní občanský zákoník. Totéž platí o závazcích a i o zákonném zastoupení mezi manžely ve věcech společného jmění.

ad b) Smluvený režim

Snoubenci, avšak nově i manželé, si mohou ujednat manželský majetkový režim odlišný od zákonného režimu. Ten však nemůže mít zpětný účinek. Pro smlouvu o manželském majetkovém režimu je předepsána forma veřejné listiny (notářského zápisu).

ad c) Režim založený rozhodnutím soudu

Soud na návrh manžela zruší nebo zúží společné jmění, je-li pro to závažný důvod.

Pokud jde o zánik a vypořádání společného jmění, dosavadní právní úprava se podstatně nezměnila.

Věcná práva k věci cizí

Bývalý občanský zákoník uvádí čtyři druhy věcných práv k věci cizí. Jsou jimi:

- a) zástavní právo
- b) podzástavní právo
- c) zadržovací právo
- d) věcná břemena.

Nový občanský zákoník k nim však uvádí další druh věcného práva k cizí věci, a to **právo stavby**. Obsahem tohoto práva je oprávnění stavebníka mít na cizím pozemku stavbu. Právo stavby řadí občanský zákoník mezi nemovité věci. Na základě práva stavby je taková stavba součástí pozemku, na kterém je postavena.

Právo stavby **vzniká**:

- smlouvou
- vydržením
- rozhodnutím orgánu veřejné moci.

Zapíše se do katastru nemovitostí (zákon č. 256/2013 Sb., katastrální zákon).

Právo stavby lze zřídit jen jako dočasné, maximálně na 99 let. Je převoditelné a lze je zatížit právem třetí osoby (např. právem zástavním). Přejíždí na dědice.

Mezi vlastníkem pozemku a stavebníkem, kterému svědčí právo stavby, existuje vzájemně předkupní právo.

Problematika věcných břemen, pro která nový občanský zákoník užívá pojem **služebnosti**, je v novém občanském zákoníku popsán mnohem podrobněji, než tomu bylo v dosavadní právní úpravě. Zákoník rozeznává např. několik druhů pozemkových služebností (služebnost inženýrské sítě, oporu cizí stavby, služebnost okapu, právo na svod dešťové vody, právo na vodu, služebnost rozlivu, služebnost stezky, průhonu a cesty a právo pastvy). Uvádí i služebnost bytu.

Nový občanský zákoník zná i tzv. **osobní služebnost**, která zaniká smrtí oprávněné osoby.

Pokud jde o **zástavní právo**, nový občanský zákoník má zvláštní ustanovení:

- o zastavení podílu v korporaci (§ 1320 a násl.)
- o zastavení cenného papíru (§ 1328 a násl.)
- o zastavení účtu vlastníka zaknihovaných cenných papírů (§ 1333 a násl.)
- o zastavení pohledávky (§ 1335 a násl.)

Uvádí i možnost budoucího zástavního práva.

Co se týče výkonu zástavního práva, pak zákoník uvádí, že je-li zajištěný dluh splatný, může se zástavní věřitel uspokojit způsobem, o němž se dohodl se zástavcem v písemné formě, jinak z výtěžku ze zpeněžení zástavy ve veřejné dražbě, není-li ujednáno jinak.

Právní úprava **podzástavního práva** je v novém občanském zákoníku popsána poměrně stručně v § 1390 a násl. a v podstatě přebírá dosavadní právní úpravu.

Správa cizího majetku

Nový občanský zákoník zavádí pojem **správa cizího majetku** a její režim podrobně popisuje v § 1400 a násl. Přitom rozlišuje:

- a) **prostou správu**, kdy správce činí vše, co je nutné k zachování spravovaného cizího majetku;
- b) **úplnou správu**, kdy správce se stará o rozmnožení a uplatnění spravovaného cizího majetku.

Správce vykonává správu cizího majetku s péčí řádného hospodáře. Předloží beneficiantovi nejméně jednou za rok vyúčtování správy.

Činnost správce končí:

- odstoupením
- odvoláním
- úpadkem správce
- uplynutím doby
- dosažením účelu.

Relativní majetková práva

Pojem relativní majetková práva nahrazuje dosud používaný pojem závazková práva, jak je tato oblast právních vztahů nazvána i v naší učebnici (viz kapitola 1. 3).

Obecně k nové právní úpravě závazkových vztahů

Nový občanský zákoník přináší řadu významných změn i do oblasti závazkového práva. Ze změn obecného charakteru je třeba upozornit především na následující z nich:

a) ruší se dosavadní dvoukolejnost občanských a obchodních smluv

Pro dosavadní právní úpravu je typická odlišnost právních režimů smluv uzavřených v režimu občanského anebo obchodního zákoníku. Tato dvoukolejnost závazkových vztahů soukromého práva je dána existencí dvou hlavních jeho kodexů, a to občanského a obchodního zákoníku.

Režim občanského zákoníku se aplikoval na ty závazkové právní vztahy, které se uskutečňují:

- mezi nepodnikatelskými subjekty
- mezi nepodnikatelskými a podnikatelskými subjekty navzájem
- v případě smluvních vztahů uskutečňujících se na základě pojmenovaných smluv občanského zákoníku
- v případě, že si smluvní strany režim občanského zákoníku zvolily na základě principu volby práva.

Režim obchodního zákoníku se aplikoval na ty závazkové právní vztahy, které se uskutečňují:

- mezi podnikateli
- v případě smluvních vztahů uskutečňujících se na základě pojmenovaných smluv obchodního zákoníku
- v případě, že si smluvní strany režim obchodního zákoníku zvolily na základě principu volby práva.

Smluvní režim občanského a obchodního zákoníku se odlišoval v řadě právních režimů (promlčecí lhůta, zajišťovací instrumenty, náhrada škody apod.)

V souvislosti se zrušením obchodního zákoníku novým občanským zákoníkem zanikají i obchodní závazkové vztahy (resp. členění závazkových vztahů na občanské a obchodní), a **nadále tak bude realizován jen jeden režim v závazkových vztazích, a to režim občanského zákoníku.** Tuto změnu je třeba považovat jednoznačně za přínosnou, protože v současné ekonomické realitě již ona dvoukolejnost smluvních právních režimů ztratila své opodstatnění a smluvní vztahy spíše komplikovala, místo aby je zjednodušovala.

b) větší míra smluvní volnosti

Nová právní úprava závazkových právních vztahů obsahuje minimum kogentních ustanovení (to je těch, která je třeba vždy respektovat a nelze se proti nim odchýlit ani výslovným ujednáním) a naopak většina ustanovení zákona má dispozitivní povahu, tedy platí pouze tehdy, pokud si smluvní strany nevyhradily právní úpravu jinou.

Tuto změnu je třeba vnímat s velkou ostražitostí a věnovat zvýšenou pozornost přijímání smluvních závazků (číst pozorně smlouvu dříve, než ji podepíšu), protože nová právní úprava již tolik nechrání tu smluvní stranu, která je při uzavírání smluv méně pozorná, méně erudovaná apod. Při uzavírání smluv tedy bude více volnosti, je to však spojené s větší odpovědností za vlastní jednání.

c) minimum absolutní neplatnosti smluv, více relativní neplatnosti smluv

Jak známo, absolutně neplatná je taková smlouva (nebo její část), která je:

- nejasná v určení tzv. podstatných náležitostí smlouvy
- zmatečná
- v rozporu s kogentními ustanoveními zákona.

Absolutně neplatná smlouva nezakládá žádné právní důsledky a k její neplatnosti musí v případě sporu soud přihlídnout z úřední povinnosti. Absolutní neplatnosti smlouvy se může dovolat kdokoli.

Naproti tomu v případě relativní neplatnosti není taková smlouva (nebo její část) neplatná. Neplatnou se stává pouze tehdy, dovolá-li se této neplatnosti smlouvy ten, kdo je touto smlouvou dotčen. Soud k relativní neplatnosti nepřihlíží z úřední povinnosti, ale jen na návrh. Na tom, kdo se relativní neplatnosti smlouvy dovolává, leží i tíha důkazního břemene ohledně oné neplatnosti. Namítat neplatnost smlouvy je právo, nikoliv povinnost. A jako většina práv, i toto právo se promlčuje v obecné tříleté promlčecí lhůtě (není-li stanoveno jinak).

Dosavadní právní úprava závazkového práva obsahovala řadu ustanovení, jejichž nerespektování činilo smlouvu nebo její část absolutně neplatnou. V nové právní úpravě je takových ustanovení minimum. To opět klade zvýšené nároky na erudovanost a i pozornost při uzavírání smluv. V opačném případě mohou být důsledky pro příslušnou smluvní stranu velmi tíživé.

d) větší komplexnost právní úpravy smluv

Nový občanský zákoník uvádí rozsáhlý soubor tzv. pojmenovaných smluv. Mezi tyto smlouvy řadí i ty, které doposud měly samostatnou oddělenou právní úpravu. To se týká např. pojistné smlouvy, která měla doposud svoji samostatnou právní úpravu obsaženou v zákoně č. 37/2004 Sb., smlouvy o nájmu nebytových prostor, která měla doposud svoji

samostatnou právní úpravu obsaženou v zákoně č. 116/1990 Sb. a některých dalších smluv.

e) neplatnost smluv hrubě zneužívajících situaci slabší smluvní strany

Nový občanský zákoník v řadě ustanovení posiluje pozici slabší smluvní strany. Činí tak i ustanovením o neplatnosti smluv hrubě zneužívajících situaci slabší smluvní strany. Za neplatné prohlašuje takové smlouvy, u kterých jsou vzájemná plnění smluvních stran v **hrubém nepoměru**. To se týká především výše úročení půjčených peněžních prostředků (lichvy). Z hlediska trestního práva je lichva skutkovou podstatou trestného činu. Avšak ani trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.), ani nový občanský zákoník konkrétní výši úročení, kterou by již bylo možno považovat za lichvu, neuvádí. Pouze hovoří o zákazu vzájemných plnění, která jsou vůči sobě v hrubém nepoměru. Co však je tím hrubým nepoměrem, zákon nekonkretizuje a ponechává toto určení aplikační činnosti soudů. Avšak ustálení rozhodovací praxe soudů si vyžádá relativně dlouhou dobu (cca 10 let).

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku uvádí jako hrubý nepoměr vzájemných plnění úročení pohledávky úrokovou sazbou vyšší než 16 %. Důvodová zpráva však není pramenem práva, a proto je třeba tuto uvedenou sazbu považovat za orientační.

Určení hranice lichvy není jen právním, ale je i politickým problémem. Proto mnohé politické strany měly a mají ve svých volebních programech záměr konkretizovat v právním řádu hranici lichvy. Dosud se tomu však tak nestalo.

f) ochrana smluvní strany v případě náhlé změny poměrů

Nový občanský zákoník uvádí nové ustanovení, na základě kterého smluvní strana, u které došlo k náhlé změně poměrů v důsledku nepříznivé situace, které nemohla zcela zabránit (např. živelná katastrofa, průmyslová havárie apod.), nemusí plnit svůj smluvní závazek. Dosud takové ustanovení v právní úpravě obligačního práva takto stanoveno nebylo, avšak jeho absence nebyla zcela zásadní, neboť v případě takové nepříznivé události druhá smluvní strana ani obvykle plnění nevymáhala z logických důvodů.

g) zákaz zákeřných obchodních podmínek

Jedná se o další právní posílení ochrany slabší smluvní strany, kdy smluvní strana nadále nesmí „schovávat“ to, co druhá smluvní strana nemohla rozumně očekávat. Jedná se o reakci na nešvar především finančních institucí poskytujících úvěry a půjčky, kdy ve smluvních ujednáních „schovávají“ ustanovení významně znevýhodňující druhou smluvní stranu (uvádění smluvních údajů podstatně zhoršujících postavení druhé smluvní strany až do závěrečných ustanovení smlouvy a ještě k tomu psáno malým, obtížně čitelným písmem apod.). Nyní budou muset být všechny zásadní informace ovlivňující rozhodnutí druhé smluvní strany vstoupit do závazkového smluvního vztahu uváděny ve formulářových smlouvách hned v předních ustanoveních a zcela jasně.

h) ochrana před zneužitím práva

Nový občanský zákoník poskytuje smluvní straně ochranu před jednáním druhé smluvní strany v případě, kdy se tato snaží zneužít práva ve svůj prospěch. Jedná se např. o situaci, kdy věřitel záměrně otálí s vymáháním pohledávky až do doby, která je na hranici promlčecí lhůty, s cílem získat co nejvyšší úrok z pohledávky. Podle nové právní úpravy, bude-li věřitel otálet s uplatněním svého práva z pohledávky, budou mu úroky přiznány jen do výše jistiny.

i) ochrana spotřebitele

Nový občanský zákoník dále posiluje ochranu spotřebitele řadou svých ustanovení. Např. lze-li obsah smlouvy vyložit různým způsobem, je třeba použít výklad pro spotřebitele příznivější. Dále se nebude přihlížet ke smluvním ujednáním odchylným od ustanovení zákona stanovených na ochranu spotřebitele, a to i v případě, že se spotřebitel těchto práv výslovně vzdal. Spotřebitel také nově nebude muset vrátet podnikateli věc, kterou mu podnikatel zaslal bez objednávky.

Spotřebitelem se pro tento účel rozumí každý člověk, který mimo rámec své případné podnikatelské činnosti uzavírá smlouvu s podnikatelem.

Závazky podle nového občanského zákoníku

Nový občanský zákoník rozlišuje závazky:

- ze smluv
- z deliktů

Závazky ze smluv

Nový občanský zákoník uvádí více než třicet pojmenovaných smluv, které člení do skupin podle společných znaků:

- a) smlouvy o převedení věci do vlastnictví jiného: darování, koupě, směna
- b) přenechání věci k užívání jinému: výprosa, výpůjčka, zápůjčka, nájem, pacht, licence, úvěr
- c) pracovní poměr
- d) závazky ze schovacích smluv: úschova, skladování
- e) závazky ze smluv příkazního typu: příkaz, zprostředkovatelství, komise, zasilatelství, obchodní zastoupení
- f) zájezd
- g) závazky ze smluv o přepravě: přeprava osob a věcí, provoz dopravního prostředku
- h) dílo
- i) zdravotní péče
- j) kontrolní činnost
- k) závazky ze smluv o účtu, vkladu, akreditivu a inkasu: účet, jednorázový vklad, akreditiv, inkaso
- l) závazky ze zaopatřovacích smluv: důchod, výměnek
- m) společnost a tichá společnost
- n) závazky z odvážných smluv: pojištění, sázka, hra, los
- o) závazky z právního jednání jiné osoby: veřejný příslib, slib odškodnění.

Konstatujeme, že:

- pojmenování některých smluv zůstalo stejné nebo jen mírně upravené, jako v předchozí právní úpravě (koupě, směna, dílo apod.).
- pojmenování některých typových smluv bylo změněno, přestože obsah zůstal obdobný (zájezd na místo cestovní smlouvy, zápůjčka místo půjčky apod.)
- některé typové smlouvy jsou zcela nové (pracovní poměr, zdravotní péče, výprosa, pacht, výměnek apod.).

Odmyslíme-li dnes již archaické a pro širokou veřejnost obtížně srozumitelné nazvání některých smluvních typů (např. výprosa, pacht, výměnek apod.), pak je třeba se zamyslet nad nezbytností a aktuálností některých nových smluvních typů. Přesvědčit autorovi zákona však zřejmě nebude vždy možné.

Pro větší srozumitelnost si vysvětlíme některé nové pojmy.

a) **rozdíl mezi výprosou, výpůjčkou a zápůjčkou:**

- **výprosa** – neformální, bezplatné půjčení věci bez určení doby a účelu půjčení. Je možné kdykoliv požadovat vrácení věci zpět.

- **výpůjčka** – bezplatné půjčení věci individuálně určené na sjednanou dobu a ke sjednanému účelu. Náklady užívání nese vypůjčitel.

- **zápůjčka**- půjčení věci druhově určené (nejčastěji peněz) na sjednanou dobu. Může být sjednána jako úplatná i bezúplatná.

b) **rozdíl mezi nájmem a pachtem:**

- **nájem** - dočasné užívání cizí věci, která nenese pro nájemce výnos. Nájemce má právo věc jen užívat.

- **pacht** – pachtýř má právo cizí věc nejen užívat, ale také brát plody a užitky z věci. Odměnou za pacht může být i část z výnosu.

c) vysvětlení pojmu **výměnek**:

Výměnkář poskytne nabyvateli nemovitost s výhradou, že nabyvatel poskytne jemu nebo třetí osobě na dobu života nebo na určitou dobu zaopatření. Obvykle se uplatní v rodinných vztazích. Aktuálnost této formy zaopatření ve stáří je dnes však již málo naléhavá.

d) vysvětlení si žádá i **smlouva o péči o zdraví** (§ 2636 a násl.). Uvážíme-li, že problematika vztahu mezi poskytovatelem zdravotní péče a pacientem je upravena zákonem o zdravotních službách (zákon č. 372/2011 Sb.), který je veřejnoprávním předpisem správního práva, pak smlouva o péči o zdraví se uplatní jen na ty případy vztahu mezi poskytovatelem a pacientem (občanský zákoník jej nazývá příkazcem), na které se nebude vztahovat zákon o zdravotních službách. Takových případů však nebude mnoho. Bude se zřejmě jednat o služby léčitelů, masérů apod. Smlouva o péči o zdraví do značné míry přebírá základní ustanovení o vztahu mezi poskytovatelem zdravotní péče a pacientem ze zákona o zdravotních službách.

e) za pozastavení se stojí i další z pojmenovaných smluv nového občanského zákoníku, která je nazvaná **pracovní poměr** (§ 2401).

I když zde je právní úprava mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem popsána velmi stručně (jen jedním paragrafem), a to s odkazem na jiný zákon, kterým je zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb. v platném znění), je z této stručné právní úpravy patrný trend podřízení i pracovněprávního vztahu pod obecný režim občanského zákoníku. Totiž právní úprava platná do vydání nového zákoníku práce z roku 2006 (zákon č. 65/1965Sb., zákoník práce) zakazovala použití ustanovení občanského zákoníku na pracovněprávní vztahy, a to i podpůrně. Tento zákaz vycházel z vědomí jedinečnosti pracovně právního vztahu a jeho významnosti pro hmotné zajištění člověka v jeho produktivním věku. Současný zákoník práce již podpůrně užití občanského zákoníku připouští a nový občanský zákoník již pracovní poměr zařazuje mezi své pojmenované smlouvy. Trend je tedy zřejmý. Je však otázkou, do jaké míry je správný.

V souvislosti s pojmenovanými smlouvami je třeba upozornit na novou úpravu problematiky **darování**, kdy v souladu s § 2067 nově je neplatné darování učiněné osobě, která provozuje zařízení, kde se poskytují zdravotnické nebo sociální služby, nebo osobě, která takové zařízení spravuje nebo je v něm zaměstnána, stalo-li se tak v době, kdy dárce byl v péči takového zařízení anebo jinak přijímal jeho služby. To však neplatí, je-li obdarovaný osobou dárce blízkou.

Pokud jde o **právní úpravu smluvního procesu**, pak nově bude smlouva považována za uzavřenou i v případě, že se smluvní strany nedohodly na všech náležitostech jejich vzájemných plnění, pokud je možno jejich projevy vůle uzavřít smlouvu považovat přesto za souhlasné. Tedy lze-li předpokládat, že by příslušnou smlouvu uzavřely i bez konkretizace těchto náležitostí.

Co se týče zajištění závazků, nový občanský zákoník rozčleňuje tzv. **zajišťovací instrumenty** na dvě kategorie:

- a) **zajištění dluhu** – má přímý hospodářský efekt, neboť věřitel má možnost se hojit z jiného majetku dlužníka. Patří sem zástavní právo, ručení, bankovní záruka apod.
- b) **utvrzení dluhu** – pouze zlepšuje postavení věřitele, přímý hospodářský efekt však nemá. Patří sem uznávání dluhu, smluvní pokuta apod.

Mění se i právní úprava **promlčení**. V souvislosti se zrušením obchodního zákoníku bude platit jen jedna zákonná promlčecí lhůta, a to tříletá. Nově však bude možné promlčecí lhůtu sjednat individuálně, a to v délce od 1 roku do 15 let.

Závazky z deliktů

Nový občanský zákoník **posiluje postavení poškozeného**. Předně upřednostňuje satisfakci v penězích, popř. uvedením v předešlý stav, oproti dosavadní nemateriální satisfakci (omluva, nepokračování v zavedeném stavu apod.).

Zákon zavádí tzv. **cenu zvláštní obliby**. Na jejím základě může být poškozenému přiznána náhrada převyšující tržní cenu poškozené věci. Např. při zranění psa při dopravní nehodě může být povinný odsouzen k náhradě nákladů léčení psa, i když tyto náklady vysoce převyšují cenu zvířete.

Obdobně může spotřebitel žádat **náhradu za ztrátu radosti z dovolené**. Cestovní kanceláře budou muset nahradit klientovi i újmu za horší než deklarovanou úroveň ubytování či stravy.

Zákon nově přiznává poškozenému **celou cenu opravy poškozené věci** bez ohledu na amortizaci věci.

Pokud jde o **škodu z provozní činnosti**, zákon rozlišuje mezi prostou provozní činností a provozem zvláště nebezpečným. V prvním případě zavádí nový liberační důvod, kterým je vynaložením veškeré péče, kterou je možno po provozovateli spravedlivě požadovat. Ve druhém případě platí objektivní odpovědnost provozovatele, jako tomu bylo dosud.

Co se týče odpovědnosti za vady, pak tuto odpovědnost nový občanský zákoník nazývá **práva z vadného plnění**. Přitom opouští dosavadní hledisko vad odstranitelných a neodstranitelných a nahrazuje ho novým hlediskem, a tím je podstatné nebo nepodstatné porušení kupní smlouvy.

V případě **podstatného porušení smlouvy** má kupující na výběr mezi výměnou věci, její opravou, slevou z ceny nebo odstoupením od smlouvy.

V případě **nepodstatného porušení smlouvy** má kupující na výběr mezi opravou věci a slevou z ceny.

Existuje i v novém občanském zákoníku **právní úprava záruky**? Odpověď není jednoznačná. Má se za to, že ano. Změnila se však terminologie. Nově se používá označení právo z vadného plnění. To lze uplatnit do 24 měsíců po převzetí věci (zboží). Je-li lhůta vyznačena přímo na zboží, pak tato práva platí po vyznačenou dobu. Záruku je možno sjednat, má-li být delší než 24 měsíců. Přitom platí, že u prodejce lze uplatnit jen takovou záruku, jakou poskytl. Garantuje-li výrobce záruku delší, pak je tuto prodlouženou záruku třeba uplatnit přímo u výrobce. Došlo-li k výměně vadné věci za novou, pak neběží nová „záruční doba“ 24 měsíců, jako dosud, ale ta původní.

Závazky ze smluv uzavíraných se spotřebitelem

Nový občanský zákoník dále prohlubuje právní ochranu spotřebitele. Obecné zásady této ochrany uvádí pod názvem „Ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem“.

Kromě dosud platných ustanovení ochraňujících spotřebitele obsažených v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. v části nazvané „Spotřebitelské smlouvy“ rozšiřuje nový občanský zákoník tento režim ochrany spotřebitele i na tzv. **finanční služby**. Těmito finančními službami zákoník rozumí následující smlouvy, pokud byly k jejich uzavření použity výhradně prostředky komunikace na dálku:

- bankovní služby
- úvěrové služby
- platební služby
- pojistné služby
- penzijní připojištění
- směnu měn
- vydávání elektronických peněz
- smlouvy týkající se investičních služeb a obchodů na trhu s investičními nástroji.

I proto tyto smlouvy platí, že spotřebitel má právo od smlouvy odstoupit do 14 dnů po jejím uzavření (není-li zákonem stanoveno jinak). Odstoupí-li od smlouvy spotřebitel, musí mu podnikatel neprodleně vrátit všechny peněžní prostředky, které od spotřebitele přijal na základě dané smlouvy. Spotřebitel pak má za povinnost vrátit podnikateli peněžní prostředky a majetek, který na základě smlouvy přijal, a to do 30 dnů od odstoupení od smlouvy.

14.5.6 Bytové právo

Nová právní úprava pokračuje dále v dosavadním trendu rozvolňování vztahů mezi pronajímateli a nájemci. Z původní velmi rigorózní úpravy obsažené ve znění občanského zákoníku do roku 1990, který nájemní vztah k bytu jednoznačně považoval za právem chráněný vztah, ve kterém právo zcela jednoznačně a významně chránilo zájem slabší smluvní strany, tedy nájemníka, pozdější právní úprava tuto ochranu oslabovala a nový občanský zákoník v tomto trendu dále pokračuje a vztah mezi pronajímatelem a nájemcem téměř vyrovnává.

Nejzřetelněji je to možno vidět právě na potlačení dřívějších právních instrumentů ochrany nájemníka. Těmito instrumenty byly následující:

- a) možnost dát výpověď z nájmu bytu nájemníkovi jen ze zákonem uvedených důvodů
- b) možnost dát výpověď z nájmu bytu nájemníkovi jen s předchozím přivolením soudu
- c) zákonem stanovená minimální výpovědní lhůta

- d) zákonem regulované nájemné
- e) povinnost pronajímatele zajistit nájemníkovi náhradní byt.

Tato právní úprava vycházela z vědomí, že jistota bydlení je pro člověka jednou ze základních, ne-li vůbec nejzákladnější, životních jistot.

V dalším vývoji právní úpravy se z těchto ochranných instrumentů postupně ustupovalo. Podle právní úpravy platné od roku 2014 je stav uvedených instrumentů ochrany nájemníka následující:

- a) výčet důvodů pro výpověď z nájmu bytu nájemníkovi se změnil. Především však již v zákoně uvedený výčet výpovědních důvodů nelze jednoznačně považovat za taxativní, protože zákon umožňuje dát nájemci výpověď i z jiného závažného důvodu, než z toho, který zákon uvádí;
- b) přivolení soudu k podání výpovědi nájemníkovi již není třeba. Iniciativa v právní ochraně je přenesena na nájemce.
- c) pokud jde o výpovědní dobu, ta sice je i nadále tříměsíční, avšak zákon umožňuje, aby pronajímatel dal nájemci výpověď z nájmu bytu i bez výpovědní doby, porušil-li tento svou povinnost zvláště hrubým způsobem. V takovém případě má nájemce povinnost odevzdat byt bez zbytečného odkladu, nejpozději však do jednoho měsíce od skončení nájmu (§ 2291);
- d) regulované nájemné nový občanský zákoník nezná. Nájemné stanoví jako smluvní. Není-li jeho výše ve smlouvě stanovena, pak je nájemné ve výši místně obvyklé.
- e) povinnost pronajímatele zajistit nájemci v případě, že mu dal výpověď z nájmu bytu, byt či jinou formu bydlení, nový občanský zákoník neuvádí.

Pokud jde o možnost nájemce dát byt nebo jeho část do podnájmu, pak nově tak může učinit, a to i bez souhlasu pronajímatele, jedná-li se o část bytu a pokud nájemce dál v bytě bydlí. Musí však takovou změnu pronajímateli oznámit.

Dát do pronájmu celý byt může nájemce jen se souhlasem pronajímatele.

Nájemní smlouva musí mít písemnou formu.

Problematiku bytových družstev a i nájmu družstevního bytu či nebytového prostoru upravuje zvláštní předpis, a tím je zákon o obchodních korporacích (č. 90/2012 Sb.).

14.5.7 Rodinné právo

Nový občanský zákoník zrušil zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.), kodex práva rodinného, a tím i odvětví rodinného práva. Jeho právní úprava je nyní součástí přímo občanského zákoníku, který tuto problematiku upravuje ve své druhé části.

Občanský zákoník předně neuvádí principy a ani rysy rodinného práva. Podřizuje rodinně-právní vztahy obecným principům soukromého práva. Tím se do značné míry stírá specifický charakter rodinněprávních vztahů. Občanský zákoník pouze uvádí, že rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany (§ 3, odst. 2).

Dále si uvedeme hlavní změny, které do oblasti rodinného práva nová právní úprava přináší.

Manželství

Zavádí se právo manželů na to, aby znali stav příjmů a jmění druhého manžela a i uvažované studijní, pracovní a obdobné záměry druhého manžela. Takové informace jsou nyní soudně vymahatelné. Praktičnost takové právní úpravy však zřejmě nastane až v případném před rozvodovém řízení.

Zákon dále ukládá manželům, aby při volbě svých pracovních, studijních a podobných činností brali zřetel na zájmy rodiny, druhého manžela a nezletilých dětí.

Zákon řeší i situaci, kdy při vyřizování běžných záležitostí rodiny jeden z manželů jedná v rozporu s druhým manželem. V takovém případě se druhý z manželů může zbavit případných následků takového jednání tím, že osobě, vůči níž takové jednání manžela směřuje, předem sdělí, že s takovým jednáním nesouhlasí. Tím se tento manžel vyvazuje z případných závazků takto vzniklých.

Větší právní ochranu poskytuje nová právní úprava **obvyklému vybavení rodinné domácnosti**. Tím se rozumí soubor movitých věcí, které souží k běžným nezbytným rodinným potřebám. Tento soubor věcí používá zvýšené právní ochrany. Ta spočívá v možnosti jednoho z manželů dovolat se zpětně neplatnosti jednání druhého manžela, jímž s některou z takových věcí naložil bez souhlasu druhého manžela. Cílem této právní úpravy je zajistit, aby rodina nezůstala bez základních materiálních podmínek pro své fungování.

Zákon dále věnuje zvýšenou ochranu zajištění podmínek **bydlení rodiny** ve vlastním domě nebo v bytě, je-li tento ve výlučném vlastnictví jen jednoho z manželů (např. měl-li ho ve vlastnictví již před svatbou nebo ho zdědil nebo dostal darem). V takovém případě se omezuje právo tohoto manžela s domem nebo bytem libovolně nakládat, pokud v něm bydlí jeho rodina. Zákon takovému vlastníku ukládá zdržet se všeho, co může bydlení rodiny ohrozit nebo znemožnit. Nemůže tedy dům či byt bez souhlasu druhého manžela zcizit (prodat, darovat) nebo zatížit právem třetích osob (pronajmout, zřídit k nim věcné břemeno apod.) Druhý z manželů by se v takovém případě mohl u soudu domáhat neplatnosti takového jednání.

Pokud jde o samotné **uzavření manželství**, pak toto se uzavírá kladnou odpovědí na otázku oddávajících snoubencům, zda spolu chtějí vstoupit do manželství. Přitom za kladnou odpověď se považuje nejen výslovné ano, ale i jakékoliv jiné vyjádření nebo chování, za kterého je souhlas nepochybný (např. výrazné kývání hlavou).

Pokud by došlo k uzavření manželství pod nátlakem (např. vyhrožování, násilí apod.) nebo v důsledku omylu, může se ten z manželů, který jednal pod nátlakem nebo v omylu, obrátit na soud, aby prohlásil manželství za neplatné.

Dále platí, že žádný ze snoubenců nemůže uzavřít manželství, pokud trvá jiné jeho manželství (např. v cizině).

Pokud jde o **rovnocennost občanského a církevního sňatku**, tak ta platí i nadále. Přitom byl-li uzavřen občanský sňatek, lze posléze absolvovat i náboženské svatební obřady. Ty však již nemají žádné právní důsledky. Naopak to však nejde. Tedy byl-li uzavřen církevní sňatek, nelze již absolvovat občanský obřad.

Pokrevní **sňatky mezi příbuznými** jsou zakázané. To se netýká sňatku bratrance a sestřenice. Zákaz sňatku platí však i pro osvojence a osvojitele, poručníky či pěstouny s dětmi, které jim byly svěřeny do péče, a ani si nelze vzít např. sestru, kterou rodiče snoubence osvojili.

Nový občanský zákoník obnovuje bývalý rodinně právní vztah **sešvagření**. Ten vzniká uzavřením manželství s příbuzným druhého manžela, a to ve shodné linii a shodném stupni, jaké je jeho příbuzenství v rodině druhého manžela.

Sešvagření uzavřením manželství vzniká a s jeho zánikem zaniká. To neplatí, zaniklo-li manželství smrtí jednoho z manželů.

Zákon nově zavádí pojem **rodinný závod**. Jedná se o novou formu rodinného podnikání. Jedná se o závod, ve kterém pracují členové rodiny. Dosud takové případy byly řešeny cestou různých právnických forem obchodních společností, nejčastěji společností s ručením omezeným. To je možné i nadále, ale není to nezbytné.

Členové rodinného závodu mají právo společně rozhodovat o zásadních otázkách ohledně rodinného závodu, a to na základě většiny. Podílejí na zisku a majetku, přičemž výše jejich podílů je dána množstvím a druhem vykonané práce.

Děti

V nové právní úpravě je možno vysledovat odklon od dosavadní, v podstatě plné závislosti dětí na rodičích. Je možno konstatovat, že osobnost dítěte již není brána jako jakési nerozumné čekatelství na zletilost, ale jako osobnost, která se postupně vyvíjí a získává rozumové a rozhodovací schopnosti.

Tzv. **svéprávnosti** (dříve způsobilost k právním úkonům) je možno nabýt zletilostí. Té se však nově nenabývá zlomově dosažením věku 18 let, ale postupně. Lze ji za splnění zákonných předpokladů získat i před dosažením 18. roku věku. Stane se tak dvěma možnými způsoby:

a) uzavřením manželství

b) emancipací nezletilého. K té dochází na základě rozhodnutí soudu, který rozhodne na návrh za podmínky, že nezletilý navrhovatel, který dosáhl věku minimálně 16 let, osvědčí, že je schopen sám se živit a obstarávat si své záležitosti. Druhou podmínkou je, že s tím vysloví souhlas jeho zákonný zástupce. Přitom platí, že případný nesouhlas zákonného zástupce může soud svým rozhodnutím překonat.

Emancipaci je však možno získat i opačným postupem, tedy na návrh zákonného zástupce, pokud s tím nezletilý souhlasí.

Pokud jde o již uvedený postupný rozvoj samostatnosti dítěte, pak rodič nebo zákonný zástupce může udělit nezletilému (bez plné svéprávnosti) souhlas k určitému jednání. Potom může nezletilý v mezích tohoto souhlasu jednat samostatně. Jednou daný souhlas je možno následně omezit nebo odvolat.

Co se týče **jednání rodičů ve věcech nezletilých dětí**, pak je třeba, aby oba jednali ve shodě. Je-li však jednání rodičů v dané věci rozdílné, nepřihlíží se k projevu vůle žádného z nich a v zásadních otázkách rozhodne soud. To však neplatí v případě, kdy jeden z rodičů jedná v dané záležitosti sám a druhý mlčí, např. proto, že o situaci neví. V takovém případě postačí jednání jednoho z rodičů. Je tím pragmaticky reagováno na stav rozvodovosti v naší společnosti, popř. na situaci, kdy rodiče nežijí dlouhodobě ve společné domácnosti.

Zákon přináší převratnou novinku do oblasti **podnikání dětí**. Rodič nebo její zákonný zástupce může na základě rozhodnutí soudu dát souhlas nezletilému k výkonu určité podnikatelské činnosti nebo jiné obdobné nezávislé výdělečné činnosti. V takovém případě pak nezletilý je oprávněn ke všem úkonům spojeným s takovou činností samostatně.

Ohledně závislé činnosti (práce v zaměstnaneckém poměru) však zůstává dosavadní právní úprava. Dětská práce je u nás zakázána a pouze nezletilý starší 15 let se může zavázat k výkonu závislé činnosti za předpokladu, že má ukončenou povinnou základní školní docházku.

Ke změnám dochází i v právní úpravě **integrity člověka**. Zákon posiluje práva dítěte v této oblasti. Umožňuje udělit souhlas i nezletilými osobami, bez plné svéprávnosti, k zásahu na jejich těle, odpovídá-li to jejich rozumové vyspělosti a nezanechává-li to trvalé následky (dítě si např. může nechat udělat piercing, ale ne tetování). Věková hranice pro takové samostatné rozhodování je 14 let. Při kolizi mezi vůlí nezletilého (staršího 14 let) a vůlí zákonného zástupce rozhodne soud.

Na vůli nezletilého staršího 14 let je třeba také brát zřetel v případě, kdy nezletilý vážně odporuje lékařskému zákroku, i když se zákonem souhlasí jeho rodič nebo zákonný zástupce. V takovém případě lze zákrok provést jen na základě přivolení soudu.

Obdobná situace je i v opačném případě, kdy naopak zákonný zástupce nezletilého dítěte nesouhlasí se zákrokem, který si dítě přeje. Zákrok je možno provést opět jen s přivolením soudu.

Rodiče jsou povinni při **rozhodování o zájmech dítěte** poskytnout mu potřebné informace v takovém rozsahu, aby si dítě mohlo vytvořit svůj vlastní názor a tento názor dítěte staršího 12 let promítnout do svého rozhodování ve věcech dítěte (např. při rozhodování o dalším vzdělávání dítěte apod.).

Také soudy jsou povinny v případě rozvodového řízení rodičů a rozhodování o **svěření dítěte do výchovy po rozvodu** poskytnout dítěti staršímu 12 let potřebné informace a vzít v úvahu názory dítěte. Avšak i u dítěte mladšího 12 let se soud musí pokusit zjistit jeho názor, a to i za pomoci specialistů (psychologové, znalci, opatrovníci apod.).

Výživné

V oblasti právní úpravy výživného k zásadním změnám nedochází, přesto zde některé změny nalezneme. Nadále tedy existují tyto druhy vyživovacích povinností:

- vyživovací povinnost mezi manžely za trvání manželství
- vyživovací povinnost vůči rozvedenému manželovi
- vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi

- d) vyživovací povinnost mezi potomky a dalšími předky
- e) vyživovací povinnost vůči neprovdané matce.

K nejvýznamnějším změnám dochází v případě **vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely**. Zákon zde rozlišuje dvě roviny výživného:

- 1) výživné při nezpůsobilosti rozvedeného manžela sám se živit
- 2) výživné při způsobení újmy rozvodem

ad 1) **Výživné při nezpůsobilosti sám se živit**

Zde zákon přináší čtyři podmínky pro možnost uplatňovat tuto vyživovací povinnost:

- a) neschopnost rozvedeného manžela se sám živit musí mít svůj původ v manželství nebo v souvislosti s ním. Např. v důsledku dlouhodobé péče o děti manželka ztratila kontakt se svou bývalou profesí, a proto nemůže najít uplatnění.
- b) zda manžel žádající plnění vyživovací povinnosti opravdu usiluje o nalezení vlastního zaměstnání po rozvodu;
- c) zda se rozvedený manžel uplatňující nárok na výživné podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost;
- d) zda se rozvedený manžel nedopustil vůči bývalému manželovi nebo osobě jemu blízké jednání, které má povahu trestného činu.

ad 2) **Výživné při způsobení újmy rozvodem**

Zde se výživné má stát jakousi nápravou újmy způsobené rozvodem. Ten z manželů, který převážně nezapříčinil rozvrat manželství nebo s rozvodem nesouhlasil a byla mu způsobena rozvodem závažná újma, může požádat o určení vyživovací povinnosti soudem, a to v takovém rozsahu, aby životní úroveň obou manželů po rozvodu byla přibližně stejná. Takové výživné je však omezeno na dobu přiměřenou poměrům, nejdéle však na dobu tří let od rozvodu manželství.

Ke změnám dochází i v právní úpravě v případě vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi. Nově nezletilé dítě nemá nárok na výživné, pokud má vlastní majetek a výnos z něho postačí k jeho výživě, či má vlastní výdělečnou činnost s obdobným výnosem.

Dále je zde změna v oblasti sankčního ustanovení pro případ, kdy rodič odmítá předložit soudu v řízení o stanovení výše výživného listiny prokazující jeho příjmy. Dosavadní vyměřovací základ pro výpočet výživného byl 12,7 násobek životního minima. Nově je tento vyměřovací základ stanoven na 25 násobek životního minima.

Určování otcovství

Vedle dosavadních způsobů určování otcovství zákon uvádí i další nový způsob jeho určení, a to na základě prohlášení manžela (i bývalého), že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, pak se má za to, že tento je otcem dítěte za podmínky, že se k oběma prohlášením připojí i matka dítěte. Návrh na určení otcovství je možno v tomto případě podat nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte. K takovému určení otcovství však nemůže dojít dříve, než nabude právní moci rozsudek o rozvodu manželství s bývalým manželem.

Zákon přináší změny i do oblasti právní úpravy **umělého oplodnění**. Narodí-li se takto dítě neprovdané ženě, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.

Změny nová právní úprava přináší i do možnosti **popření otcovství**. Jednak řízení o určení a i o popření otcovství se nově řídí jiným předpisem, než je občanský soudní řád. Tímto předpisem je zákon o zvláštních řízeních soudních (zákon č. 292/2013 Sb.). Jednak se prodlužuje doba, do kdy může být podán návrh soudu na popření otcovství. Tato doba je nyní šest let od narození dítěte. Popřít otcovství manžela může i matka dítěte. Zmeškání lhůty pro popření otcovství může však soud prominout, vyžádá-li to zájem dítěte či veřejný pořádek.

Osvojení

Podle nové právní úpravy se osvojením rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Tedy vidíme, že osvojit lze jakoukoliv osobu, nejen nezletilé dítě, jak tomu bylo doposud.

Pokud došlo k osvojení nezletilé osoby, nepovažuje nová právní úprava tuto situaci za náhradní rodinnou výchovu, jak tomu bylo dosud, ale za formu rodičovství.

Pokud jde o podmínky osvojení, pak i zde nalézáme určité změny. Nadále platí, že mezi osvojcem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl. Ten by neměl být menší než 16 let.

Nově se zavádí povinnost soudu zkoumat, zda nebude v důsledku osvojení konfliktní vztah mezi přirozeným dítětem osvojitele (je-li zde takové) a osvojovaným dítětem.

Při řízení o osvojení se bere do úvahy i názor osvojeného dítěte, je-li starší 12 let. I před dosažením věku 12 let soud musí zjistit názor osvojovaného (je-li to možné) a brát na něj zřetel. Má-li být osvojitelem rodič jiných dětí, musí soud znát i názor těchto dětí osvojitele (je-li to možné).

I nadále platí, že podmínkou pro osvojení je souhlas obou rodičů osvojenice. Avšak zákon uvádí výjimku z této podmínky, pokud se např. takový rodič zdržuje na neznámém místě. I nadále souhlasu rodiče s osvojením dítěte není třeba, pokud o dítě nejví zjevně zájem, a to po dobu minimálně 3 měsíce.

Nedojde-li k osvojení do doby šesti let od udělení souhlasu s osvojením, pak tento souhlas pozbude účinnosti. Může však být vydán znovu. Souhlas je možno i odvolat.

Souhlas s osvojením dítěte nemůže dát rodič mladší šestnácti let.

Nově zákon ukládá osvojiteli povinnost informovat dítě o tom, že bylo osvojeno, a to nejpozději do doby zahájení jeho školní docházky.

Pokud jde o možnost **osvojení zletilé osoby**, pak se tak může stát dvěma formami:

a) osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého

Jedná se o situaci, kdy mezi osvojcem a osvojitelem již existuje pouto, které vzniklo v době nezletilosti osvojovaného anebo má být tak vyjádřen rodinný vztah k dítěti manžela.

b) osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého

Mělo by se jednat o velmi výjimečnou situaci, která nesmí být na újmu důležitých zájmů potomků osvojitele nebo osvojovaného. Přitom osvojeci a ani jeho potomkům nevzniká v důsledku osvojení příbuzenský poměr vůči členům rodiny osvojitele a nenabývají vůči nim

žádných majetkových práv a i opačně ani osvojitel nenabývá žádných majetkových práv vůči osvojení a jeho potomkům.

Osvojení zletilého nemá vliv na jeho příjmení. I zletilý osvojenec dědí po osvojiteli v první dědické skupině dědiců.

14.5.8 Dědické právo

Dědické právo je jednou z oblastí, které se změna soukromého práva dotkla nevýrazněji. Nová právní úprava dává zejména zůstaviteli možnost uspořádat jeho majetek po jeho smrti tak, jak si to přeje. Nově je zde velká různorodost cest a způsobů, jak může zůstavitel o svém majetku rozhodovat, a to dokonce až na 100 let dopředu.

Nová právní úprava je vedena snahou:

- a) minimalizovat možnost vzniku situace, kdy se pozůstalosti nikdo z dědiců neujme, a ta tak přejde jako odúmrtí na stát
- b) předejít štěpení majetku, a tak předejít vzniku problémových spoluvlastnických vztahů
- c) předcházet vzniku složitých soudních sporů mezi dědici posílením vůle zůstavitele.

Nová právní úprava zná dva způsoby nabývání majetku dědici po zůstaviteli:

-) odkázáním majetku zůstavitelem
- a) děděním ze zákona.

Dosud převládala v praxi forma dědění ze zákona. V souvislosti s větší různorodostí a i větším rozvrstvením rodinněprávních vztahů ve společnosti a i v nové právní úpravě a také vzhledem k vyšší hodnotě majetku, která dnes vchází do pozůstalosti v porovnání s úrovní v době vzniku dosavadní právní úpravy (rok 1964), nabývá stále více na významu dědění založené na vyjádřené vůli zůstavitele.

Odkázání majetku

Nová právní úprava v zájmu poskytnutí širokých možností zůstaviteli, jak rozhodnout o dědickém nástupnictví svého majetku, uvádí tři způsoby, jak tak může učinit:

- a) **závěť**
- b) **dědická smlouva**
- c) **odkaz**

Závěť

Závěť je nejrozšířeněji používaný způsob, jak zůstavitel rozhoduje o dalším právním osudu pozůstalosti. Závěť musí zůstavitel učinit osobně, nelze ji tedy učinit v zastoupení. Stejně tak nelze pořídit společnou závěť více osob, např. manželů.

Druhy závětí:

- a) **holografická závěť** - jedná se o závěť napsanou vlastní rukou zůstavitele, a to včetně data a podpisu;
- b) **alografická závěť** - jedná se o závěť napsanou prostředky techniky (psacím strojem, na počítači apod.). Taková závěť k platnosti požaduje vlastnoruční podpis zůstavitele, učiněný před dvěma svědky současně přítomnými. Součástí závěti musí být výslovné prohlášení, že listina obsahuje jeho poslední vůli.

c) závět pořízená veřejnou listinou (nejčastěji notářský zápis) - závět je zapsána obvykle notářem, který je povinen se přesvědčit, zda se projev poslední vůle děje s rozvahou, vážně a bez donucení. Tato forma závěti je z právního hlediska nejcennější, neboť ji prakticky nelze úspěšně zpochybnit. Kromě toho taková závět bude v případě dědického řízení notáři vyřizujícímu dědictví k dispozici, neboť taková závět se eviduje v centrálním registru závětí, do kterého má notář vyřizující dědictví povinnost vždy nahlédnout.

d) ústní závět - lze ji pořídit jen za zcela mimořádné a nenadálé situace, zejména v případě přímého ohrožení života. V takovém případě je možné, aby zůstavitel svou poslední vůli vyjádřil před třemi současně přítomnými svědky. Ti osvědčí obsah závěti zápisem, který o tom pořídí, nebo mohou být vyslechnuti soudem a osvědčit obsah závěti výpovědí do protokolů. Pokud zůstavitel mimořádnou situaci přežije, přestane tato závět platit dva týdny poté, co byl ve stavu, že jeho závět bylo možno pořídit formou notářského zápisu.

Za závět pořízenou za mimořádné situace se považuje i závět

a) pořízená před starostou - takovou závět lze pořídit v případě, že je zde důvodná obava, že zůstavitel zemře dříve, než by mohl pořídit závět ve formě veřejné listiny. V takovém případě může poslední vůli zůstavitele za přítomnosti dvou svědků zaznamenat starosta obce, na jejímž území zůstavitel pobývá.

b) závět pořízená na palubě letadla nebo lodi - za situace, kdy je zde důvodná obava, že zůstavitel zemře dříve, než by mohl pořídit závět formou veřejné vyhlášky, může zůstavitelovu poslední vůli zaznamenat kapitán nebo jeho zástupce za přítomnosti dvou svědků. Sepisem poslední vůle však nesmí být ohrožena bezpečnost letu nebo plavby.

c) závět při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích - závět před dvěma svědky zaznamenává velitel jednotky nebo jiný voják v hodnosti důstojníka. Zůstavitelem však může být jen voják nebo jiná osoba náležející k ozbrojeným silám. Není přítom třeba ohrožení života, stačí samotná účast v ozbrojeném konfliktu nebo na vojenské operaci.

Obsah závěti

Nová právní úprava přináší řadu novinek, které zvyšují volnost vůle zůstavitele. Jedná se o následující právní instituty:

a) A) snížení zákonného dědického podílu nepominutelného dědice - nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele. Ti musí v případě dědění ze závěti získat minimálně 3/4 svého dědického zákonného podílu (jedná-li se o nezletilce), popř. minimálně zákonného podílu (jde-li o zletilé děti zůstavitele). Dosavadní nárok nepominutelného dědice byl celý zákonný podíl v případě nezletilého dědice nebo polovina zákonného podílu v případě zletilého dědice. Zákonným podílem je to, co by nepominutelný dědic získal v případě, že by se dědilo ze zákona.

Nová právní úprava přináší tzv. **svěřenské nástupnictví**. To umožňuje zůstaviteli nařídít, že dědictví má přejít po smrti dědice nebo v určitých jiných případech na jednoho nebo více svěřenských nástupců jako následné dědice. Jedná se o průlomové opatření, které umožňuje zůstaviteli určit dopředu (až na 100 let), jak bude s dědictvím nakládáno. Tím se má vytvořit základ pro budování rodinného majetku. Proto se u nemovitostí svěřenské nástupnictví zapisuje do katastru nemovitostí. Pokud by dědic jednal tak, že by svěřenské nástupnictví znemožnil, je svěřenský nástupce oprávněn domoci se neplatnosti takového jednání vůči němu.

B) Vedlejší doložky

Vedlejšími doložkami se rozumí určení podmínek zůstavitelem, za jakých se bude dělit (dosud se k podmínkám v závěti nepřihlíželo). Vedlejší doložky mohou mít některou z těchto tří forem:

a) podmínka

b) doložka času - na rozdíl od podmínky, u které není jisté, zda-li v budoucnu nastane, doložka času se váže k určité události, která v budoucnu nastat musí (např. dovršení věku)

c) příkaz - jedná se o příkaz dědici či odkazníkovi (osoba, která může nabýt majetek z pozůstalosti odkazem), aby určitým způsobem konal nebo se určitého konání zdržel.

Vedlejší doložky nesmí být:

- a) nesplnitelné
- b) odporující dobrým mravům nebo veřejnému pořádku
- c) zřejmě obtěžující
- d) nepřiměřeně zasahující do osobních práv dotyčného.

Výslovně jsou zákonem zakázány vedlejší doložky, které by ukládaly dědici uzavřít či neuzavřít manželství, popř. v uzavřeném manželství setrvat. Přihlížet se také nebude k vedlejším doložkám, které zatíží povinný díl nepominutelného dědice.

C) Vydědění

Nový občanský zákoník rozšiřuje okruh případů, kdy lze k vydědění přistoupit. Dopusud mohl zůstavitel vydědit nepominutelného dědice (jiného dědice ani vydědit nelze) z těchto důvodů:

- a) potomek nepomáhá zůstaviteli ve staří
- b) neprojevuje o něho zájem
- c) byl odsouzen k trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin
- d) vede nezřízený život.

Nově i z důvodu:

- a) existence dluhů potomka
- b) jeho marnotratného jednání. Zákon zde dává zůstaviteli možnost přenést dědictví na potomky nezdárného dědice.

Na rozdíl od dosavadní úpravy zůstavitel nemusí důvody vydědění uvádět. Avšak jejich uvedení lze doporučit.

Zrušení závěti

Zrušení závěti je možno provést dvěma způsoby:

a) **novou závětí** - pozdější závěť automaticky ruší závěť předchozí. Proto datum pořízení závěti v ní musí být vždy uvedeno pod sankcí neplatnosti.

b) **odvolání závěti** - odvolat závěť lze:

- **výslovně** - je třeba přitom dodržet stejnou formu, jakou byla závěť pořízena (např. včetně účasti svědků apod.)

- **mlčky** - zničením závěti. Existuje-li závěť na více vyhotoveních, je třeba zničit všechny její stejnopisy. Přitom není rozhodující, zda ke zničení závěti došlo z vůle zůstavitele nebo v důsledku vyšší moci. Za zrušení závěti se považuje i vyžádání si vydání závěti zůstavitelem od notáře.

Dědická smlouva

Dědická smlouva je právním institutem zcela novým v našem právním řádu. Jedná se o smlouvu, kterou uzavírá zůstavitel s druhou smluvní stranou. Touto smlouvou zůstavitel povolává druhou smluvní stranu k určité části dědictví.

Dědická smlouva musí mít formu veřejné listiny. Při jejím sepsání musí být jak zůstavitel, tak druhá strana přítomni osobně. Zastoupení stran není možné.

Smlouva se uzavírá jako bezúplatná, ale je možno ji uzavřít i jako smlouvu úplatnou.

Zůstavitel může v dědické smlouvě rozhodnout maximálně o 3/4 pozůstalosti.

Zůstavitel může s majetkem, který je uveden v dědické smlouvě, za života libovolně disponovat. Pouze nesmí o tomto majetku rozhodovat pro případ smrti. Je třeba zdůraznit, že **dědická smlouva má přednost před ostatními právními důvody dědění, tedy jak před děděním ze závěti, tak ze zákona.**

Zůstavitel nemůže dědickou smlouvu změnit jednostranným projevem vůle. Dědická smlouva tedy poskytuje smluvnímu dědici vysokou míru jistoty.

Zákon umožňuje uzavřít dědickou smlouvu i mezi manžely. Ti se navíc mohou takovou smlouvou povolávat za dědice navzájem.

Odkaz

Jedná se o další nový institut v dědickém právu. Jde o právo zůstavitele požadovat na dědici splnění odkazu. Odkazem může zůstavitel zanechat jakékoliv v osobě (odkazníkovi) nějakou věc nebo i pohledávku, a to tím, že nařizuje dědici, aby předmět odkazu vydal odkazníkovi. Splnění odkazu je podmínkou nabytí pozůstalosti.

Zůstavitel může určit více odkazů, avšak každému dědici musí zůstat alespoň čtvrtina dědictví odkazy nezatížená. Odkazník není účastníkem dědického řízení.

Dědění ze zákona

Dědění ze zákona je postup, kdy se nabývá pozůstalosti po zemřelém, který neučinil žádné pořízení (rozhodnutí) pro případ smrti. Vytváří se tak pomocný systém, který má za cíl:

- a) podpořit majetkovou kontinuitu v rodině.
- b) řešit situaci, kdy člověk zemře, aniž by vyjádřil svoji vůli, jak se má s jeho pozůstalostí po jeho smrti naložit.

Pro účely dědění ze zákona uváděl dosud 4 dědické třídy osob, na které přecházela pozůstalost v případě smrti zůstavitele, který neprojevil svoji vůli, jak má být o jeho pozůstalosti po jeho smrti naloženo, a to v pořadí. **Nově však zákon uvádí 6 takových dědických skupin** (zákon je nazývá třídy) podle blízkosti příbuzenského vztahu k zůstaviteli:

I. třída - děti zůstavitele a jeho manžel. Všichni dědí stejným dílem. Manžel však nemůže v I. třídě dědiců dědit sám.

II. třída - manžel, rodiče zůstavitele a osoby, které žily se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a byly na zůstavitele odkázány výživou. Ve II. třídě dědiců dědí dědicové stejným dílem, přičemž manžel vždy nejméně polovinu pozůstalosti.

III. třída - sourozenci zůstavitele a osoby, které žily se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a byly na něho odkázány výživou. Nedědí-li některý ze sourozenců zůstavitele, nabývají jeho podíl stejným dílem jeho děti.

IV. třída - prarodiče zůstavitele

V. třída - prarodiče rodičů zůstavitele, přičemž prarodičům zůstavitelova otce připadá polovina pozůstalosti, prarodičům zůstavitelovy matky pak druhá polovina

VI. třída - děti sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele, každý stejným dílem.

Dědí se v pořadí. Tedy dědicové z další dědické třídy přijdou na řadu jen tehdy, pokud se dědictví neujmou zcela dědicové z předchozí dědické třídy. Neujme-li se pozůstalosti žádný z dědiců uvedených v dědických třídách, přechází taková pozůstalost jako odúmrt' na stát.

Vypořádání dědictví

Nabytí dědictví potvrzuje soud. Úkony soudu prvního stupně v řízení o pozůstalosti provádí jako soudní komisař **notář**, kterého tím soud pověřil. Dědic se o své právo musí přihlásit soudu ve lhůtě, kterou soud určí. Při projednání pozůstalosti se nepřihlíží k dědickému právu:

- a) dědiců, kteří se ve lhůtě nepřihlásili
- b) neznámých dědiců
- c) dědiců neznámého pobytu, kteří o sobě ve stanovené lhůtě nedali vědět.

Dědicové si mohou před soudem v řízení o dědictví domluvit jakékoliv podíly bez ohledu na výši jejich zákonného nároku.

Dluhy zůstavitele

Velmi zásadní změnou, kterou do dědického práva nová právní úprava přináší, je fakt, že dědici **odpovídají za dluhy zůstavitele v plné výši**. Tedy bez ohledu na to, co z dědictví získali. To může mít pro dědice až fatální důsledky. Jak je možné těmto důsledkům zabránit? Následujícími právními instituty:

a) výhrada soupisu - účelem soupisu je zjistit pozůstalostní jmění a určit čistou hodnotu majetku v době smrti zůstavitele. Dědic má právo vyhradit si soupis do jednoho měsíce poté, co jej soud o tomto jeho právu informoval. Tato lhůta je propadná. Pokud dědic výhodu soupisu řádně uplatnil, pak hradí dluhy zůstavitele jen do výše ceny nabytého dědictví, jako dosud.

b) vyhledání dluhů - jen ten dědic, který učinil výhradu soupisu, může soudu navrhnout, aby soud pro vyhledání dluhů zůstavitele věřitele vyzval, aby ve stanovené lhůtě ohlásili a doložili své pohledávky za zůstavitelem. Soud tak učiní vyvěšením vyhlášky na své úřední desce a lhůta musí být nejméně 3 měsíce. Věřitel, který se ve stanovené lhůtě nepřihlásí, nemá právo na uhrazení dluhu vůči dědici, je-li pozůstalost vyčerpána uhrazením ohlášených pohledávek.

Obecně je možno **vyvázat se z odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele** těmito postupy:

a) zřeknutím se dědického práva - jedná se o úkon, který učiní potencionální dědic s budoucím zůstavitelem tím, že uzavřou o tom smlouvu formou veřejné listiny

b) odmítnutím dědictví - je možné až po smrti zůstavitele. Děje se výslovným prohlášením vůči soudu. Jednou učiněné odmítnutí dědictví nelze později odvolat.

c) vzdáním se dědictví - jedná se o situaci, kdy řádný dědic neodmítl dědit, ale v průběhu dědického řízení se rozhodl, že svůj dědický nárok přenechá jinému dědici, který to ale musí přijmout

d) dědická nezpůsobilost - jedná se o situaci, kdy dotyčná osoba je z dědického práva zákonem vyloučena. Nově se rozšiřuje počet případů dědické nezpůsobilosti.

K dosavadním důvodům:

- úmyslný trestný čin proti zůstaviteli nebo jeho příbuzným
  - zavrženíhodné jednání proti zůstavitelově poslední vůli
- přibýly dva nové důvody:
- domácí násilí mezi manžely a z toho důvodu probíhající rozvodové řízení
  - zanedbání rodičovské zodpovědnosti.

14.6 Rozhodování sporů

Rekodifikace soukromého práva si vyžádala i potřebnou harmonizaci občanského soudního řízení. Došlo proto k rozdělení civilního procesního kodexu na dva samostatné právní předpisy, a to:

a) občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb.), který bude upravovat výlučně řízení sporná

b) nový procesní právní předpis, kterým je zákon o zvláštních řízeních soudních (zákon č. 292/2013 Sb.), který vstoupí v účinnost k 1. 1. 2014 a který bude upravovat nesporná řízení a některá jiná zvláštní řízení.

Mezi oběma právními předpisy bude vztah obecného a zvláštního, kdy v postavení obecného právního předpisu je občanský soudní řád a v postavení zvláštního předpisu pak zákon o zvláštních řízeních soudních.

Zákon o zvláštních řízeních soudních jednak převzal právní úpravu některých soudních řízení z občanského soudního řádu, jednak přináší právní úpravu některých nových řízení, která souvisí s novými instituty, které do našeho právního řádu vnáší nový občanský zákoník.

Zákon o zvláštních řízeních soudních upravuje postup soudu v právních věcech taxativně vyjmenovaných v § 2 zákona. Jedná se o řízení:

a) o některých otázkách týkajících se fyzických osob - např. řízení:

- o svéprávnosti
- ve věcech opatrovnictví
- ve věcech nezvěstnosti a smrti
- o přivolení k zásahu do osobní integrity
- ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotnickém ústavu

b) o některých otázkách týkajících se právnických osob a ve věcech svěrenského fondu - např. řízení:

- o statusových věcech právnických osob
- o jmenování znalce
- o věcech opatrovnictví právnických osob

c) o pozůstalosti

d) jiná řízení - např. řízení:

- o úschovách
- o umoření listin
- ve věcech kapitálového trhu
- o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže
- a některá další řízení

e) ve věcech rodinněprávních - např. řízení:

- ve věcech manželských a partnerských (včetně řízení rozvodového)
- předběžné řízení ve věcech ochrany proti domácímu násilí
- o určení a popření rodičovství
- ve věcech osvojení
- ve věcech péče soudu o nezletilé (včetně řízení o poručenství, o opatrovnictví, o pěstounské péči a další)
- výkon rozhodnutí ve věcech řízení upravených zákonem č. 292/2013 Sb.

Zákon upravuje u těchto uvedených řízení především:

- místní příslušnost soudu
- zahájení řízení
- kdo jsou účastníci řízení
- průběh řízení
- dokazování
- formu rozhodnutí
- odvolání a jiné opravné prostředky.